

KULISKĀ SORTĀ

ARRĀNEGI

ELSEBIO ERKIAGA

EDITORIAL ITXAROPENA

Kuliska Sorta

Números publicados

- N.º 1 - NONI ETA MANI
Svensson-Plácido Múgica, S. I.
- N.º 2 - OLERKI BERRIZTE
Emeterio Arrese
- N.º 3 - LA PAZ DE MI LAMPARA
José de Arteche
- N.º 4 - IPUIAK
Luis Jauregui
- N.º 5-6 - KRESALA
Domingo de Aguirre
- N.º 7-8 - ELEZARRAK
ARRAUN ta AMETS
*A. Sorarrain, J. Galarraga, J. M.
Garayalde y S. Michelena*
- N.º 9-10 - JOANAK-JOAN
Juan Echaide
- N.º 11-12 - BIOTZ BEGIETAN
J. M. Aguirre (Lizardi)
- N.º 13-14 - PERU ABARKA
Juan A. Moguel
- N.º 15-16 - BIDE IZKUTUA
Hugo Wast - Itunbe
- N.º 17-18 - EUSKALERRIKO IPUIÑAK
- N.º 19-20 - ARRANEGI
Eusebio Erquiaga

**Suscríbese a esta
amena colección.**

Con las debidas licencias

EDITORIAL ITXAROPENA-ZARAUZ

Precio: 40 Ptas.

KULISKA SORTA

19 - 20'garren zenbakia

Euskal Biblioteka Labayru

1011616
LITERATURA / N. 1195

12516

586

*Hotel des Ambassadeurs
Vichy.
1958'ko Jaquerilla
Vostok'lar Prami*

K U L I S K A S O R T A

”ARRANEGI”

(OITURA - ELEBERRIA)

Eusebio ERKIAGA-k idatzia

Itzaropena Argitaldaria

ZARAUTZ'EN

1 9 5 8

*Neure guraso
emazte
ta seme-alaba maiteai*

ESKEIÑIA

ATADIAN

Ene jaioterri kutuna, iñoiz neurtitez goretsi izan arren, noizbait itz lauez ere, ederresteko zorra neban gogotan artua.

Ipuin edo elebarri onen gertaleku, Lekeitio ta bere mugak dira; toki-izenak bai egiazkoak dira, baiñan jazokunak eta lagunak asmaurikoak. Ildako batzuen izenak aitatzen dira, batzuk goragarriak diralako oso, ta besteak, gomutan izan ditugulako.

Oraintxe, Euskera beste izkuntzen menpean eta euskaldunen zabarkeriz gero ta galtzenago dogun egunotan, gure mintzaira zaarrean taiuturiko lan apal au dot opari xume ta urri; maitetasunez betea, ostera.

Bere izkuntza nai ezik, aaztutzer ta galurren dauan Euskal-Erri gaiso onengana, isuri begi Jauna-k bere erruki azkenik bagea.

1950 uztaillean

irudi atsegiñak, barruan alako zarrastada gozoa eragiten euskun-ta, gaztezaroko ametsak barriren barri berbizi eta geure buruok ainbeste gogarte barriz eta gomuta zaarrez beterazoten euskuezan.

Barruko lurraldeetako bide arreska zurixkak zear, itsasoaren billa giñoiazan, urduri, gogotsu, lei andiz, legorraren ertza noiz ikusiko.

Orraitiño, noiz edo noiz begizta genduan ur zabalaren alderdi bat. Alakoren baten bere, an genduan bai geure aurrean itsaso zabal edatsu bizia, Andre beti urduria, betiere ara-onaka; batean bare, bestean asarre, iñoiz loituta eta urrengoan garbi, orain itsusi ta geroago zoragarri azaldu oi yakun itsaso izugarria.

Ta itsasoen artean, gure Kantauri mardo, ar, bizarro, lerden, sendoa. Bare bare egoan, urdin, lau, zelaitu, ezetariko aizek ez uiolek naastauteke. Azala legun, bardiña, margo ta kolore bakar bategaz egiña. An urrunean, azkeneko zolan, ortzeaz munka ziarduan eta ezin zeintekean bakoitzaren mugarik nabari, zeru ederra ta itsaso zabala, maiteak bai lirean, bat-bat egiten ziralako.

Apurren bat geiago ibiliaz, amestokia zirudian leku atsegingarria begien aurrean ikusteko aukera izan genduan. Ikuskizunaren zoragarria, aurkientzaren ederra!... Legor, itsaso ta zeruak egiten eben batasun-batzarraren sorgiña!

Unadatu batez, Urkitza gaiñean gelditu giñan, alde artatik etorririk, uria leengo aldiz begizta leitekcan gain artan.

Gure oiñetan, mendixka barrenean, ikuspegi ego-kiau, uraren susmur amaibakoaren soiñuz gozatuta, irriparka antzean, baketsu egoan uri polita: gizabiotz

bakoitzak kutunen oi dauan erria, sorterria, jaioterria.

Aaztu eziña benetan. Argiak lenengoz agur egin euskun toki bakarra; gure asierako negarrak egin genituan lur zatia; sein-aroko zotin eta inkesak entzun zituan baztarra; leenbiziko irribarreak jaso zituan etxe ta zokondo aantzi eziñak; gure umetako oinkada, urratsak eta taka-takak eta mutil koskorretako gizonkeriak eta okerreriatsuak, gaztezaroko ametsak egin genituan kale, portu, kaigane ta inguruetako zelai ta txoko kutunak, eta amaika bidar zapaldutako ondartza biguiñak... guztiak biotzaren zatiak bezela.

Nork eztau maite norbere sorlekua? Nori ez zoliago taupadaka asi biotza, aspaldi ez-ta, norbere jaioterria barrero ikusi dagianean? Bai ederto gogartu zituala bakoitza bere kabiak dituan eder-uki ta zoragarritasunak, arako Elizamburu euskal-olerkari samurrak, bere bertso bigun eta eztitu oneitan:

«Nahiz ez den gaztelua
maite dut nik sor-lekua,
aiten aitek hautatua.
Etxetik kanpo zait iduritzen
nonbeit naizela galdua;
nola han bai naiz sortua,
han utziko dut mundua,
galtzen ez ba dut zentzua».

Itsasoari atxikia, urari ikutuka, noiznai soiña bustiten diarduan zisne arro panpiñaren antzean agiri zan uri maitea, aintziñako aldietan kondaira edo historia ederren jabe dan Lekeitio, legorrez ta itsasoz altsua, «Terra marique potens...»

Iru mendiskaren magalean eta uraren ezpafiñetan etzunda, txairo, lirain eta beti txeratsu egoan, ene txoko atsegia. Lurraren ezetasunez inguratua: artotza, zelai, zugazti eta basoak. Bestetik, ondartzar garbi edatsuak, urrezko izaraz apainduak. Eta azkenez, itsasoaren esi aundia, bits eta apar zuriez jantzia beti bere. Eta goian, erregin buruntza iduri, ortzi edo zerrualdeko uztai zorabiozkarriz ornidua.

Gure ezpafiñetan ere irriparrea loratu zan, betarrea argiz bete, eta barruan alako irrista edo zirrara ebilkigun alderen alde.

Nork gogaitu unada luze-samar batez, nork asper-usaiañik zati baten izan, maite dan norbait edo kutup dan zerbait ainbeste urteren buruan ikusi ezta, barrero ondoan eta inguruan ikusirik?

Amandre eguzkia ba goian polito polito bere amaganantz. Ordurarte batera ta bestera urduri ta geraka, bide-azoko lora ta bedar ta lilletan autskiman ari ziran erle maratz langille urrezko gerrikodunak, beingoan aldegin eben. Bidetxigor ondoan leentxoago erreskadaka ikusitako txinurri ugariak bere, lurrak iruntsi bai lituan, aienatu eta begien aurretik joan ziran.

Kilker eta txirritxirriak erdi isildurik zetzaten euren tutulu-ziloetan, ordurako nagituta nonbait, iru illabetez soiañu jotzen ekinda gero. Bakarren baten txirtxirra entzun genduan, orraitiaño. Bidertzean, gaitaiaño zaar batzuk egozan garbaz apaindurik, uzta-zen deitzaile.

Urrunago gari solo ederrak, ori ori eginda geienak, aize epelduaren indarpe aruntz-onuntz zanbulu gozo egiñaz, bizar artean galburu guriak erdi ezku-

tuka erakusten zituelarik. Lekuan lekuan, banakeria, urdamutur edo amapolak, odol barriaren irudi emonaz.

Ezker aldean, goitian, leenago basurdeleku izaniko Otaio mendia, Izpazter elizateazko mugarri izugarria, sorbaldak eta bizkarra txapar artez eta piñuz beterik. Barrenerago, Gardata auzuneko basetxe zurriak, alai ta baketsu, urira eldu aurretik agur-egitera txeratsu bidera etorkiguzan uso urrumatsuen antzera.

Eskumaldean, asago, Mendexa aldeko muiño ta tontorrek, Ziñoitx, Pagomendi, Talaiazaarra, bata bedarrez josia, urrengo piñadiz eta azkenengo eukalitu-ondoak ornidua, aize garbiaren zaintzalle bai'lirean.

Eta sakonerago Lumentxa (Kalbario) mendiskaren oiañetan erri maiteko etxeak, auresku luze pozgarrizko bat egiteko alkarri eskuak emonda bai'legozan.

Bitartean, teillatu goietatik arin, mee, zee, ke biribilduak igoten eben, odei eze antzera, etxekandreen zeregin eta lorren ezaugarri isil baiña agiriak zirudiela. Afal-aurreko sutaldiaren erakusbide ukaeziaña eta etxekoentzat lasterreko batzar-deiaren zantzu edo seiñale ona.

Aruntzago, Karrazpio ondartzan uiañak edo olatuak beti lez jolasean ziardeen, beti arttega ta egoneziñez, ura gora naiz ura beera beti gelditzeke, etenbako dantzaketan. Orregaitik esan oi dabe angoak esakune au beste barririk eztaukenean: «Olatuak Karrazpion» beste lekuetan «beti bat» esan oi daberen antzera edo.

Ondartzar orren sartalderantz, izaro edo uarte naiko azia dogu, zut, lerdan, tente, bulartsu, arrizko

untzi gogor ondoratu eziña iduri. Ango piñu liraiñak ba ei dauke euren zer-kontaua, urrundik ekarriak diralako entzutea danez. Mediterraneoko Corcegatikoak ei dira, Hamiltonii izenekoak, oso aukerakoak seguru be, an baizen lur murriz eta azala besterik ez diran lurretarako.

Legorren muturretarik bat, Kurlutxu muiño luzangea, iñoiz ugartearen kide izana, gurbizaz beterik, ibaiaren bidegille azkenengotzat lez agiri zan.

Uritxu onek daukan izena euki ezpaleu, Arrizu edo Arrieta izango eukean izen irona ta berebizikoa, inguru osoan latsuna, edo karatxa ugari baiño ugariago dago-ta.

Eguzkiaren azken agur-aldiko argi-izpien dirdaipean, izadiko gauzen kolore bereziak egoki ta alagailan ikusi zeintekezan, bakoitzaren ezaugarriak zeatz azalduten ebezelako.

Axe zan bai ikusgaiaren bitxia! Begiasegarri, gogobetegarri. Benetan ere, ames antzeko egia.

Orra, irazean, gaingiroki, andi-mandi esan gure elebarriño onen gertatoki edo jazolekuaren ertzak eta mugak.

Betiko Jaunak oparo ta erruki barik bildutako edergaidun kabi epel txairo ori, zerura-bide dogun bitzta labor ontan, egonleku onuratsu ta egite zindoan biltegi ta onbideen laba bero izan bekie angoei...

II

TXALUPETXEAN

Ogei lagunik etzegoan ardandegi edo txalupetxe artan, baiña beste ainbeste ta geiago bere, ba egozala esan zeintekean, an barruan sumaten zan berbots eta zurrumuruagaz.

Illuntzea zan, eta arratseko une ori izan bere, egoki ta artarakoena da, lan aldia utzi ondoren, eguneko gorabera, albista, izpar ta esamesak alkarri agertu ta adirazoteko, eta esanok geituz eta aldatuaz lenengo antzik bage utzi ta gorputz barriez taiuturik adiskideei iruntsi-erazoteko.

Keia an barruan bere ba ebillen ibilli; ez ostera suteko kerik, tabako orriak erreaz zabaltzen ebena baiño. Oraingo suete edo sukaldetan amaitu ziran zeatz edo erdi-zeatz —egoaize egunetan izan ezik— leengo sutondoko garrak, txinpartak eta keiak. Gure eguneton urian, kaian naiz basetxeetan euren bere, su-mai apain, zabal, estalduak jarri dituelako izan be, egur, ikatz, arrikatz edota tximistindarrez berotzekoak. Ez joan oraingo aldian tabernazulo txikiene-

ra ere, sua txirtxor eta keia alde guztietan ikusteko asmoz. Bai zera!

Mai baten inguruan nasai jesarrita, bost arrantzale jator egozan, gizon egiñak, garatuak, agiñak aspaldi bardindutakoak, bakoitzak bere aurrean leiar edo kristalezko edontzia ta lurrezko pitxar zuri bana eukezela. Ontziok utsik egozan, egarriak eskatu-alean utsitu zituelako, jakiña.

Bat zan, boston artean, nabarigarriago, bai gorpuzkeraz, bai arpegiaren ederrez eta baita izkera astirotsu eta esan jasekoa zalako ere. Gizon mardo, sendo, zabal, aize-eguzkiz betea. Txanton Baixa eritxan, eta izengoiti ori egoki ezarria zala autortu giñei, amaika itsasorate egiñiko itsaseme adoretzu artan edo arengan, edonork ere, baixaren edo atxaren sendotasuna antzeratuta ikusi oi eban-ta.

Zein ete zan bada, arrantzale sasokoen autua, euren arloazkoa izan ezik? Ta, Arrangorriren jarduna entzun ezkeru, susmo ori egia biurtu bear.

—Igaz bere, —ziñoan gizon ziztrin onek— ez genduan guk u, atun askorik artun, eta gero, neguan be, ez papardo ez besigurik, eta kolaiorik be, ez askorik... Eta udabarrian be, zer ba? Zer madarikato erabili yok, ba, gure ontziak?... Dendako zorrak be, oindifio zuritu barik daukaguzala gomuterazo yaustak gaur goizeon bertan gure atsoak.

—Ba, guk u, —erantzun eutsan Santi Anpolai-k— eztoгу sardiñatan alako aukerarik erabili, baiña besigu kosterarik onena geuk egin genduan eta, tira... jo aurrera.

—Badaukat ba nik ba, aurtengo atunetearen alakotxua—esan eban astiro ta gozatsu, oi ebanez, Txan-

tonek, alboko lagunei poz apurra iratzi nairik. Eta gizonok, ba dakizue zergaitik? Ba oraiñarte be, gure Jaungoiko aundiak (gure Goiko Manuel-ek esan eban arek, eta lotsa ta itzal andiz esan ere) urteko arrantzuketa guztiak ezer be bakoak emon eztauskuzalako. Orregaitik, aurtengo atunetea, arrantzu-ereti mamiña dala uste yuat.

—Dala ez, izango dala edo, esan nai izango dok —urten eutsan Labapek, txapela apur bat jaso, eskua azpitik sartu eta buruan azka egiñaz.

—Aituten dok, gizon,—erantzun eutsan Baixa ontziburu azkarrak, bapere keixau barik.

Gizonetarik batek jagiteko zirkin egin eban, eta orduan, euretariko batek bai esan be:

—Txuspin, nora ua onen goiz?

—Andrea yabik gurean erdi-makalik eta, berandu barik oeratu daiten, alegiñez arintxuago joateko agindu yaustak.

—Tirok ba, ondo zaindu egik eure biotzaren zatia —esanaz, agur egin eutsan Txuspin zintzoari sutondotik, txalupetxe artako etxekandre zabal eta maratzak, arako Kosepantoni Koloregorrik.

Ardandegi aretara joera euken askorentzat, ama lakoxea izan zan Kosepantoni enea, batez bere, gizon eta mutil gazteai, esakun zintzo ta jarraibide ona adiraziaz. Betiko egiak eta mundurako gauza egokiak, al eban edozein alditan esaera samurrez irakasten eutsezan-ta.

Alarguna zan berau aspaldi. Gazte zalarik galdu eban senarra, itsasoak noizean bein oi dituan asarrealdietako batean. Baiña bere bizimodua aurrera eroateko bildur bage gertuaz, alako jasa eukan

izan be-ta, lortu be lortu eban seme-alabak aztea, ta bere etxeko ogipidea egokitasunez zuzendutea.

Seme bat eta alaba bi izan zituan ezkontza bizitzan, Seberi, Irene ta Madalen. Aitaren antzera, itsasorako joerea artu eban mutillak. Alabak, neskatilla beargin eta garbiak, amaren ondotoxoan azirikoak, laguntasun bererizkoa egiten eutsen.

Nagusia, jostuna zan, ta ez edozelakoa gero. Ikustekoak izaten ziran aren eskuetatik urteniko jantziak. Arranegi aldean jostunik onena zalakoa zan entzutea, eta Atea-n bertan bere, beste bat kendu ezkerero, ez ei egoala besterik nor izentau.

Gaztena, Madalen, amaren arazo-laguntzaile bizkorra zan geienbat, aren ondorengotzakoa, eta mutillak ziñoenez, ibilteko modukoa zan, legorrez ez galtzekoa... Ez lotsorra ez nagia, baiña ez ostera lotsabakoa be; orixe ez, geldi or! Kai aldeko ta legorreko neskatilla jator askoren artean aizta biok eratsu, jaseko ta berebizikoak ziran, leenagoko emakumeen ereduzkoak, erriko alaba goragarriak.

Baiña entzun dagigun an barruan egozan beste gizonetakoak bere, ziñoena. Alboratxoago, iru gizon egozan, leortarrak eurak, besteak baiño zerbait apaiñago jantzita egotea, alde orixe bakarrik, azaletik beintzat.

—Or zabiltz beti zure amesokaz, Bizkarrondo—ziardutson Iturriotz-ek— pelotalekuari teillatua ipini bear yakola ta ez yakola. Ez al dauko gure Udalak dirurik nundik batu?

—Eztakit daukonentz, baiña ain gaitza ete da ba, orma bi dagozan lekuan beste bi egitea eta gero ganetik estalkia ezartea?

—Baiña, zelako teillatua ostera, itsua ala? —geitu eutsan Egiluz zorrotzak— barruan ezer ez ikusteko?

—Ondo dakizu zuk, zelakoa esan nai dodan. Kristalezko aterpea, alakoxea, euria danean igor egon dedin; eguna danean, argi egon dedin; negua danean, iparraize bean, epel egon dedin: eta gabaz ere, gura danean, argi eder batzuk ipini eta egun argitan letxe, ikusi aal izan daigun.

—Nik i, emongo neuke ba diru-apur bat zorko lan onuragarri ori egitearren, eta ganera bapere irabazirik barik utzi be. Ta entzun egidazue: futbolera-ko-edo zelaia be, noiz arraio ikusi bear ete dau gurea lako uri batek? Iñoiz, orain urte asko, bear ba da eun bat urte, zezenketa zaletasuna egoanean, egundoko «torilla» edo zezenplazea egin eben gutarrak; eta orain aldiko zaletasunari utsi eziñik, toton egin ete dabe gure diru-toixa ta ziskuok?

—Badakit ondotxu, Egiluz laguntzarra, zu lango erri-maite asko ba lego, eta egon ba lira egon gizaldi onen azieran, Gernikatik onagiñoko trenbide asmoak be, bertanbeera geldituko etzirana, gelditu ziran lez.

Nork daki ostera, erri batentzat zer dan ondoen? Gizonen eritziak era ta mueta askotakoak izan oi dira, ta bakoitzak norbere errezoi, zio ta susterrak erakusten daki. Burdinbideok, erriak naastuagotu, oiturak nasaiagotu, izkerak bestelakotu eta nik dakit zenbat oker ekarri oi dituen batzuen aburuz. Toki baketsu ta ekandu onekoak, leku eder garbiak, aronako ibilibearrak eta industri-olaen keiak, ekandu ta zeru-aldeak lorrindu legiezela eta abar, eta abar, sarri askotan entzundako esaktunak dira.

—Bai, alde batetik egia dirudi —geitu eban Bizkarrondo-k. Baiña gure uri au, orain 200 urte dala —ikusit liburu zaarretan, bestela— Bilbo, ta Bermeo, ta Durango kendu ezkerro, Bizkaian laugarren erria, ospe aundiko ta entzutetsua izan zan au, gaur amargarrena edo Jaungoikoa-k daki zenbakarrena dalarik, ezin esan giñei orain or arrizko letrak ain arro esaten dauskuena.

—Itxasoaz bakarrik gelditu gara —amaitu eban Bizkarrondok. Eta eztozu ori naikoa. Olaldeko tximini luzeak, beti ke barik, geroago ta arrakalatsuago ikusten dodazan bakoitzean... Loibeko lur zatia iñoiz itsas-motorren lantegia esan oi zana, ur zingiraz betarik... Eta Otoio barreneko maasti zabal ziranak eze-reztuta ta azterrenik ere bage galdurik ikusten ditudan bakoitzean... mingostasun larri bat eltzen yat barrural...

Izan ere, gure aldion igartu, iraungi ta amaitu dira emen ziran maasti eder samarrak, zoritxarreko filoxera ori zala-ta; eta arrezkero arako «Itxasgaiña» izeneko txakolin «Gorria» eta «Zuria» ospatsuen gomutea besterik eztozu.

Baiñan... gizonon arlo astunok alde batera utzita, erakus-maiaren inguruan egozan arrantzale gazteen artera beioa azalpena.

—Okotz-ek eztau olakorik sinistu be egingo —entzunarazi eban Urpion-ek—baiña Zaztar-ek atzo be, itsasoak beteko moskorra eukan aldean, illuntze inguruan. A zuan moskorra, maria-ta erdikoa gitxienez! Onek mandaskea edo topaten yok, eta ardaubetea topa be.

—Atzo be, zer zala-ta?— galde egin eban Xirido

gazte begi zuri azarriak, irribarre egiñaz, baiña bat-batean alako betondo illuna jarriaz. Eztaukagu ezer esateko!

—Lengusuaren lenengo umea bateatutea izan yuagun-ta —autortu eban erdi lotsaz Zazter-ek— eta gero, badakizu ba, aitabitxi ta biok an beeko Saguzarreneko zulora joan gintzuzan, ta ordurako egarri be bai-ta, ardauari «kirrua» atara egarria asko edo gitxi samurtu arte.

—Urrengoan bere, treotzarea eztozu falta izango zuk—iñotsan Zingulin ezpatea baizen zorrotza zan gazte zimelak. Orrela nai al dok ik Gonamotz-en alabaren bat zuritu? Ba-yagok obarik! Arenean etxoek ardaurik edaten jai-egunean baiño, ta ire etenbako ardau-usaiñaz, etxakiat.

Seberi totoluak sekulako barreak egin zituan.

Onetan, amaren laguntzaille zan Madalen neska-tilla apaiña agertu zan kale-aldeetik, eta mutillak euren barriketea etenaz, laster asi yakozan deiéz, gazteen gogoa ardaa edan-ala, neskato alaiekin izketan ekitea dalako.

—Madaaalen! Emen gagoz gu topeko farola amatauta, norik biztuko dauskun begira. Ta ori esanaz, ardau-pitxarra utsik egoala adirazo nai eutsen.

—Txetxu bana mama gozo ekarten ba dauskuzu ekarri, bestelako mesedea guretzat.

—Orra ba, onek mutillok eldu nazaneko, arnasa artzen be, eztauste utziko.

—Zatoz ona, eder ori. Erdia!! Gaur be, soiñeko barriaren asiera ta adeluz al gagoz?

—Zeer? Busti dagigun orduan ainbat lenen —esan eban Zaztarrek.

—Soiñeko barriak? Bat edo batek laster egin bearko ditu, bai—izan zan Madalen-en erantzun zorrota, Zingulin-eri begiratuaz.

—An, an, Zingulin, eztabela esango-ta!...

Eta orra mundik jakin eben guztiak Zingulin'en ezkontzegunaren barri, an udazken alderantz-edo...

Eta barruan eben kantagureari atea edegirik, kanta-kantari asi ziran gazteak, arrantzaleak oi dabean musika zaletasun biziz, alai, pozkor, isilsamar.

«Zorioneko jaketea, ta
zorioneko gonea...
zorionean ikasi neban
Kontseiupera bidea...»

Garaitiko agurak bere, bertanbera utzi eben euren autua ta gazteengana urreraturik —kanta gozoen egarri-gose, euskaldun jator guztiak lez—, leenengo entzuten jarri ta geroago besteekin batean abestuten ekiteko gogotan egozan.

«Pasaten naizenian
zure atetatik,
negarrak urteten daust
begi bietatik.
Zergaitik, zergaitik,
zergaitik, zergaitik...?
Zergaitik negar egin?
Zeruan izarra dago
itsaso aldetik...»

Portuko gau isilean, urrumara bigun gozoen antzera entzungarri zan kai-ganean itsasemeen eresi atsegina, an urrunago, etenbakoa dan itsasorroaren oiartzun samurra bai'litzan.

Kaia bakez egoan, ez gose ez ase, urrengo etorren arrantzu-aldirako oi diran gertaketak egiñaz. Gizon, andra ta ume itxaropenez beterik egozan, beti bezela, euskal-arrantzaleen gogoari atxikiak eta lotuak.

Goian ere, gauaro ederra egoan. Zeru-sabaia izarrratu, lore-zuri-urdiñez josia zirudian edota pitxi dirdaitsuz ereiniko zelai illunkara.

III

EDER ETA GAZTE

Zeruko Giltzari dogunaren bezpera edo aintzintiko egunaren goiza zan, goiz berandua. Eguerdi alde a zala esatezkero, zuzenago ausaz.

Egundoko eguzki beroak joten zituan kaiganeko arriak, eta ondartza kiskaldutik lurrinak lirlar igoten eban. Trumoburu zuriskak, odeitxu biribil eta luzanga kirifiauak agiri ziran ortzean.

Eguzkiak uraren gainean dizdiz egiñaz, begiei ikuspidea galerezoten eutsen. Egoaize antza, sargori usaiña.

Orduak aurrera ta, a zan beroaren larria, bapere aizeputzik bage!

Txalupetxeko ateondoan kalera begira egoan Madalen, eta onetan, Nere agertu zan, pedarra besapean ebalá, kaiganeko iturrira uretan.

—Egunon, Nere —otsegin eutsan pozez— ez aunat ikusi goizean azokan.

—Ez, Madalentxu, ama izan don nire ordez.

Eta pedarra txurruaren azpian polito ipinita, be-roaren igesi, arin joan zan bere adiskidearengana, itzalperantz, gerizpe eske.

An asi ziran, emakumeak oi dabenez, txutxu ta putxu, izketaldi luzeren baten, betiko antzean, zeresan andi ta gorabeera astunak alkarri leen-baileen adirazi bearra izan bai'leben.

—Nortzuk ete dira an Likona-Torre parean dato-
tozan mutil biak —iñoan Nere-k.

—Nortzuk? Aretariko batek ik baiño leenago ja-
kingo yon, errira nor etorri dan eta nor eztan.

—Tximista gorria! Norgaitik ete diraustan?

—Zeragaitik... Oraintxe bere, burua ondo orraz-
tuta datorren Jontxu eneagaitik. Jon Bizkor, mo-
rroia makala! Eizarako txakur oberik ere...

—Orduan, arraiña izan ba'litz,... izurdea; arrain-
tzua laster arin azaldauko laieunkenan...

Baiña Madalen bera be, etzan, arranotan, eize-
erretua bertanbeera galtzeko aiñakoa.

Ta mutil biak, Jontxu bata ta bestea Kerman,
etxaurrera eldu ziranean, neskatillak, euren buruak
ateondora zerbait agertuaz olesgin eutsen, egoan be-
roaz nora yoiazan galdegiñaz.

Tala-aldera yoiazala erantzun eutsen, iparreko
mollearen asiera-inguruan dagoan arbolapera, antxen
itsasaize apurrartean atsegin-izpi billatzera.

Iru ondartzetan —Izuntza-koan, Karrazpio txi-
kian eta andian— lagunik asko agiri zan. Urabeera
egoan eta ondartzak zabal zabal egiñik, ziran giñoan.
Gizonezko nai andrazko, umeak ere bai, geienak luze
luze etziñik, azala baltzitu eta txukuldu arte, azala

narru biurtu arte. Beste batzuek, putzezko pelota
andiekaz jolasean; norbaitzuek, uraren ondoan arantz-
onantz ibiltaldi barean, eta garaitikoak itsasoan, asko
zutunik, belauetararteko edo gerrirarteko edo besa-
perarteko uretan, edota igeri bigun eta errez azal-
azalean edo dzangaka olatuen azpian sarturik eta
baita urganean luze luze ere, aratean edo aratiñik ze-
rura begira, soña gogor gogor eta ol baten antzera
luzatuaz...

Lagunik geien geienak erdi billozik edonoren
aurrean. Gizonezkoak, tira ba! prakamotz eta galtza-
labur-samarrak izan arren... Baiñan, emakumeak ere,
iztar, bizkar eta bular aldea ere arenbatean narrugo-
rri erakutsiaz... Adan-en emaztearen soñekoak zela-
koak izan ete ziran jakitea egoki izango litzake, nos-
ki. Etzekian asko andretxo arek XX-garren mende-
rako modak zeintzuk izan zeitekezan, bestelan ez
eban, nonbait ere, lotsa gorritz ikopean ostenduten
arrapaladan ibili bearrik. Benetan uiolde edo dilubio-
aurretikoa, oraingoan iritzi jakintsuz...!

Gure mutil biok ez eben, antza, sargoripean soi-
ñekoak kentzeko gogorik eta ezta txalupetxean sar-
tzeko astirik be, Madalen-ek orretarako bidea emon
arren. Norabait joan bear-andia eben, ausaz, eta au-
rrera ekin eutsen, gorago esan dogun tokirantz.

Kosepantoniren alaba gazteak irribarrea laster
arin gorde eban ezpanetatik, eta aren arpegira begi-
ratu ezkerero, aren barruan zerbaitek mingostasuna
sortuazoten eutsala susmau zeitekean.

Eguzki-galdapetik iges egiteko gerizpe atsegiña
eskeiñi arren, ¿zer ete eben mutilok urrezko euritzan
edo aize goripean oreiñak baizen bizkor bideari eki-
teko?

—Egingo neuke, ta samea egin bere,—iñoan berekautan neskatilleak-antxe dagozala oindiño zugazpean leen joan diran Arantza ta Zuriñe. Bai, mutil azkar oneik, aen usaiñean doiaz, ez itsasoa ikustearren.

Eta egia izan zeitekean.

Antxe egozan bai, adiskidetu biak, Zuriñe ta Arantza, eskuetan orratz luzeak erabiliaz, elastiku politen batzuk egiten ziarduela.

Emakumeok, alkarren adiskide aundi ziran. Biok apaiñiak, zein baiño zein liraiñago, larrosea baizen ederragoko neskatillak, erriko atso zaarrak ain gozaro esan oi daben esakunez.

Arantza, baltzerana zan, begi illunduna, barrura dei-egiten dakien begi zoragarrien jaube; barruko gorabeera ta auzien barri, ostera, aztarrenik ere igarri eziñekoa.

Onen laguntxua bestetarikoa zan. Ule orizta, lastokara; begi argi, azal zurixka, irribera. Gari elduaren koloreko adats ugari ta labana zintzilik, lepatxokoa osoro estalduten eutsala. Begi urdin aetan zeru-zatiñoa ala itsaso barearen pitintxua ezarririk eukan. Aren irribarrearen gozoa!

Uriko mutil guztiak ondotxu ekienaldi edo belaun-aldi artako lorarik usaintsuenak zeintzuk ziran, naiz-ta aberatsak ez izan neskatillok.

Aingeru pare amesgarri onen ibillera ta leku kuttonen barri ondo bai ondoago ekien batzuen batzuek. Nun bizi ziran, zer esan bakoa. Txirlarri edo perla ederren idoro-lekuaren barri, oncin atzemoilleak bezela.

Goiko kalean bizi zan bata, Arantza musubeltze-

rana. Bestea, barriz Arranegiko zabalean, urre-koloredun Zuriñe, Txanton Baixa ta Iñese'ren alaba bakarra berau.

Eta aipaturiko mutil biak nortzuk genduzan? Bata, izentauriko Jontxu, Arantzaren nebea zan; ezizenez edo izengoitiz *Bizkor* esaten eutsen, au naiz ori egiteko, orra ala ara joateko beti gertu egon oi zalako. Zurgin edo arotza zan ogipidez, eta arean bere, era barrietako tresnaz ornidurik eukan bere lantegia.

Mutil azkarra, ezetariko alper-usain bakoa, egin bear zana zirt edo zart egiteko prest-egon oi zana. Edonoren aurrera joateko sakada andiren premiñarik izaten ez ebana, buruz zuur eta argia.

Itzemonezkero, itz ori zeatz beteten ekiana. «Aputxu bat urtena ezpaltiz, gitxi lako gazte erri-me» —Kosepantonik esan oi eban lez.

Soiñekoz apain jantzia ez izan arren, alako taiu jasekoa ta lerdena zanez, dotore agertzen zan edonoiz, uleak ondo orraztuta, bizarra egunero mozturik, eta aterri ba egoan egon, burutsik, oraingo gazteen antzera.

Bidelaguntzat eroiana Kerman zan, aurtemein eza-gutu genduan errimaite andi Bizkarrondo jaunaren semea, mutil galanta, mendia lakoxea, ta bera beteko biotz ederrekkoa.

Ikastuna genduan oso, gure Kerman au. Legegi-zon ikasketak amaitubarri eldu zan bere sorterrira aintzitik egunen batean. Beste asmo batzuk ere, ba erabiltzan bere buruan; ikaspen barriai ekiteko asmoak, arean bere.

Eguzkiaren izpi gorien igesi yoazan mutillok, laster eldu ziran iparreko mollaren aurrera ta Talarantz

apur bat egiñaz, an dagozan bost platanondo txaparrren gerizpetan aurkitu zituen leen esandako neskatillak.

Une artantxe, eguerdiko amabien kanpai ots astunak, iru, iru eta iru, burrundara ta durundu sakona zabaldu eben inguru osoan. Emakumeak euren Ama garbiari otoi-agurra eskeiñi eutsen.

Enparantza edo plaza aldeko arbolape ederrean egozan arrantzale zaarrak eta legortar agure banakak ere, txapelak erantzi eta euren denpora guztiko arrenak egin zituen, oi eben egokitasunez ta apaltasunez egin bere.

—Emendik urrun zenbiltzala-ta nengoan, Kerman, baiña ikusi zakustaz-eta, badakit zeure bazterrerera zarena.

—Bai, emen gagoz barriro bere, Zuriñe —erantzun eutsan Kerman-ek— eta pozik egon be, norbere kabitik urbil ibiltzen diralako txoriak pozen. Atzotik nago ni emen...

—Bai, baiña gu, beste batzun moduan, ezkara beti Eskolaperera joaten, ta...

Eskolapea deritxan leku ori, zabalguno edo plaza txiki bat dozu, uriko tokirik biziena ta ibilpidetsuena, erdi-erdia edo biotza bai'litzan. Lau bidezabalak bertan alkar zeartuten dabe, ta orregaitik erbestera doiana ala kanpotik datorrena —gizaki, abere edota izaki— legorrez beintzat, andixek igaro oi dalako.

Ondoren, neskatillak jesarrita egozan arrizko jesarleku luzean jesarri ziran mutillak ere, ta Karrazpio ondartzara begira egozan. Eguzkiak zeru-goitik txinpartak botaten ziarduan, geroago ta goriago, eta uretan barruan izan ezik, eguerdiko ordu artan, leku

obea egoan itzalpean baiño ere, etxebarruan, leio ta atek ondo itxita.

—Asko da zuek ondartzara ez joatea, gaur dagon eguraldiaz —esan eutsen Zuriñek mutillei.

—Kerman-ek eztau gogo andirik izan-ta... —jardetsi eutsan Jon-ek, bere lagunari keiñu egiñaz.

Eta autua aldaturik, auxe adirazi eutsan Zuriñe-ri:

—Nai dozue biar aureskurako izan?

Zuriñe-k ori entzutean Arantzari beitu eutsan, galdegiten bai-leutsan. Emakumeen begi-itaune batek zer esan nai dauan, ezta errez adirazotea. Sarri askotan, euren artean leenago itzegiñiko arazoren baten ziurpena izan oi da; beste askotan otoz-otoko jazokunen bat, uste-ustebako asmo edo eretiren bat.

—Arantzak esan dagiala.

Onek, ordea, ez eban murtik bere adirazo, barre algara bat egin baiño.

—Isilik dagoanak baietz diño — epaitu eban Kerman nasaia, ezpain-arteagan zuri-zuriak agertuaz.

Eta ondoren bakoitza bere neskatilleaz egundoko heraldi ta solasean, erdi isilka-misilka jardun eben bikoteak, eguerdiko beroaren andian, Tala inguruko arbolatxuen itzalpe gozoan.

* * *

Andik eta ordu batzuetara beranduago, Kosepantofineko txalupetxean ba-zan autua ta herbotsa baiño etzana.

Mutil gazte mordo ikusgarria egoan angotari ondoetan eta itza ta pizza uolka etorkien aetatik kanpora. Poz irazkorra zan euren poza, ingurukoak ere ez tian jarten dituana.

Biaramonerako jai gertaketan ziardeen guztiak, eta bakoitzaren asmo, aburu, iritzi ta gogoagertu bearez, alkarren burutapenak topeka egiten ipinten zituen.

Nunbait bere, kailde euskaldunetan oi dan egun alai ta piztugarria eraturteketan ebiltzan gazte alaiak; eta jaiketa ospatsu zuzpergarriren bat burutu arte ez eben bakerik izango.

Arrats inguruko orduetan, arrantzale ta legortarren batzar anaikor arek, zantzu ta susmo oberrik ezin eukean izan. Antxe egozan Xirido, Zingulin, Okotz, Urpion eta beste arrantzale gazterik asko; antxen Kerman eta Jon ere, irakurleak ezagutzen ez dituan beste mutil galant jaseko batzuen erdian.

Illuntzeko aureskuen antolapena, guztien aorako egin eben; danen gustoko izango zan. Zertzelada, zeetasun ta gorabeerak zuur ta egoki atondu ta lotu zituen.

Amesez beteak izaten dakie beti gazteentzat ospakizun ta jaien aintzitik egun luzeak eta une amaitu eziñak.

Barrean isiotu ta aizatu daroaguzan lilura ta egingoak alako urre-dirdaiez, argi-izpiz ta likurtusañez apaindu ta edergainkatu oi ditugulako.

Ai, gaztetango aro loratsua!

Egun bakoitza, urrengoaren ate atzipetzaille ta mailla gertagarria da, ta illuntze bakoitzean, ortziko

loretxu zidarrezko ditugun izarñoak ames-egalkaden aize soñu-isilduna el-erazten dabe gizonen belarrietara.

Orra gure gazteriaren egoera egoneziña, aipatu barri dogun jai bezperako illunabarrean.

IV

ZERUETAKO GILTZARI

Ezta edozelakoa izaten kai-aldeetan euren zaindariari dagokion eguna.

Ta batez bere, baldin arrantzale jasankor ta bu-lartsuak dirua zirin zirin ba'darabile esku-artean. Dirua, ainbeste neke gogorren saritzakoa! Amaikak, arrantzale gaisoek baiño errezago irabazi oi daben dirua...!

Portuko poza ta iskanbilla, ango zantzo ta uiuia, berbotsa ta kanta ariña, jana ta edana, barre zabal ta jantzagure zorangea. Gauzak berak dakarren ondorio jatorra.

Orrelakoxe laket aldiak zuzpertz ta aizatzen ditu kaieko lagunak, zar ta gazte, atso naiz agure, lirain zein lodi, ankarin ala oiñastun.

Goizean goizik, txistulariak lendabizi, musika-taldeak urrengo, soiñu pozgarriak entzun eragiñaz kalerik-kalerikakoetan, erri osoari alako pozantza ta jolas-giroa ezarten dautse, eta oetik zapart egiteko edonor egoten da gertu.

Musika zortzikoa, San Pedro-ren zortziko zolia; labur samarra baiña oillar kantua baizen eragin eta bizia dogu bere lenengo ereskaian; eta bigarren atalean, ostera, apalagoa, bigunagoa, ur arteko susmu-rraren antzeko.

Eta soiñu orregaz aldizka, aspaldi danik bertakotzat lez dauken «Tolosako zortzikoa», jatorrikoa baiña beste ainbeste luzetagoa, benetan atsegiña au ere.

Musikariok kalez-kalekoan «Kaigana» ingurura eltzean geldi-aldi egiten dakie, antxe, arrantzale-etxe aurrean, Zeruetako Giltzari gurenaren irudi aurrean soiñukera alai bat jotea nozetzkoa dabelako, oitura zaarari dautsoelarik.

Ta ordukoxe, eguzkia jagibarra baiña eztanekoxe, ikotika ta jauzika, irraka ta saltoka, barrez ta zantzoka dantzan egin bear izaten dabe urterotsu atan bere, emakume batzuek, eta kalean bertan gaiñera.

Ordu artako dantzariak neskatillak baiña ere andrak izaten dakie, andra sasoikoak, berrogetamar-ta urtetik gorakoak, ipurdi zabal, sabelastun, bular gizen-
dunak... baiña oiñez bizkorrak, soiñez azkarrak, gorputzez zalak, gogoz alaiak, tximista gorria!

Gaszte asko baizen ardatzagoak, neskatilla arpegi zuri askoren ondoan bestelakoak, madariena!! Makiñatxu bat bidar ikusi izan zan dantza alai orretako buru, arako Pillar Tinteria, defunta ederra!

Argiz ta loraz apaindurik egon oi da ordurako antxen orma barruan dagon irudia, ta egun ortan xurbil, kolorga ta geiso-antzez agiri eztedin euren Buru dabena, ta bai ostera eurak haizen gorribaltz eta osasun, ondo kolore gorritz ipinten dautse arpegia

urteoro. Kendu alde batera beluritasun ta maskal antzak, ta odol-margoa ta ardau kolorea agirian ipini...!

Zintzo gogoz, baiña zaintsu ta sendo gorputzez ere. Orixe bai!

Goizeko bederatzietan eliza nagusian meza bat izaten da aren altaran eta amarretan Nagusia, kanta ederrez ta itzaldi samurrez.

Eguerdi aurrean beste jaikunik ezer ez baldin bada (1) arratsalderantz geituten dira egitadak, bata bestearen urrengo. Santuaren irudi astunagaz eleiz-ibillera luzea egiten dabe ta nasazaarreko mutur bateraiña eldurik, oraingo kai zabalaren barruan, eta Deunak berak itsasoaren onespina egiteko aieru edo ziñua egingo baiñean, zanbulu andi bat eragiten dautse bere eroailleak, «kilinkada» ospatsua, emakumeen eztarrietatik oiñ ta karraixiak urtenezotzen dituan zanbulu galanta.

Oi diralako gertaerak jazo ziran egun aretan ere. Eliz-ibillera ondorean, erriko oitura zaarreko dantza entzutetsuaren aldi ta garaia eldu zan. Une ortan daki kaikeko seme-alaben odol bero baiña baketsuak irakiten asten, pozaren indarpe, erromeri-usaiñean, nekeen aringarri, oiñazeen aztugarri.

Nork ez daki «Kaixerrenka» deritxan jantza zaar onen barri?

Nork ez dau gure eguneton paregabeko irrada bakan ta aintziñatiko onen izena entzun?

Lekeitio-ko kaixerrenka zaarra! Bizkai osoan ezezik, Euskalerra guztian ere edonork daki oinketa

(1) Liburu au argitara-orduan, aintziñetatiko jaiok goizera aldatu ditue. Aldian aldiko... ta ontzat emoten eztauanari, lepoko narrua kendu.

au zelakoa dan, igaroko urteetan kaixa idor itzalgarri au, beste iñun eztakien dantza bedegar au, ara ta ona, batekotik bestekora erabili dabelako.

Noiztikakoa ete dogu errenketa ori? Batek ba daki. Eztaigun aztu, oster, arrantzaleen Kofradia —anaidia— XIV garren mendetikoa doguna, ta orduan ere baekien jantza orren barri, paper zaarretatik jakin leitenez.

Ez zan makala izan Kaixaganeko ori ikusteko bildu zan laguu pilloa.

Ango lagunaren laguna! Kofradia inguruko kaleak ez eben ibilpiderik iñorentzat; Kaigana jentez ganezka agiri zan, josita, jurjiduta: gizeozko ta andrazko, bata besteari bultzaka ta sakadaka, ta umeak ostikopean zapaldu bearrez...

Txistu-tuntuna aurretik ebela atara eben kutxa jatorra lau gizon gaztek. Bear zanetan, batez ere dantzaldietan, beste lagun bik edo laurek lagunduten eutsen kaixea euren sorbaldetan jaso edo eusten.

Kaixaganean zutunik, grezitar jainkoaizun baten irudi biziaren antzera, lerdan, baltzeran, arro, zal agertu zan dantzaria, Arraintza-etxe-tzarretik urtejeran.

Oiñetakorik bage, kaltzerdiño zuriez; kaltzak eta alkontarea ere, edurra bezin zuri; jakea, baltza oso, ta orobat kapela tunturra. Eskuman banderatu gorrilla, urrezko giltzak zearka iruditurik. Eskerreko eskuan kapela edo ginbailla artu oi dau, jantzaldian burutsik jardun bear daualako.

Lenengo dantzaketea, oiturari egokionez, Zeruko zaindariaren aurrean bertan egin eban. Txistulariak «Zer diñona»... zortziko ezaguna asi ta laster, jan-

tzari gazteak lau aldeetara urrengorik urrengo, makurtuerak eta erreberentziak egin zituan gerria bigun eta malguki biurtuaz, eta buruaz ukur egiñaz.

Jarraian, beingoan asi eban bere arloa. Iru atal dituen dantzaketea: zortziko, orripeko ta arin-ariña, 5/8, 3/4 eta 2/4 musika-neurriz, urrenik urren.

Arek bai ebala oiñetan bizkortasuna! Aren beitzen, ta orpoen, ta orkatillen, ta bernen ta iztarren arintasuna, kaixazaarraren ganeko olari noizean bein berarizko dranga-dranga otsak ateraziaz.

Ain leku estu medarrean eta beti ere lurrera jausteko, beeko arrigogorren ganera erortzeko arriskoaz; ¡baiñan zelako anka-joako, oin-muturretako ta beatz-puntakoak egin, gero!...

Batez ere, arin-ariñari ekiten eutsanean, ikusleen zantzo, uiuiu ta irrintziak kaleetan durundi zorrotz, luze, alai ta sarkorraz zabaldu ondorean, urrunago ere iges egiten eben.

Ekanduaren esanera, urrengo beste saiaketa bi egin zituan, leku banatan, lenengoaren antzera egin ere; urteko diruzain ardurea uzten dauanaren eta artzen dauanaren etxe-aurreetan.

Dantzariaren azkartasuna aimbatean zantzolarien jasa ere, gomutagarria yaku, andra ta neskatillen ez-tarri zoli ta bular indartsuen irrintzietara, ba, ikusle-entzule guztiak pozez eztitan jarri oi dira-ta.

Andik gerotxoago, gazteen joera plazara izaten da, aurrekuak aurreku egiteko sasoi laster eltzen dalako. Gazteon ibillera ta jolasok ikusteko gurari andiz egoten da mundu guztia, Zumardian eta kai-inguruan.

Illuntze artan bere, orrelantxe zan, urrengo orrietan ikusi daikegunez.

ARRANTZALEEN AURRESKUA

Une ontan ondo ta egoki izango da «Azkarrea» baten gomuta, oroipena egitea. «Azkarrea» zaaral A zan dantzaria, dantzaririk ifior izan ba da! Erritar oinkalari ospatsu au beste emakumetxu baten ize-nagaz batean jarri bearko: arako Luisatxu Kaiganeko. Amaika bidar egin eban Doniane goizez Emakumeen aurreskua deritzana, bertoko irrada jatorra au ere. bere oinketa ta musika bereziaz. Dantza ortan andrazkoak jarduten dabe soil-soillik lenengo, eta gerroago gizonetakoak erooten ditue sokarako.

Gona gorri, amantal baltz, goruntz zuri, buruko zapi txistandunak belarriak tente eta zut, eta sorbal-detatik zinzilik bizkar eta besoak estaldurik Manilako eun meieak, mantoi koloretsu ta loradunak. Erriko alaba diran emakume txairo ta liraiñak, edertasunezko jaikun ikusgarria opa oi dauskue erriko jantza bikain, bakan ta berezi orretan.

Zeruko Ate-jagolearen eguneko kaixerrenkea!...
Doniane goizeko Emakumeen aurrekoa!!!

Aurretikoengandikoak dituzuen eresoinketa zoragarriok, mundu zabal onen erdian: ez egizuez aaztu, ez utzi, ez baztertu. Errikosemeen aalegiñak arlo ortan ere, arduratsuak eta onuratsuak beitez. Urtero ikusi daitezela uriko kaleetan, izakera berarizkoaren agerkaietariko lez. Iraun begie mendeen ondarretaraiño!

* * *

Ikusmeneko zan, barriro bere, Uriko-etxe aurreko plaza nagusian batu zan lagunaren laguna. Txistulariak aurretik, eta atzetik egundoko mutil sailla etorren auresku erreskadan, abarketa zuriak, praktal alkondara garbiak, ta onen idunak askatuta, paparrak zabalik zituela.

Alakoren batean, bere makillatxua edo aginpidezartea gora jasota, Perkain errizaiña asi zan erdian leku-egiten, dantzariak euren ekitaldirako naikoa toki izan eta ikusleak ere, egokiago ta aiseago ikusi aal izan egien.

—Atzera! Zoiaze atzera, atzerago! —didar egiten eban, lagunci besoaz saka ta saka egiñaz.

—Or datoz etorri gure mutillak —esan eban. Egiluz zaarrak.

—Nor da, baiña, atzesku datorren zimel ori? —galdetu eban jakingura betidanekoz neskazaar batek.

—Oriii? Orixe dozu ba, Zingulin esaten dautsena, Ezpaintxuren ordezkoa izaten dana, bestearen utsa izan ezker.

—Izan bere, bai, bera da-tal Argalago begitandu yat-eta...

—Argalago? —zirikaz aitatu eban albotxutik bes-

te atso sorgin batek. Maitetasunak argaldu izango eban. Laster loditu be egingo da, aska ona topau dau-ta... Ez be! Besomamiñean...

—Erdia!! Ikusten dozu zein bizkor asi dan Peru Ezpain aureskugiñen? Kaixaganean eginbarri dituan jantzaketan erakutsiriko irradakoak gorabeera, bapere nekatu danik ere ez dirudi berorrek. Ara gero, aren artaziak eta gerri-dardakadak!...

—Mutilla makala!

—Beste orreik, neskarik aurkitu eziñik edo dirudie...

—Noren billa ete dabiltz ba? Gaur itsastarren eguna da-ta, neskatiak ere, arranegitarak nai litzakez.

An egoan aintziña frontoi zaarra ei zan inguruan alkarrengana bildurik, neskatiilla aldra zoragarria. Ta zelan jantzita, zelan apainduta, ta zelan orraztuta egon bere!

Gizonen beratasun ta galpide, argalkeri ta oztopo, Egilleak orrelantxe eginda, —nork eztaki?— emakumek oi dira.

Gudian lan gogorretan; neke latzetan, ekaitzartean, ez bearretan, beti... gizona, sendo bai sendo agertu izaten da, ta edozein okerraldi ta zailtasuneri arpegi-emon ta bularra erakusteko adore, kemen eta indarra izan oi dau.

Baiñan, emakumearen aurrean...

Eta an egoan, leen esan dogunez, neskatiilla sail ikusgarria, zelaietako lorak eurak bere, bekaitzez ta ondamuz ikusi eukien gizalaba talde mardo. Zein baiño zein txairoago, bata baiño bestea dotoreago, nor baiño nor txanbeliñago.

Emakumea irudia da, irudi bizia ta biziduna.

Soiñaren izate guztiak edertzen, apaintzen eta nabarmentzen dau izan, buruausterik gogorrena, gazte ta gei dan artean batez ere, baiña baita gerotxoago ere, ta urte luzeetan gaiñera.

Gudariaren antzera, emakumea beti dago gertu, beti ernai bere buru-eder aldeko burrukarako.

Gorputz osoa, or or, erakusgarri, urtenago, agiriago eskeiñi oi dautse gizonen ikusmenai. Gorpuzkai batzuk batere estaldu bage, beste alderdi batzuk eun edo tela meez gaiñaldetik gorde arren, irudi-irudi, zorrotz, luze ala borobil, agerreraoaz. Gizasemeen irriks eta griñen erasogarri ta piztutzailletzat atondu oi ditue andrazkoak, beti bai beti, euren jantziak.

Izadiak oparo emon dautsezan edergailluak, gorputzean dituen jas ta graziak, taiu ta tankerak, ondotxu dakiez egokiagotuten oraingo emakumeak. Buru ondo orraztuak, soiñeko politikak, gerri estuak, bular arrotu-anpatuak, berna liraiñak; arpegi, begi, ezpain, ortzuri, beso, lepondo, esku, beatz eta atzazalak arte-raiñoko guztiak. Norberak erakusgarri berezirik baldin ba dau, eztau emakumeak aintzakotzat artu barik utziko, eta orregaitik agertu eta ikusi-eragin begiak dituanari, lo egon ezik beintzat.

Aurrekuaren emakumea mutil gazte bik erdian atara eben; Zingulin-en ezkongai maitagarria, Mariñe Besolodiñekoa. Atso tximur arek legezko zana esan eban lez, arranegitarra zan, berta-bertakoa izan bere, Berdara kalekoa. Iñon dan aurrekugintzarik azkarrena izan zan uraxe. Atzeskua ere, aren pare izan zan. Gure Zinguliñ-ek egoki baiño egokiago ekin eutsan. Oneri Irene eroan eutsen laguntzat, Kosepan-toniren alaba zaarrena.

Bai ikusgarri izan zala esku bien oillar-auskea ere. Neskatillak erreskadan atara zituen baizen laster, soiñua batbatean eten, eta bigarren aureskua asi eben gero, azkenengo dantza-jotaldiak guztiak batean egiteko.

Bigarren auresku, Xirido mutil lerdena baizen atsegingarria zan. Jon Bizkor, ostera, atzesku. Ikusleen pozkarioak ezaban neurririk izan eta orregaitik barrero bere txaloka asi ziran. Eta lenengo dantzariak zal eta eragiñak izan baldin ba ziran, besteok etziran, orixe ez, batere motelagoak. Etzekien makalean dantzan mutillok ere!

Ordurarteko gelditu zan sail garaitikotik Arantza ta Zuriñe atera zituenean, bazterretako agure guztiak bere, erdi-erdira begitu ta begitu ziarduen. Alako lirio zoragarririk! Bata baltzerena; urrezko ulematasadun, bestea.

Soiñekoak edurra iduri, gerriko gorrimiñez, parprean kabeliña mardulak zituelarik, lilien aizpatxu zirudiela. Nork begiratu ez orduan, alako ikuskairik! Baita ezkonduak eurak ere...! Lekutan!

—Xirido, ori dok -eta!... —didar egiten eutsen pozkiro aldrako lagunak.

—Jontxu, ortxe aiz ba!— entzuten zan txaloen durundi ta zaparrada artean. Alagalako lagunak batu ere-ta, sekulako aureskua izan zan.

Auresku bien artean, ikusgarrizko uztai zabala egin eben, eta plazea betean ekin eutsen tambolin-soiñuaz. Azkenez, turrunturrunka edo biribilketea egiñaz, txistua, —etorreran lez— aurretik ebela, Uribarren kalean zear aldegin eben, begirale guztien biotzak eurekin eroiezalarik.

Baiñan irugarren aureskua ere, berealakoan antolatatu eben, naita barregarria izan.

Nortzuk? eta... Karel, eta Mordoillo, buruzagi ganorabakoak. Ta neskatillak aukeratzeko, Zaztar eta Gorosti. Guztiok ordurako edariz beñepein, ondotxu baru-ausiak.

Ikusleen barre-algarak, Arropaiñetik entzun zituen!

Errian beste bi autetsi bear izan ba lira bere, ezin zeitekezan egokiagorik aurkitu buruzagion neskalaguntzat, atera zituenak baiño: Mikela Begi eta Timuti Belarri.

Begi eta Belarri, alagalako bi! Nork ezituan eza gutzen, arranetan! Kaleko arriak eurak baiño ere, aize-eguzki-iretargitan egote geiago egiten ekien mutxurdiña ospatsuak!..

Gorua ta gorutxapela; bata Zu ta bestea Ni; baluko ta balitz...

Orra urteak joan, urteak etorri, ezarri izan eutsezan izentxu batzuk. Umegiñoakoak ere, ezagutzen zituen edonun eta edonoiz ara ta ona ebiltzan orbel biok.

Etenak egin zituen barreka ikusleak, ain ganorabako talde aren zirriparra ta joan-etorriak ikusita.

Baiñan, onein gatz-urritasun ta ganorabakotasunari jaramon egiteke, goiazan, irakurle, leen ikusitako gazte ederren artera.

VI

MAITEMINEZ

Oi danez, gure neska-mutil sail ederra, dantzaketa ostean, gozotegira joan zan; egindako lanaren ordaingarriztat eta emakumeai zor yaken begiramezko opariski lez, edari bigunak eta janari gozozkoak eskeiñiaz.

Opiltxuneko dendara sartu ziran, eta mai askotan banandurik, barriketa alai eta esangarrietan ekin eutsen. Baita kanta samur asko ere, abestu ta oiuztau zituen, euren artean ain atsegiña dan olerkari erriki-dearena, eta oraingo gazteak jakin ere eztakiena, zorigaitzez: (1)

«Aro ona dago, kairantz goazan,
kanpoan dabil iparra,
gaurkoa da bai itsasaldia,
eztago taiua txarra.
Otzaratxu bat, otzaratxu bi,
arraiña dator portura beti...
besigu, lebatz, sardiña ta atun,
eta beste asko ganeti.

(1) Azkue. Eusebio M.^a, «Parnasorako Bidea», 1896, 64 orrialdea.

Palu, erremu, bela ta kordel,
mazia ta ura bere bai,
sartu daiguzan txalupan laster
itxaron barik gizonai.
Otzaratxu bat...

Arrantzaleak barua ausita
kanpora doaz zintzorik,
betoz guztiak osasunagaz
eta iñor bere ez gaisorik.
Otzaratxu bat...

Errira datoz iparraldetik
belak betean ontziak,
ondo dirudi egun argitan
belan dabillen ontziak.
Otzaratxu bat...

Berrogei arratz besigu dakaz
txalupa andiak egiñak,
ogetamar bat txikerrak eta
laroegi lebatz potiñak.
Otzaratxu bat...

Erbaixeruak or goian dagoz
arraña iminten narretan;
garbitu arin, lagundu daigun
asto ta mando zametan.
Otzaratxu bat...

Bitartean, astiak txiri-txara iges egin eban, atse-
giñez dagozenai oi dautsenez; eta eguzkia Otoioaren
atzean ostendu eta itsasoan murgildu zala, aspaldi
zan. Aren orde, gau estalki baltzezkoa asi zan uriko-
kaleak beteten, eta etxeetako argi-izpiñoak keiñuka-
dak egiten.

Jan-edana amaituta, gozozko sorgin-apariari az-
kena emonda, guztiak alkarri agur egiñaz kalera
ziran, eta bakoitza bere lekuetarantz abiau neska-la-
guntzen, arean bere, aurrekuari dagokionez, mutil
bakoitzak gonadun berea ebalako.

Arteetan, plazako soinuketea ere burutu zan, eta
lagunak lagun kaleak betean yoiazan euren etxeeta-
rantz, batzuk goialderantz, beerantz enparaukoak,
eta abar.

Bidezko zanez, Zinguliñ-ek laster beregandu eban
Mariñe Besolodi, bere *saiiski* kutuna, eta an yoiazan
Berdara-kalean gora. Pozik yoiian Xirido bere, Arantza
baltzerana alboko ebala.

Izarrak dirdizka ziarduen ozkarbi zabalean, go-
goari ziri egiten dautsan isillezko aotsez, biotzari in-
dar eragiten dautsan izbageko aginduz. Iparraize eme
batek surrumurru egian zumardiko zugatz-ostotetan.

Lagun bi yoiazan nasan zear, eta erdi-illuntasun
artan, ezin zeitekean nortzuk ziran ezagutu.

Arranegiko zabalaren barrenera eldu ziranean,
kantoian gora egin eban, eta gero, eskumaldera. Zal-
dundegi-etxearen aurrez aurre gelditu ziran, iturria-
ren ondoan. Ango argi its, motel eta zurbillak indar
andirik ez eukan-ta, ez zan errez arpegiak ikustea.
Ordurako zeatz illundu eban.

Autu luzeren batean ziarduen, antza.

—... eta oraintxe baiño ereti oberik...

—Esangura dozun ori, esan ziñeist —jardetsi
eutsan emakumeak.

—Bada, zera... asarre-bide ezpaltiz...

—Ez, gauza txarra ez baldin ba'da.

—Gauza txarrik zelan esan neizu nik zuri... maitete zaitudala esango ba neutzu?

—Ori da guzti ori?

—Guztia da, ba? Ala, nire esan au uste al dozu egoki-eza dala?

—Ez olakorik, baiña uste-uste bagako zera azaldu daustazu-ta...

Emakumeak, orra ba! onelako gertaeretan beti jokutzen dabe era bardiñez. Gizonezkoaren maitetasun-agerkundera, usterik bako azalpena izan oi da eurentzat, eta arritu ta konkortu antzean lotzen dira, euren inguruan —argiarenean inguma ta tximirritak bezela— jira ta bira egoak erre bearrean, gizonezkoaren bat aspaldi ikusi ta ikusita gero, noiz entzungo dagozana entzuten dabenean.

—Bada, leen ezpazentzian ere orain dakizun-ekero, zer diñostazun entzun nai neuke.

—Zer esan? Zer esatea nai dozu ba? Erabatera eta itsumustuan erantzunik ezin emon neizuna, jakin bear zenduke.

—Orrezkero, belu eldu nazanentz adiraziko?

—Niri esana, beste zenbat geiagori ere ez ete dautsazu esan?

—Baiña ez bene-benetan, zuri orain azaldu dautzudan lez.

—Tira ba, orrelan izan dedilla... baiña, noian etxera berandu dalako, kaleak guztiak ere utsik dagoz-ta.

—Orduan biar gabaz...

—Biarko barri Jaungoikoak daki. Gabon, eta ondo lo egin! —ots baten esanaz, arin-aringa joan

zan neskatillea euren atetarantz. Ertzedegian egoan atea, apurtxu bat zabaldu eban eta an sartu zan beingo baten.

Mutillak Arranegi-kalean zear gorantz egin eban, eta kalertzeko argipetik joakeran, burutsik yoian gazte bat ezagutu genduan.

Jontxu zan.

Kaleetan ez ebillen ez, lagun andirik. Baiña andik geroetara bere, gabontz, mozolo ta saguzar banakaren batzuk ba ebiltzan ibili; egorik bageak, jakkiña ba.

Urrun-samarretik etorren berbaotsa, itz zaparra-dea, gero ta urreago, gero ta ozenago, eta noizean beingo barre algara gangarrak, Ezpeleta kalean atso bateri leiora urten eragin eutsen eta itzaldi pipertsu au eraso:

—«Zer dakarre eurok, kankailuok alakuok! Nor-tzuk, eta betikoak! Itsasoko urak guztiak ez aal yakez noiz edo noiz ardan biurtuko, alakoren baten naia edanaz asetu eta ito daitezcan. Bestelako bakea izango genduke auzuotan. Lotsagalduko, mozkor, ordi, barrua zaragiak berak baiño bere baltzago daukazue-nok! Lotsatu be, etzarie egiten-ta, lotsatu be! Zantarreriari emonda zearo, partilla usaiñik ba'da! Lanbasok alakuok! Eztautzue beingoan diruak sakelirik erreko! Zoiaze ondarrera, edo Tala-ra, edo kabuko tanborrera!...

Itzaldi luze, zorrotz eta garratzori arnasa baten esanda gero, ¡draska! crtsi eban leio-atetxua andra zimelak.

Baetozan —atsoaren esanak gorabecra—, baetozan oillo-oilloka, alkarren jarraian, alkondarak kan-

poan zituela, batak besteari oratuta erreskadan, banan banan, iru morrosko, aize ta eguzkiz baltzituriko arpegi ta kokotondo mardodunak, Ezpeleta kalean zear, isil-samar abestuaz:

«Jarrai, jarrai, jarrai,
geure aldra ederrari,
etxaramon egin
atsoen esanari...»

Euren Zaindariaren aurrera, San Pedropera eldu ziranean, euretariko batek —Mordoillo, Karel eta Gorosti ziran iru «erregeok»— agindu eutsen beste bici:

—Txo, ementxe egin bear yeutsaguk gure patroï nagusiari agurra. Ortxe yagok egon, geuri begira egon bere, geu lez arrantzale utsa izanda, zeruetako *kaporal* egin zana. Gora geu, ta geutarrak! Aixaxorri! Ardor— motxorruak kaiganean! Goiazan Maria Txarreneera, erriko bandan!...

Doi-doi lortu eben ardandegi artan sartzea, atepak ertsiteko orduantxe egozan-ta. Baiña andik laster atara zituen, eta Arranegiko zabalerantz egin eben.

Karel-ek ez ekian nun ebillen bere, ez legorrear oiñez, ala ontzibarruan ala ur-azalean uin-artean.

—Nun bizi aiz, Karel? Eementxe, eztok?

—Asko yakiat nik ba!—erantzun eban Karel-ek, arrauzi andi bat egiñaz. Ta orren urrengo barre-karkaixa zoroa.

—A zelako zirri mamiña egin dautsadan Timutitxuril...

—Isilik egon adi, zantar iperdi, tentelduta ago-tal

—Zaldunkalean gaiagozak, eta doiala kantalba-

rreanean gora etxerañio bera bakarrik —esan eutsan bigarrenak irugarrenari, guztiak alkarrengandik alduenduz eta banatuaz.

Egunak txirrist egin ebaneko, elizarantz yoiazan andratxu goiztarrak an idoro eben lurrean luze, zan giñoan, Karel gurea, barruna eban zaztarraren besoetan lo.

Izan bere, ardautzan kareleraiño sartu zan-ta...

VII

TREOTZAREA? (1)

San Pedro Txiki egunak ere ba-dau alako jator-usain eta kera berezia arraintzale urietan.

Uraren ertzerago joaten dira erri-jaietako egitadak. Itsasondorago, soiñu ta dantzaketak. Illunabarrean Tala-n, uñen eragozpen diran atxen ganeko orma sendoen ondoan, izan ziran egundoko erromerijaiak.

Egun orretako goizean, Txalupetxe aurrean, sasi-eskola egiteko asmoz nunbait, olgetan eta jolasetan ebiltzan mutil koskor batzuek. Amar urte inguruko mutikoak, bata bestea baiño okerragoak. Txanbiurrezko gorputz-arimak zituenak, Kosepantoniren esakeraz.

Bata, onen lobeia, Mariñe saregiñaren semea, Mikolas Aken zeritxana. Onen lagunak, Zozpal eta Ezten, anaiak. Laugarrena Kiri zan, besteok baiño apalagoa, bildurtiago edo makalago zalako edo... Okerre-

(1) Maite-eskabidea egitean, emakumearen ezetza.

riaren baten ondoren iñork jarraituten eutsenetan, azkenengo oneri geienetan oratuten eutsen, eta beronek galtzen zituala-ta, beti egozan asmotan euren sailletik kanpora alderagiteko.

Buru, esku ta oiñak okerreri ta biurrikerietarako lez, miña bere, berbetarako bizkor ta artazia eben morroiok edo mutikuok.

Aken-ek Ezten-eri eskuetan erabillen lokarri edo sokazati bat kendu gura izan eutsala ta lortu ez ebanean, matarlako andi bat emon eta negarrez utzi eban Zozpal-en anaia gaztea.

—Al-itxi! —didarregin eutsan Ezten-ek. Eiok ori amari nai bok! Euen ama!...

—Tirixillik!—Aken-en erantzuna, beste belarrondoko bat emonaz, gaiñera.

—Euri itxi sokea! Guzurra diñok ik!

—Koipe gorriak atarauko yautzudazak!

—Mutil txikiak joten! Piskala! Joik ia Zozpal!

—Isilik egoteko! Bestela...

—Eugaitik! Txikiñagoak joten beti...!

Egundoko matxiñadaren bat sortuko ete zan mutillen artean, esan zitekean. Baiña, bai zera! Andik ordulaurenera baiño leen, guztiak baketsu ta adiskidetuta egozan, asarre irauteko indarrik ez oiturarik ez ebelako. Amaika onelako burruka, auskaka ta aserrealdi izaten ditue urietako mutil koskorrak euren artean.

Alango batean, lurean jesarrita egozan tokitik bat-batean zutundu, ta tximisteak baiño ariñago aldegin eben errirantz.

Asmoren bat bururatu yaken, antza, eta zirt-zart,

asmau ta egin. Moillanzear, Gamarran zear (eskolarantz ez, zer gertaoko bere), Eskolapera eldu ziran eta Ate-rantz jarraitu.

Ateko erreka edo garbiketa-aterpe aurrera elduxe ziranean, Artolabanekeo-zerkan barruna joan zan Mikolas Aken, buruzagi ernea, besteak, beste irurak an geldi egiñaz. Bereala burutzakoak dei-egin eutsan Zozpal-eri, lapur-txistua joaz.

Eta andik lasterrera agertu ziran mutiko biak, samatik lotuta asto bana ekarrela, bakoitzak. Astotzararak ez egozan utsik, orraitiiño, baiña euren asmao etzan ezer ostutea.

Zumatzetako-zerkara eroan eta an, beinbeñekoz, otzarak utsitu eta gauzak polito polito utzi nai zituzan beian, lurean. Dana dala, ariñak arin ebiltzala-koedo, zoritxarren baten botellak ausi yakezan, eta batetik kaiña-edaria eta bestetik orio ederra, beian zabaldu ziran lurra busti ta zikinduaz.

Ezbear ori, ostera, ez eben mutillak aintzakotzat be, artu. Aen burubidea besterik zan, astoen *estropadak* egitea, ain zuzen.

Eta astotzararak zearo utsitutakoan, Kiri-k eta Ezten-ek asto bakoitzari musturretik oratu, eta Aken ta Zozpal zaldun edo astodun biurtu ziran, abereganen arro ta gertu egozalarik asierako aginduaren zain.

—Bat! Bi! Iru...! Lau!! —esanda, norleenka estuari ekin eutsen, sokamuturreko orapilloaz astoak atzealdean joaz. Zumatzetan aurrera yoizan asto biak arrapaladan, ez kontentuz ordea, beingoan jauzika ta iperturtika asi yakezan-ta. Begira egozan lekuan, Ezten-ek eta Kiri-k naia barreak egiten zituen, bes-teen estutasunak ikusita.

Astoen dardakada, iñarroste ta zalapartak andi-go, eta ikusleen barre algarak areago. Axe bai duako zirkua!...

Baiña onetan, Bolunburuko andrea ta Armiñakoa, sekulako didar ta zaratak egiñaz etozan biak bietara astoen galde, mutikoren batzuk izan ete ziranekoa alkarri sifistaraziaz.

Egia zan, izan ere.

Ez ditue ba, ikusten, euren kankarru, esnepoto, kaiku ta abarrak lurrean uzkiqzgora, eta edariak zirin-zirin zabaldua bearen ganean, eta aruntzatxuago mutil ziztrin bi, lurrean ia agiri eziranak, egundoko barre-algaraz, eta astoak an urrunago iperturtika ta arrantzaka asi gurarik...

An izan zan izatekoa!

Mutikoak igesari emon eutsen aitearen egin orduko, eta astoak bertan beera utzita, tximistea baiño ariñago ostendu ziran gure «txanbiurrok» Arbietxeruntz edo.

Baiña ez. Eskumarantz egiñaz, Aldaztorren gora jo eben, eta Goraburutik beeko erre kara urtenaz, pelotatokian egozan pare bat minutu baiño leen. Arein barreak, arnasestua zerbait baretu ebenean!...

Jolasean ziarduen beste mutiko batzuk, euren kirolketea utzi, eta mutiko eldubarrion ondora ta albora ziran, egiñiko okerreria ta «abilkeriak» jakin nairik.

Asto korrikalarien ingurura agertu zan noizbait ere, Perkain errizaiña, eta baserriko emakumeen azalpenak entzun ostean, lau mutillen aztarrena laster artuko ebala eta curek merezi ebena artuko ebela siñisterazo gura eutsen asarratutako andra biei.

Perkain-ek zaarra zalako, ez azkarra zalako, susmoa artu eban, nortzuk izango ete ziran, batez be, lau mutiko izan ziralala entzutean.

Gerogarrencan, txalupetxeko atean agertu zan ertzain au, Kosepantoniri lobearen eta laguntxuen galdea egiñik, Armiñako ta Bolunburuko *asto-jagolak* eurek izan leitekezala adirazo gurarik.

—Eztot uste gureak izango ziranik, oindiño ointxe bertan, ementxe ibili dira-ta —zirautsan etxekandreak. Eta aek, gaur, eskoñara joan izango ziran.

—Eztaikit ba, lau izan dira-ta, eta euren erretzia artu eztodanik ez neuke esango. Atzo be, nortzuk izan ete ziran alkateareneko ortuan kerixa lapurretan egin eben lau mutikoak?

—Aingeru jagolea! Baiña, baiña... eurak izango ete dira ba? Orrek egingo eztaben okerreriarik egon be eztago-ta.

—Ez ditue makalak esan baserritarrak, emengo mutiko kakanarru lotsabagakaitik.

—Tira, Perkain, baretu zaitte, arteak artu eziñik egon barik. Eutsi txetxu bat ardau zuri, ikarrea kentzeko, gaur Sanpedro txiki be ba da-ta.

An barruan egozan gizonetzkoak bere, ertzain zaararak jazorikoaren zertzeladak esan-ala, barreak barre egin zituen, gozaro egin bere.

Perkain-ek ardanegitik kalera urten orduko, iparreko moillan igeri ebiltzan gure lau kurumiñoak, biloiz biloizik, narrugorritan ibili ere. Lenengo zapaletik zapalera, arrizko mailletan; gero zapartegiñaz nasaganetik uretara, zutunik, oiñak beerantz zituela ta ezkerreko eskuaz surtzilloak itxiaz. Urren-go, dzangaka ekin eutsen, buruz aurrera. Geroago

luzean, au da, urazpitik, arnasa luzea eutsiaz. Baita aratean be egon ziran luze-luze gora begira, ur aza-lean anpor edo ol baten moduan. Eta azkenez, moillatik moillara egin bear ebela erabagi eben, batez be, Perkain ardandegitik urteten ikusi ebenean zeozer susmau ebelako, ta, gaiñera ur-jantzi barik ebiltzala-lako, zigorra irabazita euken-ta; leengoak ezer gixi ba'lira ere.

Ez zituan loak artu, beraz, gure mutiko biurriak. Eurek ikusten edo eurei begira jantzita egozan beste mutiko batzuei agindu auxe emon eutsen: igarilarien praka-alkondara-abarketak artu egiezela eta Perkain etorri baiño leen, nortekomoilla ganera isil-isilik igon, eta txiñelaren atzekaldetik iges eginda, Izuntza ondartzarantz eroan egikioezala soifñekoak, igarilariak urez Abadeen moillaratu eta emen zear joanaz, ariñeketan, euren soifñekodunekaz an ondartzaldean bategiteko.

Esan eta egin.

Perkain iparnasa muturrera eldu zaneko, an yoi-azan arrapaladan arin aringa barriro bere legorrez arako lau *arraiñak*, nortzuk ete ziran ezagutzeko be asti barik, billoizik egozalako... eta orra erritzaifia ao bete azurez utzi.

* * *

Azkenengo egitadok nai ta ez ikusi izango zituan Zurifñe-k etxeko ikusgu edo balkoitik, kanpora begira egoan-ta. Onen bizitokiak Zaldundegirantz eukan aurea, eta kaisalderantz atzea, leio eder bi ta balkoi luze samarra zitualarik. Zaingorri edo geraneo zurigorritzak eukazan ontzietan, eta baita xulufrei ta kabelifia odoltsuak ere.

Perkaiñek eskuko makillea jasota egiten zituan ziñu, mogira ta pariztak ikusirik, barre egin zeinkean edonork ere, baiña eguerdi-aurre artan ez eukan pozantzik neskatilla onen arpegiak.

Aintzintiko gabaz, eguna amaituta atsedean billa joianean, buruausteak eta ardurak biaramonerako utzi oji ditugun orduan, izan ere, uste bako zer barria agertu izan yakon bere bizitzan.

Bere bidean, alai ta atsekaberik bage, gaztezaroko zelai atsegiñean, aita-amen pentzura, gurasoen esanera kezka barik bizi zan txori kantariari, gauza barria azaldu eutsen.

Noiz edo bein, alakoren batean kabi barri bat taiutu eta maitetasun egoitza egingo eukeala iñoiz amestu edo adiskideen artean esan bai, esan eroian; baiñan gertaerok ain urrun, ain gerorako uste zituañez, Jontxuren itzak zirala ta etzirala, alako buruauste astunetan jarri eben aren burua.

Gau artan, etxeko maillak aitearen batean igon zituan, aurrekuari gabon esan ondorean. Aita, lotan egoan orduko; ama be, erdi-lo, sukaldeko aulki txiki baten jesarrita, bizkarra ormondoari eutsala lo-suman egoan, noizean bein burua loka edo zintzilik bai'leukan, zanbuluak zanbulu egiñaz.

Alabea etxera zanean, laster arin oeratu zan ama. Zurifñe ere, bereala joan zan bere logelara; oiñetakoak kendu, soifñekoak crantzi oerako jauzkura jantzi ta zeruetako Ama-ri eskeintza ta arrenak egin ondoren, argia itzali ta oian sartu zan.

Logura zan, nunbait, baiña ez etorkion lorik begietara. Burkoa gogorregia egoala begitandu yakon, eta oian jesarririk, esku biekaz burkoari oratu ta

astiñaldi txiker batzuk emonaz, bigundu ta egokitu ebalakoan, barrero bere lekuan ipini ta etzin zan. Loak orraitio, beste asmo batzuk zituan.

Jon-en itzak ebilkiozan inguruan: «Neu maite nauaia»...

Eta zer ete zan maitetasuna?

Olerkariak eta koblakariak berba ain gozoz ta esakera gartsuz kanta oi daben maitetasunak, ez eban inoiz ernemiñik izan ogei urte bete bage zituan biotz artan.

Maitetasuna!

Gazte biotzen alkar-beratasuna, leengo ume-bizikerea aldaturik beste amesbizitza ta izakera bat sortuzoten dauan barruko garra.

Umetako jolasak zeatz eta errotik irauliaz, emakumeak amodiozko txingarretan erreten jarten dituan biotzaren inarrospen barria. Andrakilla, similiki ta kopinak bazartuaz, gizon baten, mutil baten irudia barru-barrura sartu ta egun eta gau, beti isiotuta dagon argitxua lez, da izan. Edo uda ala negu puzkada epelez arnas-etenbakoan diarduan arimako maite-aize berogarriaren antzera. Beti bizi eta iraungiteke ari dan su itzali-eziña.

Arako bertso bat eldu yakan gomutara:

Niretzat luze dira
gau eta egunak,
gauak argiak ditut,
egunak illunak;
ez nekian zer eukan
ai, maitetasunak...

Zein ete zan ba, maitetasunaren lendabiziko lege?

Datorrena datorrela, baietza emon biotz-eske etorrenari? Ala, mutil batek esaniko itz legunei ezer erantzun aurretik, norbere lekuan geldi, norbere kolkuan ez ete zan grifia indartsuaren joera sutsu bat dardarikatu bear?

Eta gainera, itzetik ortzera, goizetik gabera jaiten ete da alkar-zaletasun ori? Eta illunabar batean, edonun, esaterako kalcan bertan ta geiagoko barik, egiten ete yako neskatilla bateri biotzaren eskabidea?

San Pedro gabeko lenengo lo-orduak itzarrik emon zituan, orrelako asmo ta burutapenak gora ta beera, azpikoz ganera ta goikoaz beera, atzekoz aurrera ta azpi-gainka erabiliaz. Alakoren baten, eguna txirrist-egiteko egoala, loak artu eban.

Eta goizean, aren amak, Inese zoliak, eguna aurrera yoiala-ta umeari dei egiteko gelan sartu zanean lo-sorroan aurkiturik, dantzaketan nekatua egon izango zala-ta, etzan batere alabearen logura andiaz arritu.

Itzartu zanaz batera, Zuriñeri, gomutara yakoan barriren barri gabeko gogoetak. Ain zuzen, Arantza bere adiskidearen nebeak aitaturiko artu-emon barriaz zer erantzun bialdu bear eutsan.

Mutilla, ona zan, izan. Langillea, aroztegi uga-zaba, gaztea izan-arren. Erne, argi; cragifia bere bai, edonoren aurrera joateko lakoxea; axe, urtentxua aukeran.

—Ezin adiskide ohea, baiña... bizitza-lagun izateko eztakit ba nik ba!—ziñotsan Zuriñe-k bere buruari. Eztot oraiñarte, egia esan, arenganako zaletasun berezirik igarri. Eztot neuk orrelako lerarik susmau. Eta... zer esan bear ete dautsat? Baietz? Ine

biozpean ezer bigunkeririk nabari ez-ta? Baietz? Bera izan dodalako lenengo maitaria? Ta leenago, niri barik beste norbaiteri bardin esan izan ba'dautsa, zergaitik niri, ni bigarrentzat artuaz, mintzo berbera aitatu? Emakume guztiak giza-soiñu bardiñen otsera dantzan egin eta biotz-ziriketa antzekoen menpe ibili bear ete dabe?

Zalantza ta ezpaiez beterik erabillen barrua.

—Benetan ziraustala adirazota ere, ez al zan, nunbait, edanda egongo bera! Ez, ez. Edanda ez egoan. Aren itzak benazko ta ganora andizko ziran, olantxe da. Esangura ebana, argi ta garbi azaldu eban.

Bai, Jontxuren eskabide ori, egiazkoa zan. Eze-goan norarik.

—Eta txartzat artuko ba'lebe, artu, nire ezespén ez ba?

Norbere gogoaz-besteko egitada bat, ezin leiteke iñoiz egin, indarpe izan ezik. Norbere buruaren kalte-zko edo aurkako zer bat, ezin zeitekean erabagi zuurra izan. Bakoitzaren joera ta zaletasunak ezin leikez iñork indarrez, bortxaz, bildur-bidez ta zemai-ikaraz alda, lege onez beintzat.

—Eta, ezetza emongo ba neutso? Ta, zergaitik ori, bai Jontxuk eta bai onen arreba Arantza-k?...

Zer egin bear ete eban? Elorrioak zituan, beñe-bein.

Arantzari bere ustea eskatu, bere iritzia agertu egiola? Eta onek ezer jakin ez-ta, artuemon gura ori ezerezean galdituko ba'litzakean, zertan eban zertan ezer jakin Arantza-k, nebearen maite-arazoen arnazarik ere?

Nori itandu orduan? Beste adiskide barrukoari, Madalen lagun zintzoari?

Baiñan, lagun zintzoak ere, edo zintzotzakoak, neskatxen artean beintzat, maitetasun-ete ta solasak agertutean, mutil gazte liluratzailleak ingurura eltzean senargaitzakoak ezer aipatu baizen laster ala itzerdiren bat agertaraztean, neskatillen arteko alkartasun ta adiskidetasunak, sarri askotan, aizeak daroazan orbelak lez, bata besteagandik berealakoan alderatu ta urrundu oi dira... Eta mutilen banaketa zolia egin ostean, au nitzat,... utsa zuretzat, agur neskatxen alkartasuna! agur neska gazteen maitetasun ta alkar bearra!...

Norbaitetik maite-itzak azaldutean ba dakie neskatilla batzuk orrelako asmoak alkarri burutik kentzen, gero bear ba da, zuretzat ez egokitzen etsitako mutikoa, niretzat berebiziko izateko; itz batean esateko, aolkari edo esana emondakoa *mutil txarragaz* jabetuteko...

Ta orregaitik ez critxan onurazkoa, adiskideari aitatutea ere.

Nori beraz, adirazo, eta nori onua eskatu? Nor erazko orretarako? Amari? Bere amari? Gurasoak egiñiko ezkontzea ere, ez dala egokiena askotan entzuna zan gure neskatoo, bertso berri zaarretan ere bai.

Orduan, zer zan egitea?...

Buruera bat bakarra otu yakon. Orrelangoetan oi danez, ez goiko ez beeko; erdiko bidetik jo bear ebala erabagi eban, eta orixe egingo eban. Ez cutsan Jon-eri ez baietzik ez ezetzik esango.

Dagona dagon lez utzi, dagonean laga. Itxarope-

nik ez emon, baiña ezta ezetz estu, zital eta borobillik adirazo ere. Utzi, bertanbera utzi. Luzatu, isilik egon, ez aipatu ere olako konturik. Etorkizunak crabagi egiala.

Orixe egingo eban.

Artuemonetik sortu eta areagotuten ei da alkar-lera; baiñan, sarri askotan, adiskide ta erdi-kutun asitako alkar-miñetik betiko aspertze, ta iguiña, ta gogaiketa, ta asarrea: ta azkenez banakuntzea eldu oi da.

Bego ba, biotza, geldi ta baketsu.

Inguruko mutillen palagu ta txera samur eztieta —udabarrian lore-pipillak eguzki epelera beze-la— biotz ori noizbait alderen alde iriki bear ba zan, idekiko zan sasoi egokian, eta norbaitenganako zale-tasun ta isuri bereziz. Eta bitartean, senargei bear-izan gorririk ez ebanez...

Ta asmo orixe gorde eban bere buruan azkenen-gotzat. Ez eutsan arazo ontan ifortxori ezer aitatuko.

Ez artu, ez uka. Ez aurrerapiderik emon, eta ezta *treotzararik* ere, erdeiñu ta ezetzik ere.

VIII

LAGUNAREN BEGIRA

Oso nekatua eritxan Jontxuk bere buruari, San Pedro egunaren biaramonean egun osoan lanean jardun ondoren. Ta ez ba, bestetan baiño luzaroago ekin eutsalako, ta ezta iñoiz ez lako alak eta lerrak egin zitualako ere. Egunari luze-irizita egon zan, orra egi labur esan.

Etzan bada, lanaren astuna, ez makalaldi edo osasunik eza ere. Beste zerbaitek, bere barruan ibilirik, emoten eutsan egonezin, neke, ala-olako zeozer zan.

Norberak igarri be egin barik, biotz-aldean sortuten dan gurari sendo ta sustraituak, bakea ostuten dautsa gizonari, emeki emeki gau-lapurrak antzo. Arako urduritasuna, ezin-egona arteak artu eziñik irakiten asten da bularraren txokoa, barruan alegia, ta zentzuna ta gogoa, adimena ta guramena, alkarren aurka jarri oi dira gure baitan.

Orrelan ba, aurreku-gau artatik arrezkero Jon-gangan ere, gogoa ta irudimena orron ebiltzan, atse-

dengabe, loka, geleziñik, espaz, aienez eta zinkuriñez. Eskuak lanari lotuak izan arren, aren begiak egun osoan zuren, egurren eta olen aurrez aur egonarren, mutillaren asmoak eta buruerak lantegitik aldegiñik, batera bestera egan lez ibiliak ziran.

Ai, gazte maitemindua!

Aspaldian bularraren ondarretan sortu izan yakon zaletasun azia, noizbait zartegiñez erretan ikusteko antsiz ta egarriz egoana; eta txiker eta xume erne ondorean burua lerdan jasoaz, gora ta gora mardo indartsu azi ta zorionen batean kozkortu ta garatuta ikusi gogo ebana, zein aduk bere itzalpean artuko ete eban, gogoetan ziarduan.

Mutil jolasti, alai ta betargia, ardura aundiren baten menpe, arrenkuraz eta arbin agiri zan illuntze artan.

Eguneko lanaldia amaitu ebanean, afaldu eta Talaraño eldu zan, an egiteko zan erromerian, alan bearrez, bere barruko kezka mingotsa bein betiko poz-iturri biurtuko ete zaneko susmo ta pekuz. Eta orrela izan barik, bestela ba litz...?

Soiñuketara, eurrezean bildu zan laguna illunabar eta gauleanean. Lagun arteratu zan Jon ere. Begira ta begira, ikusi ta ikusi, ez eban ostera, aotik ortzera, nai ebanik aurkitu.

Idoro gura eban irudi liraiña, ikusi nai eban emakume aratz eta txairoa, etzan ifundik ifiora agiri.

Ez ete egoan an? Artean, goizegi ete zan neska-txa guztiak an batzeko? Ustez, ez. Ordua zan joateko ziranak bertara eltzeko. Arritutekoa zan ba, batez be, berak topez egin nai ebana arrantzale-alaba zalako, eta erromeria ori ain zuzen, guztiena baiñan bereziki, itsastarren artekoa oi dalako.

Beste edozeintzuk neskatilla antxe ikusi ta agurtu zituan, banaka, pareka, sailka, mordoka. Bear ez, ta orduan aurkitu, esan oi da, eta egia izan oi. Bat bakarra ikusi nai, eta beraren gerizerik ere ezin ifun susma. Ezta aztarren txikienari urrik emon ere.

Nun ete egoan Zuriñe?

Eta... nogaz ete egoan? Espaz ta bekaizkeriaz, keixu asi yakon barrua, maitalearena lez, norberentzat eta ez besterentzat, gauza guztiak, txikiena ere, norberentzat nai oi dauan irrirtsaren mende.

Guzurra zirudian arranegitar neskatxa guzti guztiak an egon bear eza. Nun ete, Talara agertu bage? Orduan... beste norbaitegaz, ostantzeko lekuren batean ete egoan? Enparantzan ala, Eskolapean ala...

Mutillik geienak jantzaketan ziarduen; arrantzale ta legortar, antxen ebiltzan betargi ta irribarreka dantza ta jolas, barre ta autuka, gaztetasun eta maitetasun indarrak arturik, neskatilla alaiekin poz zoro mozkorberan.

Iparmoilla muturrerantz joan zan bakarrik, geldi geldiro Jontxu, alderdi guztietara beituaz, ta antxe egoan, nasa ta kaiganea begiekin iruntsi nairik, txorritxu gaisoa noiz artuko dauala, orekan dagon mirotza lez.

Gau illunean, an urruti samar, dirdiz egiten eban Donostiako argiak, maitearen begietan ikusi nai zeukean keiñua iruditua.

Geroago, alperreko zainketa zala-ta, barrero bere, itsasalderago joan zan, Amandarri moillaraiño, ugiñak austen diran moilla lodi sendoraiño.

An gelditu zan urrunera begira, barruko maite-aziak emondako emaitz mingotsa ausnartuaz.

Ugarteko piñondoak ez eben dantzarik egiten, baiña gabeko aizetxoak eraginda, terral usaiñagaz, euren orri mee ziriantzekoz ornidutako adapuru-adarretan ba ebillen zirkintxu ta ara-onarik, Jon-en buruko uleetan lez.

Isiotu ta itzali, izetu ta itzuangi, ager eta gorde ziarduan Antzorizko farolak ere, itsaserdian legorregarriaz yoiazan ontzigizonei lurraren mustur gogor zorrotza non egoan adierazorik.

Itsasoari bizkar emonik barriro, Amandarri nasan bertan, baiña Ondarzabalera begira jarri zan, besoak burdiñagetan gurutzetuta ipiñiaz, alkar laz-tanka, gerria apur bat okertuta, balkoi batean bai'le-goan. Beti bakarrik, zeru aldeko illargi zuriaren izpi motelen distirak lagun zituala, lagunaren begira... ta laguna ez agiri.

Zer zala-ta ez agertu neskatillea? Naiz-ta ezetz esateko ere, etortea baiño etzeukana. Ala atsekabe albiste ori ez adirazotearren, apurtxu baten baiño ezpa'zan ere, Jon-ek, amesak ames egiten jarrai egian, beraizik uts egin ete eban Zuriñe ederrak?

Onetan ziardua, atzetxutik isilililik norbait urreratu beragana eta begiak tapau edo itxi-azo eutsazan. Ori egin eutsen eskuak, esku mee bigun labanak zirau; emakume eskuak, esku gazteak, iñolaz ere ez gizezkoaren eskuak.

Ametsetan ete ziarduan Jonek?

Nor ete zan bakartadeko larritasuna arintzera etorkion aingerua? Nor ete zan? Berak naien ebana, ziur asko.

Laster arin bira egin eban mutillak azkar ta sendo, ta bere esku latzekin esku guri bigunei oratu ta

begi-aurretik beingoan kenduaz, neskatilla baten aurrean aurkitu eban bere burua.

Irribarreka, begiak argi, ezpaiñak gorri, adiskide gisako itz samurrez esan eutsan neskatxa zoragarri arek:

—Zer egiten dozu bakarrik emen, Jon?

—Madalen!—ebaki eben mutillen ezpaiñak, erdi asarre, erdi arrituta, amestutako aingerua beste bat zala ikustean. Nork esan emen nagona?

—Neuk ikusi bakarrik zagozana.

—Ta lagun egitera zatozkidaz, ezta?

—Zaarra da ori! Naikoa dantzarik egin neban bart, eta gaur. Nai al dozu apur batean ementxe jesarri gaitazan?

—Tira ba, zeuk gura izan ezkerro.

—Zetan ziarduan zuk emen, uraren goraberek ikusten ala?

—Ez, egon nengoan. Neu bere nekatuta atzokoaz ta gaurko lanaz.

—Lan ugari agian?

—Basotxura bidean erosi dodan etxe zaar orrek, emongo daust.

—Baiña, zuk orain ez dirudizu atzokoa, Jontxu; ez atzokoa ta ez bestetakoa.

—Nik, zer ba?

Estutu zan arotza ori entzunik, eta bere baitako istura ta itzaltasuna estaldu bearrez, irribarrez geitu eutsan Madalen-i:

—Orren aldatua ete nago ba gaur? Ez nekien ezer. Orduan, zelan ezagutu nozu ba?

Alperreko itzak neskatillea zuritu nairik. Alperrik esan erazo bere buruan beste ezertariko lorrik edo nasterik ebanik, neskatxak bein eta barrero galdetu arren.

Ez, arranotan. Jakingura ebana jakiniik, etzan geldituko Madalen.

Baiñan, neskatxak ez eban astirik alperrik emon. Zerbait lortu eban, emakumeak maiz eta sarri oi dabenez. Etxera nai ebala-ta, lagundu eragin eutsan Jon-eri, ta an egoan jente-artetik, biak bietara, biak... bakarrik, joan ziran Madalen-en etxerantz.

Olantxe aukera ta eretirik txatxarrena ere ondu ta gonduten dakie emazteki zuur, zoli ta usmotsuak. Tratulariak irabazpide aukera billa ta nun susma ibili oi diran antzean, orrelantxe andrazkoak bere, euren garatz, kontu ta korapilloen etorkizuna danari buruzko abagunerik ta eretirik, ez ei dabe inoiz galdu. Emakumearen sena!...

IX

ATSEKABE ANDI BAT

Jon-ek, etxeurrean agur-egin eutsanean Madalen-i txalupetxean mutillik naikoa egoan, artean; baiñan atean bertan neskatillea utzi, ta bere bidean zear etxerantz abiau zan.

Nasa zear yoiata, burua jaso eban Zuriñe bizi zan etxe-parean, baiña inor ikusi ez-ta, aurrera ekin eutsan.

Orraitiño, moilla barrenetik Arranegiko zabalerantz egin eban, ta inguru artan begirada luze ta arduratsua egiñaz ta alperrik ebillela uste izanez, aguro joan zan etxealderantz.

Atetako atea zabal aurkitu eban, zan giñoan. Eta unean bertan, bere arrebearen gomutea eldu yakon gogora.

—Etxera ete da onezkero Arantza gurea? —galdegin bere buruari ta geiagoko barik mailladian gora asi zan. Izan ere, eztot nik Tala-n Arantza-rik ere ikusi. Alkarrekin egon ete dira ba, Zuriñe ta biak?

Goian, etxeko eskillara-burura baiño leen Arantzaren eta amaren izketa surrumurrua entzun eban. Bero-samar, estu ikaraz ziarduan gazteak. Zeozer jazo zaneko antza, aren berbetatik.

Atearen zaratea entzun ebanekoxe, aguro joan zan Arantza bere nebearengana, ta itzetik ortzera esan eutsan:

—Ba al dakizu, Jon, Zuriñe-ren barri?

Itzok eta izen ori entzutean, burutik beeraiño zartakada larria egin eutsan mutillari gorputz osoak, eta zurbil, kolorga, isil lotu zan, esku biak alkarri oratuta, atzak atzakaz estutuaz, begiak zabal, aoa er-zedegi.

Une mingotsa axe, lipar luze, urduri-usaiñez bete.

Eztakigu guk aren buruan sortu ziran gogoeta txar, susmo oker eta adubaltzen barririk.

Alabaiña, laster bere senera zan, eta:

—Zer jazo yako ba?—galdegin eutsen mutillak. Ez bearren bat ala?

Erantzuna zer izan ete zeitekean ere, etzekian Jon-ek.

—Bai, naikoa ezbear; baiña ez berari, ostera, aitari baiño. Biotzeko min andi batek menpean artu dau, eta ildakotzat izan daben arren, tira, Jaungoikoari eskerrak, alakoren baten be, arindu yako gaitza ta oraingotik onez gertautea izan leitekela dirudi.

—Eztaustazu ikara makala emon —esan eutsan nebeak, eta egiaz csan bere, aitorpenen bat egin bearrcan egoalako, estu ta larri izan ebalako bere barrua unetxu bat leentxuago. Ta arnasa luze ta sakona egin ostean, sukalderrantz joan ziran neba-arrebak.

Amak gabon-agurra egiñik, lotara aldegin eban.

Jontxuk aulki zabal bat artu ta bertan jesarri zan, nag, bagai, astun ebala bere gorputza, baiña kolkoan zerbaiten itxaropena barriro susmatuaz.

Ta jakingurearen jakingureaz, mutillak arre-beari:

—Ta, noiz izan dau estutasun ori?

—Illunabarrean, ia gaututeko egoala. Afalduta, zuk, nik baiño leentxoago urten dozu emendik. Andik berandu barik joan naiz Zuriñe-gana, ta atetatik deia-dar egin dautsadanean, gora igoteko agindu daust. Igon dot, sartu naiz barrura, eta,

—Aita daukagu ganora barik—esan daust Zuriñe-k. Arratsalde erdian otz dala, eztagola ondo, larri be ba dala, bularrean pisu andiren bat ete dauan, ta ortik emendik. Ta ez afaldu ta ez etzun, or dago aulki zabalean, besodun zizailutxoan jesarrita, bigunkiroago egon dedin, eta bizkar aldean lumazorro bat dauala. Orixe esatea baiño eztau egin, ta biok atondoan isilik gagozala, nun asten dan ama karraisika ta ai-eneka:

—Enetxu, Zuriñe, ai ene! Aita galdu bear yaku! Zoiaz arin mediku billa! Ene bada ta bada! Arantza, laztan ori! Zoiakidaz auzoko Maripagana! Datorki-dala, arren, ta gero joan zaitez abadetan!...

—Ango zotiña ta estutasuna zer izan dan, Jaungoiko maitea! Tximisteak baiño ariñago egin zituan bideak Zuriñek osagilletan, negarraren gazitasuna aoan txastaurik, eta negar-tantak legortuteko astirik bage.

—Ni ere abiau naiz —jarraitu eban Arantza-k.

arnas apurra artuaz— abade billa, auzoko andra-txuari dei eginda gero. Eretiz eldu naiz elizara ta mandatua egiñik, barrero Zuriñenera biurtu naizene-ko, an egon da osagillea. Beingoan emon dautso zain-barrura osakai orretariko bat, eta abadea agertu da-nean, begiak apurtxu bat edegi nairik egon da Txan-ton Baixa. Bera izan dan gizon sendoaz-tal... Era orretan abailduta, dangilizka, intziriz ikusi ta entzu-nez, barru guztiak ere bira-egin daust. Gisaisoak, albetan egoala zirudian. Aren arnas-estua ta ito-bearra!... Gero, apurka, baratze baratze, asi da konor-teratuten. Ama-alabak artu daben estutasuna ta izual-dia ezta edozelakoa izan. Eta oindiño oraintxe etortea baiño eztot egin, eta amari esan...

Orrelako azalpen zeatz-meatz luzea —emaku-meak oi bezelakoa— egin ostean, Arantza ere lotara-tu zan, Jon bakarrik utziaz sukaldean.

Onek, bere burua bakar bakarrik ikusi ebanean, arnas andi ta zabala egiñaz:

—Tira —iñoan berekiko— nire burutasunak lar illunak izan dira. Gure artean asi bezin laster dana amaitu ete zan -ta, orra ba! Oker bai oker ibili naiz gau osoan neure burukerietan. Ba nengoan ba... nes-katxa orrek ori baiño geiago jaramon egiteke, bertan beera utziko ete ninduan, eskeko baten antzean, ate ondoan. Bai zera! —amaitu eban bere epaia, laster il ta laster piztu zan mutil zaiñartak— Zuriñe ondo be ondo ezagutu ezpa'neu ere!... Ori baiño beste moduta-koa dozu Txanton-en alabea. Banekian nik, ondo ja-kin bere, aintzakotzat ere artu barik utziko enindua-na. Ez orixe!...

Ta berak autortu ta berak sinistu, berak esan ta

berak ontzat emon, an ari zan Jon bakarriketan ga-beko orduetan bere etxeko suetean.

—Zuriñe... bere aitaren lagun ibili da, estu ta larri. Ta ni... ni... Madalen-egaz besoz beso Talatik etxera. Olakorik! Zuriñe-k jakin ba'legi nik egin dautsadan itsuskeria... neu konturatu bagel!

EGALUZETAN

Udako arrantzuketa onen asiera-eguna eldu zan; leentxoago azaldutako eguna iraganik eldu ere.

Udabarriko bokart eta sardiñatako aldiari agur-egiñik, atuneta-sasoia, egaluzetea asi oi dabe gure itsasertzeko gizon azkar, zangar, adoretu ta jasan-korrak.

Oraingo egunetan, untzi lurrun-endarrezko ta orio-loidun bultzakiñei esker, itsasora osterea edo joan-etorria aguro ta errezago egin aal dabe, leenagokoen ikusian, eta orregaitik, portura itzuliteko aukera ohea dabe.

Leenagoko arrantzaleak euren gorputzetarutzen zituen neke ta oiñaze gogorrek gomutara daiguzan, aize-oialez eta arraunketan aldi luzean joan eta joan egin bear izaten eben aro artan.

Oraingo untzi sendo ta ironak, ganetik solairuz estalduta dagoz. Lenagoko txalupa zapal aek, tantai luze bi zutik eta tostak izaten zituen, eurotan jesa-

rrita, gau ta egun, ainbat ordu ta ordutan arraunai eragiñaz, gogor ta bulartsu jardunaz, ontziari ibilpi-dea emon egioen barruko gizonen besoak. Itsasoa bare agertzen zanean, tira, ainbestean joan oi ziran galditu bage; beti, baiña, erremuak azkar astinduaz; eta aize biguna erara oso edo beintzat poparean ezarren ere, lagungarri izaten ebenetan, pozarren ibilten ekien olatuen dantzai gora-beeraketaz erantzunaz, eta beti jo-aurrera egiñaz.

Batez bere, neguko itsasorateak dira bildurgarriago. Otzez alatuta, esku ta oiñak otzak gogortuta zituenetan, zerbait zuzpertzeko ta berotzeko besoez bular-bizkar ukaldika jarduten eben mutil eta gizonak. Izotz, euri ta erauntsi, aize ta edur, kaieko babesa utzirik, oiaren epeletik aldegiñik, illunpe osoan jarri, goian zerua, beean ura ta ondo bagako lezea zituela arrantzuan ari izatea, bizibide gogor ta lanbide latza dana, edonork daki, maizegi aaztuten dogun arren.

Baiña giro epel beroa danean ere, udako egun sargori antzekoetan ere, uste bako edo bapateko galarrena diñotsen ekaitz bildurgarriak itsas andian aritzen dituanetan, orduan, Antiguako Ama maite ori! zeure pentzura ta kontura gelditu oi dira mariñel gaisoak.

Aize izugarriaren menpe, katxoi jagi, uin edo бага andien erdian, aize-oial eta belak urratuta, lema ta endaitzak okertuta edo zatiturik, mastatantaiak kikoloka eta tostarteko arraunlariak unatuta, etenak eginda, euren intxaur-azala ondo edo zolabageko osin eskerga aretan noiz murgilduko ta ondoratuko, amai-ka bidar euren buruak ondamenti-urten ikusitakoak.

Zaarren esanez zeinbat bidar ez ete ziran etxeratzten gorputzeko atzealdeak minbera ta baltziturik,

ipurmamiñak azalak urratuta, aragi bizi gordin gelditzen yakezalarik, iñoiz odol-iturri biurtu-agiñean. Arraiñaren jarrai urrunago ta urrunago, beti abant eta abant, tostaganean jesarrita, indarren indarrez untzia abiau-araziaz.

Eta alak eta lerrak egin ostean, zazpi alegiñetan indarrak guztiak emon ondoren, gertatu izan da gizagaiso aundi aek, untzia galdurik eta urez inguratirik, ur kresala, ur gazia besterik ikusi bage, eta ikutu bage, erri ta kai ta emazte ta ume ta senide ta adiskideei agurrik ere egin barik, azkena emotea nekaldi izugarriari; aztarrenik utzi bage, ekaitz zital edo galarren ankerrari bere erpe zorrotzetan gueneko arnasito ta atsankak eskeiñiaz.

Txalupa aek ere, zorionez, amaitu ziran, gizonen asmakizun egoki, eratsu ta ongilleak izanik bide.

* * *

Eguerdi-aldea zan, eta arrantzaleak goizbazkaria eginda, ba yoiazan banaka banaka euren unzietarantz, kaiaren kolkotik beingoan itsasorantz ekiteko.

Untzien tutuluak kee ta kee, hurrun eta txipar makiñak, nasa-ganeetan alako gizonteria ebillen, guztiak itsastarrak.

Moilla-ertzetan baporak azkenengo gizonen zain egozan, mutikoak lokarriak eskuetan zituela, noizbait zeatz askatuteko gertu.

Or-emen andrazko taldeak, ume koskorrak, le-gortar ikusgura batzuk agiri ziran, arrantzalien gertakizunak ikusiaz.

Antxen egoan guk dakigun txalupetxearen aurrez-aur, alai barri barriak, atsoaren buruko zapiaren

belarriak bezela txairo ta sotil zituala, «Otoiope» untzi ederra, urdiñez oraintsu margoztua, lemazaiñaren etxeiskia letra zuri aundiz apaindua.

Baiña itsasora joakera artan, ainbeste bidar zuzendu eban gizona etzan barrurako; betiro lamakaiña erabili eben eskuak, ez eben oraingoan lan ori artuko; besta bat joan yoian aren ordezko. Ez zan illa, ez; bizi zan, baiña ez zan ostera egikizun ortarako gai, ez zan gauza.

Untzi liraiña jaio zanik arrezkero agintari izan eban gizonik bage, urrunduko zan portutik. Bere patroirik barik, Txanton Baixa legorrean utzita. Amaramabi urtetan bera baiño beste nagusirik ezagutu ez eban «Otoiope»-k ordezko buruzagia eroian: ariñak arin ta itsasoraldi orretarako soil eta bakarrik arren bai arren zuritu ta limurtu eben beste arrantzale zaar jator bat yoian, «Laba» zintzoa, ona bera betekoa.

Aitaren untziari agur egiteko asmoz, —agur atsekabetua—, jatsi zan kalera Zuriñe, ogeiurteko babalora zuri, liluragarri baizen maitagarria.

Ain zuzen ere, Atxabal-kalean beera etorren Xirido gazte eder, kokot-gorri, begi zuri, beti irribarre-tsua.

—Nora zoiaz Zuriñe, eder ori?

—Orra ba; gaur, barruko mingostasunez, gure aitak, zeuk dakizunez, itsasoraterik ez daukan arren, nik neuk beintzat gure untziari agur egin bear dau tsadala-ta, kairantz noia.

—Ondo esana, ta ondo egiña. Ta aitaren barri?

—Emon euskun ikaraldia iraganik, gero gabergo, gaberdiantz politoago jarri zan ta goizerartekoa ondo-edo emon dauala dirudi. Goizeon oberantza egin

dau eta orain beste gizon dirudi, ta itz bat edo beste egiten dausku.

—Eta min andiak al ditu?

—Miñik? Esatekorik eztauka euki. Oso nekatua dago, ostera; jausia, makal, erkin-itxura gelditu da. Ai, bartko estularria!

—Etxera orduko jakin neban. Talatik etxerantz gentozala.

—Nork esan eutzun, ba?

—Nork esan? Zera: Gorua ta Gorutzapela topau nituan beeko Botikatik urteten yoiazala, eta neure artean, «Nonor txarto dago» —esan neban, eta itandu neutsen. Jakinbarri zirala jardetsi eusten, baiña jarraian, auxe ta auxe zeaztasunez azaldu ere bai. Eneban alakoa makala artu zuen aitagaitik, eta ganera...

—Ganera, zer?

—Eee!... An dabiltz gure untzikoak neuri diez edo. Ni ete naiz ba azkena, «Artizar»-ekoenetatik? Bizkortu dagidazan oiñok; zuk eztaukazu olako arinbearrik eta zoiaz geldiroago. Tira, ba Zuriñe, ondo ondo zaindu aita, ta...

Irribarre gozoagorik Xirido-k erakutsi eutsan baiño!

Onen begi argietan zeruaren ozkarbietako baretasun bizigarria eta zerbait geiago sumau eban neskatilleak. Aren ortzuri ederrak, ezpain artean isilostuka azalduaz, parreirri gozoaren sorleku atsegin zirala esan gura eben. Axe zan bai gazte jator, zal, segail, alagalakoa; ordurarte guztian iñoiz ere ikusi ez bai leuan, barri barriki begien aurrera etorkion mutil samur, mazal, xalo ta begibetgarria.

Zaarbidean egoan zugatz okertu, zirritodun ta makartsua zan aitaren ondoan, landara txuxen, lerdan, mardo ta zuta zirudian arrantzale gazte arek.

Etxetik larri ta naigabez urten eban neskatxaren barruan, alako barriraztasun ta antzaldatze nabarmena erazo eben gizonetzko aren irudi berezi, irribarre gozo ta itz samurrak. Aitagan gizon gaiso, itun, akitu ta zarkitua zekusan; kalean topez egindako mutil ezagun artan, barriz, gizaki gazte, sendo, osasuntsu ta bizi-deikakoa musuz-musu aurkitu eban Zuriñe pozgarrituak.

Arrantzale nekatuaren ordez, itsastar sasoikoa; aita urtetsuaren truke-edo odol ezeko mutil azarria; gorputz leertuaren pare, beso sendoak.

Eta itzetik ortzera, bapatetan, bere aitaren leenagoko irudia Xirido-gan ikusi ebanez, aitaganako penaz ta atsekabez bete yakon gogoia. Eta, orretatik, aitaren itsas-agurra betikozkoa izango zala antzemonik, aren ordezkio izan zeitekean beste gazte batengan amesegiten asi...

—Bai, bai; aleginduko naiz bera zainduten —jardetsi eutsan neskatxak—, baiña aren arrantzuak amaitu edo, egingo ziran, urrean.

—Nork daki ba olakorik, Goiko Arek baiño?

—Ez, Xirido; «Otoiop» untiak eztot uste, arean, leengo lemazaiñik izango dauan, ganeko denporetan. Orixe bururatuteaz bakarrik ozkirio egiten daust gorputzak.

Eta negar-tanta lodi bat agertu yakon begi-ertzean irrirts-egin nairik, neskatilla xarmentari.

—Tira, ba, ez estutu, osatuko da-ta —esanaz, begirakune bigun bat egin eutsalarik, urtentzear eukan

negar-angulua begian bertan lotu yakon erion bage. Agur, ba, Zuriñetxu: or gelditzen zarie neskatilla garbi, emazte zintzo ta ume errubageok legorrekoean kontura, gu itsasoak austen gabiltzan artean. Euren eskuetan uzten zaituegu... eta guk u, aldegin bear zeuentzat ogia ta janaria ekarteko. Laster-arte, ba, eta ez aaztu «Otoiop»-gaz, ta ezta «Artizar»-en barruan doiazanekin ere...

—Agur, ta Andra Maria-k ondo erabili zagiezala.

Azkenengo itzok entzuteko asti barik, arrapaladan egin zituan gure mutillak untzira bitarteko bi-deak.

Itz labur aen bidez Xirido-k, gizaseme-alaben arteko alkartasun-alorrean, zerbaiten azia erein nai ebala zirudian...

Aren irudiari begiak kentzeke gelditu zan Zuriñe, bere biozpean zerbaiten kilika oartzen ebalarik. Zerbaiten zirika barri, kilika bigun, ezezaguna orduraino.

Irudipen uts, begitaziño soil, lilura-izpi, gurari-ernamin; zer ete?...

* * *

Alkondara urdin illuna, mahonezko prakak, lepotik zinzilik elastiku baltza besoetatik idunari lotua, galtzarpean itsasorako otzarea ta beste eskuan atabaka zituala, joan yoian mutil lerdan eragiña.

Ots batean lokarriak eta txikotak askatu, naseari sakatu, unzia zerbait bultzatu, brankaldeko erre-muaren laguntasunaz alborantz piskat igitu, beste untzien artean bide-egin, txiparra bota ta keia zeru-alderantz parra-parra ta lodi jaurtiz, makiñaren indarrez andik lasterrean urten eban portutik "Oto-

iope"-k, eta Ipar-nasearen ostean ezkutau. Kaigane-koen ikusmenetik aldegitan, portu-urteieran uberran erreten txiki bat utzi eban.

Eta aren urrengo "Artizar", ta gero beste bat, eta beste bat... erreskada luzean, bata-bestearen ondoren ogetaz untzi.

Txistu luze luze bat jo eban aldegikera "Otoi-ope"-k, erriari eta batez bere, une artan —iñoiz ezta— patroi zaarrari, betiko lemazaiñari agur-egiñaz, berarizko agurra, egun gomutagarri artararte bera barik iñora joaten jakin ezebalako.

Tala-raiño joan zan Zuriñe, euren untzia ateko bandan ikusten. Ugiñen agindura, urganean batean azal, urrengoan sakon, gorantz-beerantz ikotika, joan yoian "Otoi-ope", gero ta urrunago, gero ta txikiago, beti aurrera ta aurrera, beti iparrerantz, legorra ta kaia ta bere lotu-lekua urrun utzi arte. Aren jarraian "Artizar" eta beste enparaukoak ere, leiatsu, azkor, urrun-miñez, zeregin gorrien akullu errukigabeak ziztatuta bezela.

Txanton-en alaba liraiña Tala-ko kurtzea baiño be arantzago joan zan, arik eta iru armaillak aurkitu arteraiño, arrantzale zaarrak oi dabenez, muga edo esi borondatezko ortan geldi-egiñaz. Bai egunez ta bai gabaz, mailla orren muturrean egiten dakie itsasoari begiraldi zeatz, baretsu ta maitakorra.

Itsaso!

Euren etxe-koak, erria ta senideen urrengo, arrantzaleak munduko gauzetarik maiteen daben ur zabal-di, kresalezko zelai andi, itsaso arro, sendo, neurribagea.

Jarri egikezuz itsastarrok lurralde zebaletan, erri

aundi ta uri ospatsuetan, eta ezetz iraun-gura izan eguntxu batzuetan baiño, aste bat edo beste baizik, edertasun ta ugaritasunez beterik egon arren? Euren bizitzan alboko ta auzo, lagun ta adiskide ta bizi-inguragi izan daben itsasoagandik aldegiñik egon nai ezetz? Alperrik urrundu.

Legor-barrukaldeetan ezin iraun izango leukee arrantzaleok: itsas-miñak jota, euren izaera ta gogo alaia, illun-itzal-mingots biurtu bagarik.

Orrelantxe daroe errailetan uraganako maitetasuna, itsas-zaletasuna arrantzale euskaldunak. Eta euren seme ta alabak, eta urrengorik urrengo, belaunik belautan, ur-ertzean jai, azi, kozkondu ta bizi izan diran jatorri osoko gizakiak.

«Or geldituten zarie, emazte zintzo, neskatilla garbi... legorrekoen kontura lagaten zaituegu», esan oi dabe kanta zaarretan.

Bai samur-samurki adirazi eutsala egia ori Xirido-k Zuriñe-ri agur-egitean. Isil eta bigunkiro «laster-arte» entzunerazo eutsanean.

Egia, izan ere. Legortarrei dagokie erriko andren izen ona garbi zaindutea. Senarrak urruti dituen emazteai urrundueganako zintzotasunean iraun-eragitea; aldetakoen emaztegai eta alabak garbi jago-tea...

AMA BATEN ARDURAK

Ganeko egunetan Txanton-ek oberantz egin eban ezagun-ezagunean, baiña osagilleak arengan gauza astunen bat ikusi-edo ta, iñun ziran agindu estu ta zeatzak jakifierazo eutsazan aren emazte Iñese-ri, osasuna gauza oso galdu erreza zala irakatsiaz, ta bai jan-edanari egokionez ta bai atsedenaldi ta gitxi ibiltuari buruz ere, egundoko galerazpenak ezarririk.

«Baixa»-ren osasuna beraz, guztia bearrekoa zan. Aren biotzak egin eban beera-aldia, etzala, gero, auntzaren gaberdiko eztula. Jan-urri egiteko, ta alako ta olako janariak bakarrik, atan be. Edan ere gitxi, oso gitxi, biotzaren auleri ta erkintasunaz gaiñera, odolaren eda-zartada ertain ordezt sendoegia ebala-ta. Lanak alde-batera uzteko; zeregin eta buruausteak, beste orrenbeste. Ibilli, gauza andirik ez ibilteko; eta batez ere, aldatzak iñorentzat uzteko. Guk aal dakigu zenbat onu, aolku, esan, eta zenbat eragozpen, mailla ta neurri ain maite dogun gorputz txanpor ta minberati onen osasuna zaindutearren.

Edertasuna, osasuna,
iraute gutiko ondasuna...

Txanton, «Otoiop»-ren lemazaiñaz landa, jabe-kide ere ba-zan. Eta entzutea zanez, irutarik bat berea ei eban untzi ta garaitiko gai ta tresnetan. Orregaitik, untzi edo baporaren artuemon, kontu ta garbitasunak berberak geienbat aztertu, arteztu ta erabilten zituan, eta noizik noizera besteei batzar-dei egiñaz, guztien aurrean oi danez azi-orraziak erakutsi ta azaldu, ta bear ziran diru banaketak egin.

Gaiso edo eri egokera orretan, ostera, arazuok berberak erabiltea ez yakon komeni, ez yakon egoki kaltegarri baiño, eta korapillo ori bear bezela ebatzi-gurarik, emazteari otsegin eutsan, Ifieseri dei, eta biek bietara xede artu ta erabakia burutu eben.

Aurreantzean, zeregin ori, lanbide ori Zuriñe-k edo egin bearko eban, ortarako beste eskolaren jabe, nunbait be, ba zan-ta.

Alabaiñan, asieran, lenbizikoan, aitaren laguntasunaz ganera, egoki izango zan Zuriñe-k norbaitengandik irakaspenen batzuk beragandutea, txikitan ikasi ta geroago erdi aazturik-edo zituan kontu-arloak barriren barri azertuaz. Ta nonork leziñoren batzuk irakatsi ezker...

Autu ortan ziarduela, etxekandre zuur ta maratzari beingo batean otu yakon irakasle berebizikoa nor izan zeitekean; eta bai arira etorkiola andra zoliari autespen eta izentatze bat.

—Nor ortarako egokiagorik, izan ere, —iñotsan senarrari Iñese-k— Bizkarrondo-ren semea baiño, errian egoan-ta? Nor benetan be, aitari antzeko ara-

zoetan eta astunagoetan laguntzen ekian Kerman gazte ikasi ta buru-jantzia baiño?

Pare bat illabetez aren laguntasuna izanezkero, ontziaren gora-beera guztiak ezin erabilirik etzeukan, neskatilleak.

Eta gaiñera, (au bere artean eragoion jalkiten, ausnartzen eta mamurtzen Iñese-k, ama guztiak oi dabenez, gauza bi ta geiago ere bat-batean buruketan erabili eziñik ez eban-ta) eta gaiñera, axe bai mutil aukerakoa ta aukeratua ark berak, jakitun entzutea eukanaz batean, aspaldi begiz jota eukalako. Kerman, gei egoan; Zuriñe ere, gei. ¿Zelan, bada, abagune ori alperrik galdu? Zer zala-ta creti berebiziko orri igesegiten laga? Ez orixe, iñundik al ba'zan, beintzat.

Ez eritxon txarto Txanton-ek, emazteak azaldutako asmoari. Bigarren asmoa agertu ez eutsana, ba dakigu.

Mutilla, etxera deituko eben, eta arrantzale zarrak zer guztien egoera ta maratillak erakutsi ta adirazoaz, geroago, Kerman-ek apurka apurka irakatsi ta jakiñerazi euskiozan Zuriñe-ri.

Irabaztaille urten eban Iñese-k, andrazkoak geiebai, batez ere, erabakiak artzean. Aren senarrak ez eutsen emaztearen gurari ta burutasun guztiei antzemon ez igarri. Ezta urrik emon bere. nean urten oi dabenez. Bai asmoak azaldutcan, ta

Ez ebillen ama, alabarentzat maisu billa baka-rrik, senarrak olakorik susmau ere ez egin arren. Maisu edo irakasle soilla ez eban gura; aldameneko laguntxua topau nai eutsan alaba aimbakoari, ama zoli ta erne arek.

—Gure neska au isillik dago; egundo eztaust iñor

senargaitzat aitatu ez izentau. Nik neuk, izan be, ez-tot ifioiz onegaz edo aregaz gaur ta biar ta jarraian ikusi, beti edozeifiegaz eta mutil guztiekin baiño. Apurtxu bat lotsortxua ete dan-ta nago. Ai, alia! Nik i, ogei urte baiño leen bota neutsan begia lenengo neure senargei izan neban Kaittano defuntu ederrari. Ogei urte ostera? Amazazpi be, ba ete nituan, gero, kaiganeko mutillen artean galantena bera zala arpe-gira esanaz, keiñu agirikoa egin neutsanean?...

Orrelan eragoion andre Iñese-k bere kolkorako, berberak pillotu ta metatutako egurrai, egur barriak gaiñeratuaz; eta aspaldian barruan eban asmoari bapatean, uste ezik, itzetik ortzera, izakerea emon leikeola gogartuaz ta gogoberotuaz.

—Bai, zirt zart; erabaki ta egin, asmoartu ta bete. Oraintxe berton bialdu bear dot norbait Bizkarrondonera —geitu eban Iñese-k.

Ez erabillen berekiko, erretolika makala Txanton-en emazteak.

—Kerman bere, oindiño gei dago ta berandutu baiño leen... Nai dozu emengo neskatilla zororen bategen bear bada, oratuten dautsola geu lo gagozan artean? Orraitiñokol... Orixe ez, gero! Eztautsat nik Kerman lako mutil jaseko ta laster gizon andi izan bear dauan orreri, ganora barik igesik egiten utziko. Geldi ortxe! Ba-yagok obarik! Ezta ori edozein neska gangarren senar izateko jaioa! Ezta gure Zuriñe bere, alper guzurtiren batentzat izateko! Auxe bai bikote ederra!... Erri guztian ere ez, olako beste gazte birik...

—Aurrera, ba, Iñese —zirautsan bere buruari— eta ez utzi ifongo atso ziztriñeri, euren alaba ganorabakoren bat Kerman-en jabe egiten. Urak joanda gero

errekeari esia egitea, ezta beifñere onuratsu izan. Orrelako zerok ikusi bear dira, ta lo egon barik, adionez bizkor ibili, eretia eldu-urren danean...

—Ta ganera, laster kanpora doa, barriro bere, Kerman, eta erbesteratzean, nor daki? batedobatek sareren bat botauko ez ete dautson, edota amuzkiren bat janerazoaz *bota barrura* ez ete dauan egingo? Bai, gaztearen biotzak bero beroa izaten daki-ta... Baiñan ez, ez! Olakorik jazo baiño leen, emen dago Iñese, zer egiten dauan ondo baiño obeto dakiana, eta ez-tautsat, tximista gorria, txoritxu txanbelin orri, esku-artetik egazik egiten lagako. Erroman be, badakie ori.

Eta buruak emon, eta axe egin.

Kalera urten ebanaz batera, Iñese berberak io eban Bizkarrondo-nera, eta Kerman-etzaz galde egin.

Eta aren izekoak dei eginda, berealakoan agertu zan mutilla.

—Albista txarren bat ala zeregin astunen bat al dakaztazu?—esan eutsan Kerman-ek.

—Ez ba, Kerman, —jardetsia, arrantzale andreak—, zorionez eztauka Txanton gureak txarragorik. Baiña beste gauzatxu bat zeuri azaldu bearrean nago.

Ta zeatz meatz iragarritako burubideari, baie-tzaz erantzun eutsan Bizkarrondo zaldunak.

Zuriñeren amari arpegian irribarrerik susmatea betiere erraz etzan arren, egun areitako oiñazeen pozgarri ta aringarrizat zerbait ba ebal, edonork igarri euskion aren begien dirdaiketa biziagoetan.

Etixeratzean, aita aurrean ebela, itsumustuan

agertu eutsan amak Zuriñeri, Kerman-en abotik-arako erantzun asegarri ta mazala.

Alabeak, ondo eritxi eutsan gurasoen burubideari, ta beste bat izatekotan, irakasle egokitizat onartu eban.

Iñeseren barrua ez zan makalean zabaldu.

Ez ekian arteetan iñortxuk ere, ostera, andre zuurraren lakio aren barri.

XII

BARRUAK AGINDUTA

Txanton-ek aldigaiztoa izan eban gau artan Jon aipatu genduanean, etxeko bazter batean ikusi genduan, arrangura-unea gainditu ta gero, barriro ere itxaropen epelaren gozotasuna milizkatuaz.

Zeren itxaropena, ostera?

Biotz bateri egiñiko eskea, irudi atsedin bati egindako galdea, neskatilla ederrari azalduriko autor-kuntzearen ordezkotzat, crantzuera baikorra-edo artu ustez, amesa egia biurtuko ete zaneke itxaropena.

Indar-emoille ta zuzpergarri auta da, izan ere, itxaropena. Gorputzeko zentzunak azku barriez eta gogoaren zokondoak argi beroz berpiztu ta aizatuaz, irmo ta zutik eta bizimiñez jarten gaituan goitik-beeraiñoko bultzada zoli ta eragiña da. Biotzaren erdian sortu ta zaiñetan eta kirioetan zear dabillen odola ta bizindarra, borbor irakiten jarten dauskun kemen ezkutua.

Udalenean, losorrotik itzartuta, izadiak edonun zorna-jarioz, ezetasunez ta urñez beterik, bazter guz-

tiak jantzi barriez aldatzen dituan antzera, olantxe maitetasunak ere, gaztearen izakera osoa luze-zabal lodian igurtziaz, amesez ganezkatu daroa.

Nork eztau ames orren barri jakin, bizitzako amalau, amasei edo ogei urtera eltzean? Nork uka leike orrelakorik, lilura, buruera ta biotzaldiok ogetalau ordu besterik irauan ez baldin ba'eben ere?

Gaztezaroko bideetan zear iraganiko edozeiñek daki su ikusezin orren barri. Ezta sinisgarri, benetan, gizaseme edo gizalaba bakartxu bat ere izan danik, zer ori nabari edo senti eztauanik. Guztion ondare, gizaki ororen doaia da izan-ta, maitetasun-garazia, alkar-beratasuna.

Besterenganako lera, norbere kidearekiko griña, gizonen ta emakumeen alkar-bearreko erantzupen estua; Maitetasun-eskea dan lokarri arin mee ta eze-reza añaakoa, baiñan gogoak sarri askotan, aitz andiaren pisua baiño astunagotzat jo oi dauana.

Gau artatik arrezkero, iru egun mando iraganak ziran, eta mutillaren gogo barriren barri illuntzen ta larritzen asia zan.

Egungentziaren etorrerea lanbroak urratu eta mendigaillurrak eta muiño-bizkarrak urrez jantzirik eta goienera eldurik izpi ta erraiñu ederrenak isuri ostean, bertan goxo laburraren ondoren, eguzkia ere makaltzen ta urruntzen danez, bere ames epel bero gorria ere oztu ta ezereztzen zala edo, zirautsan Jon-ek bere buruari. Egunabarrak arrats-berea urre-samar eukala, labor esateko.

Babes ta aterpe billa doan eskalearen irudira; zidor ta bide medarretatik noizbait atsenleku ta abaroa izan zeitekean etxe ta etxolan ate-joka diarduan es-

kekoaren gisan, biotz-atadian oles egin eban. Deiadar, oi, zinkurin ta asberapen, maitetasunak nun eta antxe, agindu eutsan tokian bertan egin ere.

Ate-joka asi zan, baiña ordurarte ez eban jardespenik artu, erantzunik jaso. Iru egun astun, barruko intziri-erosta minberatsua, neska apañari agertu eutsanetik. Eta ezer jakiteke. Iru egun, burutu eziñak birloraz ta liluraz gertu, moskor-amesez beteten asi ta geiagoko barik, orratza sarturiko puxika edo mazkuri arro arola lez, zerbait zirudian zorion-bola puztua, isil-isilik urrituaz, ibituaz, zimelduaz, aizez utsi-tu zimur ta zimel gelditu-arte. Orra dana.

Adu txarra, siats makurra ete ebilkion, zigorzarta anker biurriaz bere barne-baratzeko landaratxo pipil-barriak lorrinduten? Abea ete eukan, biotzak limurtzeko arazo bigun ta zeregin samur artan?

Naikoa zan lorrik eta mingostasunik. Nekaldia amaituteko gurariz jagi zan oetik Jontxu goiz artan. Eta atzera-aurrera, zer dan edo zer eztan egiteko adorea eskatu eban jagikerako otoian.

Ez eban nai, orraitio, Zuriñe-ren eta bere arteko maite-artuemon orren barri iñortxuk ere jakin egian.

Jagi ta batera, Txantonetzazko galdea egin eutsan Arantzari. Makaleri ori luzarorako zala, erantzun eutsan bere arrebeak, ta gero ta gero ere, etzala nunbait Txanton leenera biurtuko, eta beste zertzelada geiago, irakurleak ondo dakizanak.

—Eta Zuriñe-k zer diño —izan zan bigarren itaunea, bestela baitakoan, ezarian, asmoa malmuzkeriz estaliat. Eztakit noiz ikusi dodan be.

—Neuk bere, eztot iragoko egun bieton ikusi, goizetan elizan izan ezik.

Jantzi, apaindu, gosaldu eta urten eban mutillak kalera, aroztegirako ustez.

Lantegia, Apalloa kalearen guen aldean eukan, erriko azkenengo eule zaarraren etxetik urre-urre, eta baita azkenengo santugiñaren bizilekuaren aurrez aur bere.

Eta aintziñako Zingizango leku artatik igaroaz —oraingo Uriarte jauregia baiño barrenerago zan, antza— Gamarran zear, aspaldiko Guzurmendi zan tokira eldu zan, gaur Udaletxeko arrimailla ederrak asten diran zabal-uneraiño, eta antxe arrizko pillaretan gelditu zan, kurikari edo barrandari edo talaierua bai'litzan.

An urrunean, sorkaldetik, Labagane goitian, eder, dizdizari, indar bete ta garailari agiri zan eguzkia, inguru guztiak biziaz ta pozez kutsatuten zitualarik.

Urganean, itsas-azal urdin apalean, argi-adarrak izlegiten eben, zidarrezko bide zabal zirudiala. Dir-dai aetara ikusleen begiak ertsi ta gorde bearra eben, itsutu lez egiten ziran-ta.

Uragora egoan, eta itsasoaren sabelak, arro puztua, ganezka zabalguraz egoala emoten eban. Izadiaren indarrak mukuru zirauen, goi ta bee.

Aize apurraren zeragaz dantzari ziarduan barrako itsas-kolkoan, belak zabal egoan jolasuntzi politik.

Une laburrean Jon-en begiak ikustaldi luze ta arduratsua egin eben. Aren buruan ibili ebiltzan aronaka asmoak eta naikunak, Karrazioko olatuen antzera, beti artega ta egoneziñik. Gorputza geldi eukan, eta orekan egoala zirudian, «gorria», arrain-talde ugaria nun agertuko itxaroten dagoan kaioaren antzean, gero, zaust! bere oparikizunari laster arin erasoteko.

Ez zan, ostera, arek gura eban *arrañik* iñundik iñora agiri.

Baiñan... alako batean, aspertuta, gogaituta, enparantzara jatsi zan armailletan beera, eta salerosleen artetik aurrera ekin eutsan.

Eta zorionen batean, egin ere.

Billa ebillen pitxia, Txatxu kontramaixuaren nasa edatsuan bertan ikusi ebalako.

Arranegiko zabaleko uso-tortola zuria, izenez bai-zen izanez azal ta begi urdin zan Zuriñe ezti koloreko ulematasa ikusgarriaren jabea, mezatatik yoian, baltzez jantziriko andra zaartxu bategaz autuan eta barriketan.

Neskatilla zoragarria ikusiaz bertatik, geldi lotu zan mutilla, oiñak lurrean katigatu bai'litzakiozan. Barruak ere, bira egin eutsan. Baiña baretuta bere senera zanean, Zuriñe-ganantz egin eban.

Urratsok egin bitartean, begiak arenganik alden-duteke, iñoiz baiño liluragarriago, guragarriago ta eskurakoiago begitandu yakon.

Soiñeko urdiña eukan, ortzia bezin. Luzean, be-launak aiñakoa. Beso motz-samarrak, ukondo pare-raiño. Idunekoa, zurixka; adats orail dizdizaria, xingola batek lepatxokoan baturik, txorta eder zabaldua-ren antzera bizkarrean beera ebala. Gerria, lokarri gorrimin medar batek estututa, emakumetxo egiñaren irudi liraiña zan aren gorputz polita.

Maiganetan ipinten ditugun alabastrozko iruditxo pitxi txoragarrien ainbatekoa zan aren tankera segail lerdena, zumea bezin. Zutia, lizarra aiña. Otzana, usakumaren antzera. Gozoa, marrubi eldua bestean.

Antxe egoan Zuriñe; begi-aurre eukan neska pin-piña. Aukerearen egokia, buruz buru itzegiteko!

Eta bere burua adoretuaz ta kemen premiñazkoz jorituaz, aren ondotxura zan. Irriberatsu agurtu eban Txanton-en alabea.

Onetan, zaarrak oi daben susmo-jakituriaz, atso-txuak aldegin eban aengandik, eta agur-egiñaz, amarruki, bakarrik utzi zituan neska-mutillok.

Begiak zabal zabal egoan egon neskatillea. Ez jakin ba, berekiko zer erabilien. Baiña berealakoan mintzokera amultsuaz jardunean asi zan Jon-ekin.

Onek lendabizi itzegin eban.

—Eztot, Zuriñe, iragan iru eguneton zure gerizetarik ere ikusi, ez bizi zarean ala illa zarean ere jakin— iñotsan erdi-bildurrez.

—Badakizu zergaitik izan dan. Baiña, tira, aitak oberantz egin dauala dirudi-ta...

Euren arteko arazoa aipatu gura eban mutillak. Baiña oi danez, aaztu yakon aurretiaz gertauta eka-rreren asarre-antzeko itzaldia. Bidean, bakarrean, esan, esan eta berresaten jardun, eta lekuratzean, orra, kittu, dana aaztu, burutik joan.

Apur bat artega egoan Jon, eta eskuak bataz beste igurtzika asi zan.

Isilgura batek azpian artu bai'lituan, murtik egin barik lotu ziran une artan neska-mutillak.

—Zuriñe! Orraitiño ez aal yatzu aaztu oraintsumengoan agertu neutzun zera.

—A... bai! Ez yat aaztu; baiña zer nai dozu nik esatea?

Eta matarlondoak gorri gorri egin yakozan, begiak lurrerantz begira, eta zitzortuaz.

—Orixe da esatekoa! Zer nai dodan? Ondotxu dakizu zuk nik zer nai neukean.

Eta gauzak arira etozala sumau ebanean, barruko labatik urten gurarik egozan txingar eta txinpartak aotik boladan iges egin ez egien, Jon, bigun itxuraz, zarbokeriz berbegiten aalegindu zan, alan bere, bero-antza guztiz estaltzea lortu ez arren.

—Aori dok ona! Zauria edegirik daukanak, zer gura dau besterik, osagilleak bigunkiro osatu dakion baiño? Basoan galdu dan bidaztiak, biderakusle zintzo bat aurkitzen baiño? Edota, uretan galdu dan untzigizonak, potin oskil batek ba'da ere, leen bai leen barruan artu dagian baiño?

—Orren galdugordean zagozanik eztot uste, Jon.

—Tira, ba. Argi ta garbi itzegino dogu. Badakizu, neuk esanda, neuretzat nai zindukedana.

Bitartean, gazteok ez egozan geldi. Etxerantz yoian astiro neskatillea, bere jaubegai-gurakoa alboan ebala.

—Sinistuten dautzut, sinistu. Nik neuk, barriz, ez-tot oindiño orrelako buruausterik artu nai, gazte be ba najz-ta...

—Bai, zaarra ez zara, tximista gorria! Ez beñi-pein. Ezta umea bere, ostera. Zeuri begiratutea baiño eztago, ume-denporak zukanik alde ebela jakiteko. Bai, emakumeak orrelantxe gozandu daroe, giza-go-gaok saminduaz.

—Zu atsekabetuaz ezer irabazten dodala nik, uste al dozu? Barruak niri zukanako amodioa sortu-erazoko ba'leuskit, baietza emongo neuskizula ez ete dozu sinisten?

—Eztakit.

—Onen biotz gogortzat al naukazu?

—Beti gara galtzeko gizonok, autu oneitan.

—Eztakit nik onelako gorabeeren barri. Zeu izan zara lenengoa-ta...

—Lenen eldu naizelako, beste inork baiño esku-bide andiago ez ete daukat zugandik maite-crantzuera on bat iristeko? Ez be! Zelan lagako zaitut ba, besteren pentzura, neure gurariok ito ezik, neure amesak guztiak erruki bage irato ezik, neure etorkizuneko irudipena urratu bage? Nire gaurko pozbide bakarra zaitudan ori, bertan-bera uzteko ez nagona, jakin egizu. Tira ba, eder orrek, itxaropen apur bat emoidazu; eskeiñi egidazu alakotuko gareala, gaur ez baldin ba da, biar; agindu niri zorion-edontziaren edari tintil bat, pozgarri tantatxua besterik ezean. Bai, eder orrek! Ezakidaz asarratu, ez egidazu betondo illunik ipini; ez egizuz larrosa-orri usaintsu direan ezpain gorriok, mukertasunez tximurtu...

Zuriñe, berba gartsuok entzutean, grifiaz beteriko itzok jasotean, zetan egoan be ez ekiala gelditu zarentz esango genduke. Gizonik zirtzillenen zurikeri ta limurkeri gozoak entzutean, ezin uka edozein emakumek, danik ederrenak ere, barruan senti oi dauan zauskada edo zimikoa.

Egia esan: ez ete gizaseme guztiok azur-mamizkoak? Zelan ba aintzat ez artu gure Egillea-k seme ta eme, gizaki guztiongan ereindako azi ezkutuaren noiz-baiteko ernamin-zartadak?

Euren ibilketa astirotsuan, geldialdi egin eben gazteak, arako *matxiña* —grua— andiaren ingurura eldu ziranean. Antxe geldi-erazo eban neskatillea Jon-ek, nasa ertzean.

Ez eukean sinistuko Zuriñe-k gizonen bularretan alako sugarrrik egon zeitekeanik, eta arean bere, aspaldiko adiskide Jon-ek beraganako zaletasun ain berorik ebanik.

Eta ezetz biribilla esateko asmoak egiten asitako neskatillea, zer esan jakin ez-ta, txintik be atara bage egokion, mutil maiteminduaeren etorria entzun ta entzun.

* * *

Ezin izan dautso eguno emakumeak entzungor-egin gizon gordiñaren maite-itzei, naiz-ta gero ezetza emon.

Olerkariak, euren irudi-asma-iturriak idekiaz, lilura-olde zoramenezkoak eta biotzaren irakin-borboilladak ero-moskor edariz opa ta eskeiñi oi daukuez. Baiñan, auxe diñogu: zenbat gizonek eztabe esan olerkari bikaiñenak baizen gartsu, bertsogille aipatuenak baizen edergarriro, eta idazle gailenak baiño sutsuago ta biziago, kutunaren aurre dagozalarik, gogotik-ara emakume maitaturen entzumenera, aapaldi, neurtitz ta esanaldi bero, gori, ezti-jarioak?

Nor ezta orrelako eretietan olerkari izan? Etorri andiko poeta edo azti bezela agertu? Nork eztaki abagune bardifietan solas gozo bigun sarkorra kutunarengan isurtzen?

Bai, ospe ta goratzapen edozein gizoneri ere, bere maite-kantuan diarduanean. Emakumearen aurrean gizona gizon izango bai-da.

Maite-aroa eltzean, elkarketa-naiaren ernamiñaldiratzean, txoriak beti kanta bikain pozgarriez jardue-

ten dakie. Eta naiz-ta txorieme batzuk isilak izan, mintxogabeak izan, arrak, txoriaita daitekeanak zoragarritzko txintak eta txorrotzio txarmantak jo oi ditu.

Zelan bada, beste gauzarik uste izan eban gure Zuriñe ederrak, maitetasuna zer zan ezekiala egoanean?

Aldia eltzean, zelan kantau ez euskeon beragan begiak egotzita, zaletasunez beterik egokion Jon adiskide mamiñak, kolko barruan sortu yakan illentia egundoko sumendi ta gar-meta biurtu yakanean?

Iru egunez geituaz-geituaz yoiakon erretura arek, bazterrak guztiak kiskaldu utsazan bere ariman. Irudi laztana ikusiaz bakarrik, bere maite autetsiaren alboan egoalako beste barik, ganezka egin eutsan amodiozko esanbearrak.

Orrelantxe ekiten dautso maiatzeko gauetan kanta-kantari isiltzeke, arrasbeeratik egunsentirarte urretxindorrek, ilargi ala izar, zoarbi naiz gau illun, adarganean ernai ta bero, leratsu ta maitakor, gau osoan erosta joten txindorreme isilari, onen neke-oiñazeak arindu bearrez.

Kolkotik erion uriolari azkena emon arte, orrelan jardun eban Jon-ek; gogoan urten nairik eukana adierazo arte.

Neskatxak, naikoa biozpera ta samurtua zirudian entzundako itz gozo gartsuak izanik bide.

Baiñan...

Nork jakin gizalaba eder aren begi gardenen barruan agiri zan osiñaren sakona? Nork oartu aren gogoeten joera? Aren azken itza, nork igarri?

Belarriak gorri, masaillak sutan, begirakunea apal ta lotsati, an joan zan Txanton-en alaba bakarra etxerantz mutillari —ez bai, ta ez uka— agur samur egiñaz, Arranegiko lirio apaiña, kaisaldeko neskatillarik txairoena...

XIII

INESE-REN UZIAK ARGITARA

Asitako arloan eguneroko ikastalditxua egin ostean, alde eban Kerman-ek Zuriñeren etxetik. Eguerdi aurrettxua zan, eta Argi-iturri nagusia kiskalgarri, gingan egoan, udako egunik beorenak eldu ziralako.

Eztakigu egunaren berotasunak eraginda ala zer, baiña Iñese, Txanton-en emaztea, arpegiko koloreak gorrituta egoan sukaldean, lapikoari azkenengo emonaldiak egiten. Onen senarra, gizaiso aundia, leioan egoan, urrunera so, itsas zabalari begiak eskeiñiaz, edota ondartzetan azal-aragiak baltzitzen edota uretan igeri atsegiñetan ebiltzanei irazean begira.

Paper eta agiriak gordeten ziarduan Zuriñe-k, eta lan ori amaitu orduko ta gauzak euren lekuetan bear bezela jarri baiño leen, dei-egin eutsan amak. sutondora joateko aginduaz.

Beingoan egin eban alabeak, amaren esana. Joan zan suetera ta an sartuaz batera, atea ertsiteko adirazo eutsan bere amak. Ikusiaz beste barik, artega ta geraka suma eban Iñese.

Zerbait gauza astunen bat iragarriko ete eutsaneko gertakizunetan ebillela uste izan eban; bearba, Jon-egazkoagaitik asarre edo agiraka egingo ete eutsan.

—Entzuidana, ene alaba orrek, arazo baten joan etorri ta azi-orrazia.

—Zer, ama, nogazkoa ete da zer ori?

—Eugazkoa don, ain zuzen.

—Ezer txarto egin dot, ala?

—Etxakiñat zelan esan. Txarto egin donalako ez, bapere egin eztonalako baiño.

Arnasa apur bat artu eban neska gazteak. Mutillaren mandatua isilik eukalako, agian? Ez, ziñez, iñortxuk ez ekian ba, ori.

—Tira, ba, esaidazu, jakinguraz naiagotzu-ta.

Orduan, andra arek arteak artu zituala zirudian, eta astirotsuago ta gozoago jardunaz, arpegiko berotasuna zerbait ibitzenago ta ausitzenago yoiakon.

—Ene alabatxu orrek, badakin ik, ire aitak eta biok ardura aundiz azi ta ezi aunagula. Eugaitik egin yonaguzan lan eta aalegiñak, eta eroan yonaguzan neke ta lorrak. Arrantzale-alaba ezerez bat baiño zeozer geiago izango aunagulakoan, mariñel neska soilla baiño maillatxuren bat gorago iñoiz ikusteko asmotan.

—Badakit, ama, zure gurarion barri.

—Biar edo etzi, etorkizunean, gu izan gaitunan baiño cratsuagoki bizi izan aitenala nai gaienduken. Ez uste, orraitio, ire aita, ondo gizon zintzoa, eta ni, zorionsu bizi izan ez gaitunanik, orixe ez. Gure Jaungoikoak orrela nai izanda, itsas-seme adoretzu orregaz ezkondu nintzonan, ta ez egiña ik uste izan,

arrantzaleak gauza ustzat yonadazanik. Ni neu, ik ondo dakin, ez non itxastar-arteko izan jatorriz, basserrian jaioa baiño; ta gaztetxu nintzonala erri polit onetara etorri eta arrezkero emen azi, emengo oiturak neuregandu, emengo euskerea ikasi ta labur esateko, bertoko egin nintzonan.

Neskatilla esanekoa, adi egokion.

—Urteak joan, urteak etorri, ez bertoko baka-rrik, baita *arranegitar* be, egin nintzonan bein ta betiko, eta nire bizitza osoa arrezkero ortxe daukagun neurribako itsaso urdin zabalari begira ta begira emon yonat, ortxe nire ardurak eta amesak, nire etxeko-jaun eta maitelagunak ortxe izan yonazalako bere lanak, ortxe bere irabaziak, ortxe bere arriskuak.

Itz gordin samurrok esatean, negar-angulu galantak eriozan begi bietatik Iñese-ri. Zotin batzuk bere egin zituan, eta gero, amantal-barenagaz le-gortu, matarlan beera yoiakozan negar-tantak.

—Ezer txarrik esan aal dau osagilleak? —galde-tu eban neskatxak, isilaldi arek biei ere barruan zar-rada naigabezkoa egin eutsela oarturik, ta itz egin bitartean betiere isillaren izua uxatu oi dalako.

—Ezton, Zuriñetxu, ari orretakoa orain zuri adirazi nairabilena. Ez yon gaur osagilleak ezer makurragorik iragarri. Umearoan ondo azi eta gaztezarroan obeto ezi aunagula esaten niñardunan nik. Baiñan urteak txirimara igarri ere egin barik joan oi dirala-ta, bakoitza bere sasoiñan, norbere biziera ta garaitiko gauzak ere erabagi egin bear ditunala, on-dotxu dakiña ik. Ta auxe esateko gogoz naiengonan.

—Zeu noiz ezkondu ziñan? Ori esateko?

—Bai. Bein baiño sarriago irakatsi yentzunat; ni,

ire urteak baiño aldiz aurretik ere, komentu barrura sartzeko gai ez nintzala igarririk naiengonan, ta amasei udabarrirako mutillik askori irri ta barre, itz eta txistegin bere bai, ta orrelako beste gaztekeri ta arinkeriak. Amazazpi urte beteagiñean, mutil txairo begi urdin batek, Tutuluneko seme zaarrenak ortxe kontseiupean isilmandatua egin, eta goizetik gabera, alkarri begira, bata besteari begiraka, aurrez aurre nun ikusiko, asi gintzonazan. Ganeko egunetan, alkarrentzako izango giñalakoan amesez beterik biziten asi baizen laster, beiñola itsasora joan, geisorik ekarri eta andik denpora asko barik eroan yonen or goiko Solo santu baketsura... Eta andik geroetara, Txanton ire aita laztanak esan yeustanan euk asmau eikeana, ta neure buruari galdegin eta ama neureari bere esana entzunaz, urtea joan baiño leen eleizaratu naiendunan, Antiguako Amaren oiñetan auzpazturik, Bikario zaarrendandik ezkon-buztarria artuaz, bizitza osorako alkarren izateko.

—Bai ederto be, ama, norberak maite dauan gizonagaz eta arek maitatua izanik.

—Ondo esana, izan be. Ointxe arira jo bear yonagu. Gaztezaroko urterik gozoenak ik oraintxe ditun. Baiñan, bizimoduaz ire burubidea erabagiteko ordua geroago ta urrerago don. Ezkongei betiko ez izatekotan, lekaime-edo ez joatekotan, beti neska gelditzeko asmoak aurretiaz izan ezik, beranduegi barik aalegiñez, aukerako mutil jaseko batekin atondu bear euken. Ik euk, etxakiñat ba nik, oindiñokarren ezton iñoganako joera berezirik, ezton? Oso egoki izan oi don olakoetan, umeagan ezer zerik ez ikustean, gurasoak eurak bideak garbitu ta laguntxu

egoki berebizikoa begiz jo, aukeratu ta erdi-eskuratutea.

—Ama, nik sarri entzuna dot, ostera, gurasoak egifiiko ezkontzeak eztauala atze onik izaten.

—Ai, ene alabea, bai sarri askotan norbere arinkeriz egifiiko amaikak baiño. Ez al dakin aurretiaz bizi izan diran urteetan, aitak eta amak, bizitzako gauzarik makiña bat ikusi ta ikasi oi yoezanala, ta bigarrenaz jaioko ba litzonaz, zer orreik asko beste era batez ta aldatu egiteko asmo ta gogoia izango laieunkeena? Eta bigarrenaz jaiote ori, ezton besterik euren umeen joan-etorriak leen-ikusi ta alderdi onez zuzendu nai izatea baiño; bigarren aldiko egitadak, zuurrago, egokiago ta onuratsuagoak izan daitezcan.

Eguerdiko amabien kanpaiak ots astunez iragarri eben egunaren gerrialdia. Amabiak, bota platerera begi biak... esaera zaarra.

Kanpai nagosiaren durunda otsak, amabietan eta jai-aintzitiko illunabarretan izaten dira soillik. Edota zorigaiztoko egunetan, etxeren bat su ta gar erreten dagoela-ta. Eta baita itsasoan laiño edo gurma sarra-tua dagon egunetan bere, deitzalle itun, ulun eta itzalla izan oi da, untzi ta itsas-gizonei portura bidea ezagunarazoteko gogoz.

Ama-alabak eten eben unetxu batez euren barriketa luzea. Aitaganañño eldurik irurok egin eben arrena.

Biak bakarrik gelditzean, etsekandreak ekin eutson:

—Eta orain itaune bat egin bear yeutzunat: ik ez al don iñoiz iñogaz amesik egin? Edo mutil apaiñen

baten irudia ez al yan kolkoan barru-barrura sartu? Ez al don beinbere iñorgaitik lorik galdu? Ez, ezta? Ba, orduan, erdu ona, esan. Zer deritxan geurera datorkigun mutil bana-banako Kerman-i? Ai, nik ire ogei urte oindiño bete bakoak ba'naieunkanaz!... Laster arin sare estua bota ta norbere gustokotxu bat *bota-barrura* egingo naieukana.

—Kerman atsegin ete yatan?

—Zer esan bakoia, ene alaba ori. Gazte, jaseko bat ondoan gertauten danean; mutil eder galanta norbere alboan eukiteko eretia daukanak, zer besterik egiten yakiña, bere senean ba yagona ta emakume zentzuneza edo ganorabakoa ezpaldin ba'dona, ereti ortaz baliauta, egoki dagokiona lortzen alegindutea baiño?

—Kerman jasekoa ta alagalakoa eztanik, ez neuke nik neuk esango. Ez yat niri osterera orrelakorik bururatu be egin.

—Ai, alia. Oraingo neskak dauken gatza! Zeren begira ete yagonaz, sasoirik onenean bear diran tretza ta sare ta lakirioak gertau ta ipini barik! Gero, ezton neska zaarrik faltako...

—Baiña, ama, senargaia norberak autetsi bear al dau?

—Dana dala, zerbait egin beintzat, or ganora bage manatan egon barik. Mutillik onenak neska ziztriñen eskuetan jausi ditunala eta beste batzuk erbeste teko emakumeen sareetan galdu, entzungo yonagu gero, ta orduan izango ditun izatekoak. Or konpon! Ai, Zuriñe, ik eztakiñ asko munduko barririk. Gaur egunean, begien aurrean ikusten yonagu, eztona egoki neskatillea papaua lez erdi lo egotea, iñor alboratuko

ete yakon zai. Bestelako senar izango induken ik Kerman, eta i, aren emazte zabal... Nork yon arek lako aziera onik, ekandu zindorik, karrera ederrik ta jatorri oberik bere, aberatsak eurak izan ezik?

—Ezta txarto esana, ama.

—Ene biotzeko aingeru ori! Amaika ameskeri irakurri ta ikasten yoenaz gaurko neskatxa biozperak, nobela edo elebarri diralakoetan. Eztaukana berakautakoa makala, mundua, zineetan agertzen diran irudikeri zoragarrietan lez dabilela sinistuten ba'don. Maitetasuna, zine ta teatroetan otsbaten ta zerugoitik agertzen don, iñoiz ikusi be ozta egin oi diran lagunnen biotzetan. Bizitzan osterera, emen benetan esan gura yonat, gure ingurukoengana izan oi yon joera gure biotzak; ingurukoren bat bere itu, xede, jomuga ta azken.

—Zaarra da ori, ama, ezagutzen eztona maitatutea errez eztauko.

—Prakadunok eta gonadunok zenbat eta alkarren urreago egon, ainbat laztanago, maiteago, alkarrenago egiten gaitun. Nor yabilna iregandik urreen, nor daukana egunero eure ondo-ondoan...? Orra ba, argi esan, esanbear guztia. Ez al don eure amaren esanik egin-go? Bai damutuko ere!...

XIV

ARRANTZALEAREN GORAIPA

Udako egunak aurrera yoiazan.

Itsas-untziak atuneta eratsua erabillen, eta kaian poza geituten eta itxaropena mamintsuagotzen yoiian.

«Otoiop» birritako aldiz eldu zan etxera, eta biotan nasa zaarra egaluzez beterik orniduta utzi eban. Arraiña naikoa samar erabillen arren, diru ederra egiten eban saldukeran; eta ekarri-ala errez saltzen zan kanporako, kabanetarako ta baita errirako be, lasterrean jateko.

Zuriñe pozarren asi zan untziaeren kontu-arazotan. Eta asi barritan orren zori ona izatea gertatuaz, itsasoko ardurak, untzien joan-etorriak, arraiñaren gorabeerak, ikatz eta izotzen artu-emonak eta untziburu gizonen autu, esames ta iritziak iñoiz ez bestean zituan buru ta biotzean.

Aurreko urteko atunetatik arrezkero, zorra besterik ez eben untziaek egin. Gitxi ziran portuan egoera onean egozanak. Geienak zorrik asko zituen bazterretan, eta asi arrikatzetik eta patente eta mazieta-

rañokoak bere, ordaindubage eukezanak, ez ziran bat eta bi, geiago baiño.

Aurreko neguteko arrantzuak ez eban ondore onik izan. Ta gero, udabarrian bere, arrain barriak benetan *tati* egin ebana! Egun bi edo irutan sardiña apur bat artu eben, baiña geroztik esatekorik ez.

Ontziak garbi, kaiganea legorregi, loiea usain bage, etxe asko kee barik, umeak goserik, gurasoak atsekabez; erri osoa itzal, illun. Orrelakoxe negua izan zan azkenengoa.

Baiña, tira! Jaungoiko andiak gizonen eroapen ta egonarria neurri bateraiño zabaldu danean, barriren barri gose-aroa etenaz, gose ordeaz asea, bear-izanaren ondoren ogia, esku utsen betegarritzat zidarra, nekeen ostean poza bialdu eutsen kaitarrai, arrain mamifiaren bidez.

Negu ta udalena esteak kiskortuta iragan ondoren, sabelari betekada sendo bat emoteko eretia eldu yaken itsasora begira bizi diranei. Negar-iturri diran begiak apurtxu bat argitu, eta illeta-kanpai diran mingaiñak euren soiñu ta mintxoia ots alai gozo biur-turik, portu ta inguruak, erri osoa erabat esateko begitarte alai aldatu zan.

Dirua etorren errira kanpoko erosleen eskuetatik. Dirua, arrantzaleekana kabana-jabe ta ola-lantegi ugazabengandik. Dirua, ainbat eta ainbat illabetetan bizikariak zorko edo zorrean emoten jardun eben dendariengana ere.

Dirua ta poza etxe bakoitzerako. Eskuartekoa, soiñeko barriak egiteko, oiñetakoak lortuteko, umiei gauza bearrezkoak erosteko, janari-zorrak eta ogi-zor-rak zurituteko; ta zergaitik ez ba? Baita janaldi ma-min bat eta txurrutaldi gozo batzuk egiteko bere.

Nork dauka, ba, iñork baldin ba dau, jan-edan ugari bat egiteko eskubiderik, arrantzale adoretuak bezenbat? Nork, eta beti alperreri nasaian bizi danak ete dau ba, estekadak egiteko esker ori?

Arriskuz beterik bizi danak, egitada zori utsez-koetan diarduanak, gudari edo burrukalari errimeak eta arrantzale jasankorrek, orretzek dauka, nonbait, egiaz esku ta aalmen, orretxeri dagokio dagonean *bonbon*-egitea.

Zer dala-ta? Ai, guztiok arrantzale ba giña, orrelantxe uste izango genduke, dudarik bage, orain beste iritzirik izan arren.

Aurtemein Iñese-k bere alabeari esana gomutau ezkerro, arekin batean esango: norbait zenbat eta eza-gutzenago, maitatzenago dogula, biotz zintzoa izan ezkerro.

Euskal-arrantzaleagaitik, au, ori ta bestea mai-xiatu dabe. Amaika bidar bidegabe, gaiñera.

Alperra dala, arduazale dala, diru-eralgitzaille, zabar, utzia, ardurabako ta ezjakiña. Baiña amaika ez-jakin, amaika ardurabako, baldar, diru-ereintzaille, gangar, ordi eta alper dago bazterretan ain zuzen, arrantzale ez diranak, eta arean bere, arrain-usain bageak!...

Zenbat mozkor, zatar, alper-arri eta sakei-baedun ete da mundu zabalean, iñioiz itsasorik amesetan ere ikusi ez dabenak? Orrelan, ba, arrantzaleak... edonun dagoz, itsasoan eta legorrean, ur-ertzetan eta lurralde idorretan, iparrean eta egoaldean, emen eta emendik urrun.

Zerik asko, asmau-ala, arinkeriz esan oi ditue gizonak.

Itsasoko bizitzatik kanpo diarduenak, eztakie an urrunean, ur andian, egunak eta gauak, jai ta asteak, goiz ta illunabarrak bardin samarrak diranik. Legortarra, egunez lan egin ondoren —edo beintzat bere ordu neurtuak, geienbat— gabaz oiñiak luze eta gorputza zabal zabal etzanda, nasai lo dagoan bitartean, arrantzalearen untzia, txikia betiere, kilinkolonka ibili dabil oiñarri sendo bage, eustazpi ziriñaren azal-azalean, leze sakonaren agin ta erpe-artean.

Zein da legorrekoan bizimodua, onenbeste edo arenbeste ordutan lan-egin ondoren, lantegiari agur egitiñik bakoitzaren etxera joatea baiño, arrisku esatekorik bage, geienetan?

Arrantzaleak, bere lanbide ta jardunean asten dan bakoitzean, beti ta beti, bere biziaren guna arrisku ta galtzoripean ezarten dau, bildurra aldebatara utzirik. Etxeko ogia, sendiaren poza, umien atsegiña, erri osoaren alaibide ta aberastasuna, orra zer dan arrantzalearen arloa; orra or kai-erri ta portualdeetan itxaropena ta ondasuna erein ta zabalduen dakian gizasemea.

Biotz eder, gogo zintzo, barru oneko ta esku zabal, daukanean edonori emoteko gertu egon oi dan gizaki begiko, apal, gorrotorik bageko, edonoren adiskidea. Orixe dozu arrantzale euskalduna, orixe dozu egunero, arrisku bildur gabe, lekurik txarrentara, osin izugarri orren atzaparretan guretzat ere janari hilla joaten dakian itsas-seme jatorra!

Dirurik ezarren, jaun agertzen da arrantzalea. Aundikeri bage, gizon eta zaldun. Biziteko lain egiten daki, ez aberastu bearreko *urregose txarrez*. Barruko bakearen jabe, biotz nare ta baredun, croapenez bete, egoarritsu. Daukonagaz naikoa esaten dakia-

na. Eskean ibiltea gorroto dauana, bear-izan gorriaz aztamuka ibili arren sarritan. Okituak eta ondasunez beteak ezagutzen ez daben mana, baretasun, arte ta nasaipena beragan dauan gizon apal, mazal eta gogo onekoa.

Zer esan daikeek legortarrik askok arrantzaleen ala ta kontra, uretan ordu bat edo bi egin ezkerero, legorretik iruzpalau milla urrunerantz joan ezkerero, oindiño mendiak ere begi aurrean ostendu bage izanik burutik beartzetara dardaraka, ikaraka, laudarduan, izuturik jarten diran barritsu, minluze, prakestuak?

Isil beitez, ba, jakitun azalekoak. Jantzi beitez euren soiñekoz, bizi beitez euren etxe zirtzilluetan, ta batez ere, bioaz itsasora, bioaz egunetan eta egunetan, uda ta negu, otz ala bero, sargori ala izotz, egunez bezela gau baltzean ere.

Eta joan beitez, joan, ekaitz egunetan, itsas-urak irakiten diarduen denporaletan, sartu beitez orduan intxaur-azal ortan, ta bioaz urrutira...

Orduan esango litukee, noski, lotsa aundiko berba astunak, orduan solas ta ele gurgarriak, orduantxe eskubidezko itzak, arrantzale ta itsastarrentzako zozrezko gorapenak. Une artantze litzakez mariñelarentzako ele-sari bikaiñiak, esanaldi aipagarri ta biribilak.

Ezta jakituna gure arrantzalea, ez; baiña ezta eskalea ere.

Ekonomi-arazoetan eztaki ziñez jakitea komeni litzakion guztia. Baiña gizabiotza ikasten ari izan diran filosofo ainitzek ainbat jakituri erakutsi daukue euren biziera ta egitadetan. Aintziñako bale-zale

ta makallau-zaleen ondorengoak ditugu, orain milla urte ta geiago bear bada, Gaskuñekin batean Terranovaraiño itsas-untzi txiki ta makal erkifietan joaten ziran euskaldun zaarren oiñordekoak.

Gizonik geienak aberastasun egarriz jarduten dautsenez, gure arrantzaleak *lan biziteko* lain egin oi dabe, ez aundikitzeke.

Sarri eta maiz, sabel uts edo erdi-uts izan arren, barrua bakez, arpegia argi ta bekokia jasota, okitua-
ren ondamurik bage ikusi oi ditugu, eskean asteko lotsa, billa ta esku-luzaka asteko gauza ez izan-ta, lorpide orri narda ta iguin egiñaz.

Baiña kaira arrain apurra eldu dediñeko, ikustekoa da portualdeak artzen dauan bizinaia. Alaitasun, jolasgura, barregozo, dantzadeia, orixe izaten da leen itxaropen, egoariz ta nekez irabazitako saria.

Eztau arrantzaleak, zeken-usaiñik ez zuurkeri larregirik. «Dirua, —auxe baita euren doktriña— ezta gordeteko egiña, esku-aldatuz ibilteko baiño».

Aiurri, mendu ta izakera atsegiña dau. Arma edo izkillu bako gudularia, bizia arriskuan egunero erabili arren, guduzelai maitera, itsaso urdin zabalera edo-noiz-edonoiz baretsu, nasai, nare ta lerden joan oi dan gizasemea.

Eztaukanean isil samar, daukanean edonori emoteko gertu... Arrantzale biotzaren ederra! Ai, gizon ikasia bezin kulturadun ba'litz!

Baiñan, isil gaitezana. Itxaropentsu izaten, gu baiño ukondo bat gorago dagolako euskal-arrantzalea.

XV

LARROSATXOAK BOST ORRI DITU

Egun artan, Santi Iago biaramona, auzoerri bateko erromeria izaten da. Ta Zuriñe ere, aita obeto egoala-ta, bere neska-adiskideekin eta beste mutil batzuekin batean *goizaparia* egiten joateko zan, eta nora? ta Izpazter urruntxu egoala eritzirik, etxera aisago ta lasterrago biurtu zedin, Elutzeta basetxe ondora joatea erabagi eben.

Asmo egokia izan bere, Txantoneneko esneduna baserri artakoxea zan-ta.

Bai pozzarria izan oi dala erriko neska-mutillak esnedunenera edota iñude-aiñanera joatea, ango gauza gozoak aoratuteko uzian: intxaurra dala, sagar eldua dala, arbolatik arako kerixak dirala, okaran, madari, urretx edo arto beroa, errebarria, labatik arakoa. Eta udako egun beroetan gogokoen izan oi dan gatzatu bigun dardaratia, ardi-esneaz egiñiko gatzatu zuria, azpil sabel-andi batean dantza-dantzari, goxokiz edo azukarez estaldua.

Arrautza-talo edo tortilla guri-guriak izango zituen jaki, basetxeko ogi zuriaz batean, lukainka maminisuz gorriturik. Eta ango sagardau garratz-samarrara edari, eta ganetik naia gatzatu, jan-ala, bete arte, ok-eginda toton esan arte.

Arantza, Irene, Madalen, Nere ta Zuriñe, alkarre-ri itxaron eta batuaz, bidean gora yoiazan seirak aldean. Mutillak, aurretik ziran, Ikaran inguruan bat egitekotan. Olantxe izan ere. Guztiak talde bakarra egin ebenean, bideak betean yoiazan barriketa ta barrez.

Kerman, Jon, Txuspin gaztea ta Seberi Totolo ziran mutillak. Azkenengo biok, arrantzuko gizonak, legorrean gertu ziran, eta alagalan etorri yaken arratsalde epel aretan lagunarteko goizaparia gogaro onez ta atsegintsu egiteko.

Uriko lurren mugara ziranean, bidezabala utzi ta burdibidean barruna ziranekoxe, aen izketa ozena ta zaparradatsua sumaurik, basetxeko txakurrak zaunka ta zaunka asi ziran, lapur-sailen bat edo ijitano mor-
do edota bertako eziranak beintzat urreratuten eto-
zala adirazi nairik.

Baiñan soloan egozan nekazariak urrunetik eza-
gutu zituen nortzuk ziran, ta bai laster arin txakurrak
lotu ta isilduerazo.

Aspaldi baten ospatsua ta entzutsua zan gaztañedi
ederrak ba-dirau iraun oindiño Elutzetan, gaztañon-
doak parra-parra igartu ta galdu diran arren.

Aintziñako denporetan, oindiño zaarren batzuk
esan leie ta orregaitik ezta ain asagokoa, basoko jan-
edanak egiteko, orixe zan lekeitiarrak eben leku ego-
ki ta gogokoena.

Artean, etzan orduan gaur lez, ondartzetara joa-
teko gar, zaletasun eta moda ori Englan-etik eraka-
rria izan. Orduan, Elutzetara joaten ekien jaunak eta
nekazaleak, andikiak eta langilleak udako jai-egun-
beroetan, eguzkiaren igesi, angoxe gerizpeta gozoan,
itsasaize urrunsamarrekoa itzalpean ozkirri artuaz,
aro egokian arratsalde ederra emoteko ustez, jana-
riak etxetik eroan eta edaria bertan eskatuaz.

Bedarra erdi eze erdi igar, iratzak berde mamin,
zugatzak ostroz ta orriz beterik, aizea eguzkitan bero-
ta gerizpean ozpera, bestelako leku apaiña aukeratu
eben askari ori egiteko! Ta orrez ganera, guztiak gaz-
teak izanik, orra gauza osoz atsegiña.

Zelaian, bedartzan jesarri ziran, zabal lurrean,
izadiak udarako gertau dituan bigungarrien ganean.
Goienean, txinpartaz ziarduan eguzkiak gingabegian.
Buruzgain, gaztañondo ta pagondoan ostoaik aizegiten
ari ziran.

Askari-iskia, goizaparia, gogotsu garbitu eben.
Samako zuloan beera errezto ta zirin-zirin yoiakioen
sagardau urre kolorea, eta azkenean iñun ziran plater
zabal eta sakonak ekarri eutsezan basetxetik, Elutze-
tako ardien esneaz egindako gatzatua guraiña jan
egien. Ta baita iruntsi bere, ta moductan ganera! Mu-
tillak!...

—Aunek emakumeok be, eztira makalak aban-
tean —esan eban Txuspin-ek barreari eutsi eziñik—.
Donostiako estropadetan eskasagorik izango da txan-
pan egiteko. Beti daukez erremuak —jateko koillarak,
alegia— edo aoan edo plateran, bideak tximistek
bañio bizkorrago egiten dituezararik!...

Jan-edanaz bapo egin ondoren, kanta-kantari

ekin eutsen, beti lez, basetxeko oilloak euren inguruan ogi-apur ta jaki-ondakiñ billa piko ta piko janguraz ebiltzan artean.

Txuspiñ-ek kantua asi, ta beste guztiak batean jarraitu eutsen.

«Mundekatik ekarri neban
atso bat ostuta,
leioan esegi neban
uleak, uleak orraztuta...»

Ta orretariko oiuzki ta kanta ariñak abestuaz, une gozoa emon eban taldeak, igarri be egin barik iru bat orduk iges egin eutselarik. Andik lokatuteko sasoa eldu yaken, ta damuz eldu be, ordu atsegiañak oi daben neurri labor ta latzez.

Onetan egozala, Zuriñe-k adierazo eutsen garaitikoei:

—Ai, ene lagun maiteok! Zuek joan ziñeie orain erromeriara, baiña nik etxera bearra dot, gure amak niri onaiño etorten uztea bere, naikoa egin dau-ta.

—Ez zaitetz orren goiz etxeratu, Zuriñe. Zatoz geugaz, erdu orain ta gerotxoago joango zara —zirauntsan Irene-k. Ez gagizuz onen goiz laga.

—Ezin baiña. Bestela amak,... emon emonak egingo daustaz.

—Bai zera jo!

—Ez be, zuek eztakizue gure ama nor dan...

—Tira ba, orduan, bakarrik joan bearko dozu.

—Ez bakarrik —esan eben Txuspiñ-ek eta Seberik biak batean. Geu be, aruntz goiaz, itsasoratea goizaldean izango dogu-ta.

—Orrelan, ba, urrengo zatozen arte! —zirauntsen gonadunak gure arrantzaliei.

Eta alkarri agurrak egiñaz, arrantzale biak eta Zuriñe errirantz abiau ziran beinbeñeñean farolerako bidea artuaz. Garaitikoak, Gardata alderantz yoiazan, andik gero Izpazter, erromeri lekurantz egiteko.

Bapatean, oinkada batzuk arrapaladan egiñaz, Zuriñe-ri dei egin eutsan urrunetik Jon-ek. Totolo ta Txuspin astiro astiro aurrera yoiazan, baiña neskatillea geldi lotu zan beste gaztearen deia entzunda.

—Entzuidazu, Zuriñe.

—Zer dakaztazu orain be, arnas-estuka?

—Leentxuago zeuenean izan naiz.

—Gurean? Zer ba? Ez al daustazu baketan itxi bear?

—Ez, eztautzut baketan utziko, arik eta nai dodana lortu arte.

—Bai, naikoa dozu. Zetan izan zara?

Aurreraka yoiazanetatik batek, Nere-k uste dogu, didarka esan eutsen:

—Zer darabiltzue zuek or isil-isilik? Ez ete dago, gero, zeozer zeuen artean?...

Bizkor-ek irribarreka geitu eutsan Zuriñe-ri:

—Ointxe esango dautzut. Badakizu Basotxu-bidean egiten diardudan etxea laster amaituteko dagona. Etxe orretako bizileku bat, lenengo oiñekoa, edo beekoa, zeuen amari eskeiñi dautsat, zuen aitak gora ta beera ibili bearrik izan ez dagian.

—Ai, zarbo galantori! Ba zabiltz zu, satorra lez, azpiak jaten. Alabea beingoan limurtu edo zuritu ez dozunean, amaganaiño jo dozu.

—Nai dauanak, aal dau. Badakizu zer egin do-
dan? Geure erriko kanta zaarrak diñoana bururatu
yat, ta beste bideak alperreko ba'dira be... Ona,
entzun:

«Larrosatxuak bost orri ditu,
kabeliñeak amabi,
gure umetxua gura dauanak
eskatu bere amari...»

—Guzurak urteko dautzu!— irriz esan ondoren,
iges egin eutsan Zuriñek an zain eukozan arrantza-
liekana.

—Emakume ezigaitza! —iñoan berekiko Jon-ek.
Baiña, tira. Gauza baten jakin guran ibili naiz estu
egun oneitan, eta orain ba dakit. Eztaidan itxaropen-
izpirik galdu. Aurrera, Jon, beti aurrera!

Zer zan, ostera, ekian gauza barri ori?

Egunik egun, iraganiko aste batzuetan, barruak
jaten erabillen susmo zitala, beaztun mingotsez erreta
jarten eban ezpaia. Kerman, Zuriñe-ren ondorik ete
ebilleneko susmo ta peku garratza.

Baiñan, ezetz zirudian. Agirian egoan Kerman
Txantonen alabearen gura etzana. Bestelan, ez eban
itxiko bertanbeera bakarrik Zuriñe, une aretan.

Orixe jakin nai eban Jontxuk arratsalde aretan.
Ba ekian Zuriñe etxera bearreko zana, baiña bera,
Jon, isilik lotu zan, Kerman-ek zer egiten eban iku-
siarte. Eta Kerman erromeriara yoian beste neskati-
lla gazteekin batean.

Orixe zan ba, arotzaren itxaropen-dirdai barria.
Orixe Jon-en barrua zabal jarri eban albistea.

XVI

BIDABURUAN

Txanton eta Iñese senar-emazteak Jontxu-ren
agerraldia izan ondorean, alkarregaz autuan ekin eu-
tsen, arek eskiñiriko etxebizitza zala-ta-etzala.

Jaio zanik aurrera beti, moillaganean bizi izan
zan ontziburu azkarrak, eskeintzea entzun ebanean
edo entzun barrian, alako larritasuntxua susmau eban
barruan. Itsas-egiko bizitokitik legorrerago, lurrar-
terago, portutik asago joango zaneke damua.

Bere denporan itsas-urrunarak entzuten oitua
egoalako, otoz-otozko barri orregaz, zerbaiten utsu-
nea izango eukelako bildurrak joa zirudian. Begien
aurrean, urdiñaren orde zela ta soloen kolore ber-
de-nabarra ikusten, ekandutuko ete zan Kantauriko
ume bulartsua?

Osasuna zan, ordea, aldaketa barri orren zio.
Osasuna, galdu-agiñean ikusi arte, bere izakera ba-
litzkoan aintzat artzen eztoguna.

—Antzoriz (Santa Kataliña)ko bide zabalaren
asieran, Basotxua deritxon tokia baiño leen, an bizi-

bearra baiño ezpa'litz, gaitz erdi litzake —zirautsan geroago bere buruari lemazaiñak. Zerik samiñena, itsasorako egundo geiago ez naizela gauza izango jakitea, orixe dot.

Eta ekin eta ekin, berbazko matasa nastea biribildu arte, bakoitzaren iritzi ta aburuak eio ondoren, ontzat artu eben senar-emazteak, Jon-ek azalduriko asmo ta eskeintzea.

Opari ori zala bide, egundoko mutil egoki ta berebizikotzat jo eban arotza Txanton-ek, eta aren gorapen ta elesarrietan ziarduan.

—Ta mutillari gogoratu, edo bururatu obeto esan, niri egoki ta mesedegarri yatana!—esaten eban bein ta barriro Txanton-ek. Oindiño olakorik! Baiña aspaldion daukat nik, ori, gizon jaseko izango danekoa. Argia iñor ba'da, azkarra, ta beargiña, zelakoa gero! Etxe zaarraz barria egin, leen bizitza bakarreko zana, orain irukoa jaso ta iragi, ta alboan bertan, egurrak eta anporrak zur ta ol biurtzeko serra ederrak bi, ipini ei ditul...

—Bai, olantxe esan dau.

—Lenengo urtenaldian, al ba dot, araxeraiño egin nai neuke ibiltalditxua, neure kabi barri izango dana, aalik lasterren ezagutu dagidan. Eta an, negu aldian, egon bere eguzki begitan dago-ta, bestelako leku epela egongo da, eguzkiak Otoio-ostean kuku egin arte. Eta moillara joan gura dodanean, andik txirimara Kolmenares-kalean beera, aldatz biguntxutik, ez naiz orren txarto be ibiliko. Itsasora amaika joan-etorri egin izan dogu baiña... zelan izango da bai! Oba izango dot, ausaz, legorrean tirabira egin, lur gogorrean itxulaztu, eta ez an, itsas frankuan, azta-

rrenik be, utzi barik, bear bada... Ainbeste arriskuren ondoren, norik daki nire azkenengo egunak ementxe zaartzaro baketsuan...

Bere senarraren alboan aulkian jesarrita, mieserropa zuriak atonduten ta adabakiak ipinten ziarduan Iñese-k.

Betiko egonarri ta patxarazko esakeraz mintzatzzen zan Txanton. Lengoá zan bai, ortan; aren biotz zintzo ta gogo zindoak lengoak ziran; baiña makalerialiak zantzu ta seiñale zitalak ezarten ditu gizonaren soin, kemen eta izakeran. Orrelan ba, gurari barri orrek, aringarri bezela, gozatu eroian aren egoera itun eta larria.

Bapatean beste zerbait otu yakon arrantzaleari. Seme-miñak jo eban Txanton-en barrua. Ta semearen galdez lez asi yakon emazteari. Beñiola, jaiobarri zalarik, il egin yakon semetxu bat. Ta orain ez eukan semerik, dakigun alabeaz gaiñera.

Orraitiño... semetzakoa izateko bidean egoan, alaba ederrarentzat senar egoki ta jaseko bat billatuaz. Ta nor seme oberik etxera etorkion Jon gaztea baiño? Etxe-eske etorkiona ez; etxe-eskeinka etorria zana, baizik. Benetan be, mutil axe izango litzakion baiño suin alakoagorik, seme antzeko xaloagorik! ¿Zelan ez ete eban lecnago olako buruerarik izan?

Bere alaba maitea ez eukan, ez, edonori emoteko. Mutillak, ordea, ez eukan utsik ez akatsik ez estakururik.

Txanton-en asmo osoak ez yakazan bere emazteari gogo beteko, arek begiztatua eukan mutilla, Jon barik Kerman zalako. Isilik egoan, osterá, auzizalea ezalako. Ezetz eta baietz, goragoraka asi ordez,

bide bigun maltzur eta isilekua artzen ekiana zan. Ekiña zan, ori bai, bere burubidea izentau ezker. Leentxoago gerotxoago, bere arilleratzen ekizan ari-albañuak, bere pilloratzen egurrak. Isilka misilka, ezarian, billenaren aztarrenari jarraitu ta guria lortu arte, bere uzia jadetsi arteraiño, ez eban nagikeririk erakutsiko ez etsipenik agertuko, katua saguaren atzean ala txoriren baten ondorik astiro, makur, zapal, lurrari deusola joan oi dan bezela.

Orregaitik, Kerman alabearen irakasletzat etxeratu ebanean bere, ez eban belarririk agertu lenegotan, eta arrezkero Zuriñe-ri zerbait adirazi eutsan arren, gaur bere, senarrak ez ekian ezer olakorik.

Ori dala-ta, Txanton-eri bururatu yakon lenengo suin-geia Jon izan zan, eskeintzeagaitik esker ona agertzeko, agian.

Afalduten ziarduelarik eldu zan Zuriñe, eginbarri eben goizapari atsegiñaren gora andiak egiñaz eta beste kontu ta gertaerak azalduaz. Aita eta ama adi egokiozan, alabearen jita edo isuria zein mutilengan ete zan jakin nairik, bakoitzak bere santuari argi egin guraz egozan-ta.

Neskatillearen itzetatik, ostera, ezin esan gauza garbirik, mutil guztiak bardiñean aipatzen zitualako.

—Entzuizu, Zuri —jalki eutsan aitak— ez al dautzu ezer iragarri Jon-ek etxe barriaz?

—Bai, emen egon dala eskeintzen, esan daust bakarrik.

Orduan aitak, mutillaren goralpenak egin eutsazan alabeari, leen emazteari egiñak barriztauz. Alabeak, baiña, aitak baiño geiago ekianez, Txanton-en zintzotasuna ta on-gurea ezagutuaz, Jon-ek leenago

berari egiñiko isil-mandatua iragarri eutsan. Aitarentzat, ezti gozo ziran itz orreik; amarentzat, barriz, lor eta naigabe.

Ta bakoitzaren asmoak asmo ta gurariak gurari, egun gitxiren buruan aitak batetik eta amak bestetik, bide biren erdian jarri eben Zuriñeren gogoia ta naimena. Bidaburuan ikusten eban bere burua, nundik joko ez ekialarik.

Zein bide bereixiko ete eban? Nor aukeratuko? Amari jaramon egin? Ala, aitaren gogoari amor-egin, Jon-ek aurretiaz egindako eskabideari baietzaren usaiña iratziaz?

Edozelan ere, bien amesa beteterik ez egoan. Bata artu, bestea uka; ortxe egoan untze, matasa ta atsekabea.

Baiñan irugarren oztopoa, eta larriena eban Zuriñe-k. Bata naiz bestea adiskide izanik, beste geiagoko ezer ez ziran beretzat. Ez yakozan, benetan bere, osoro errotuten bere kolko-barruan. Batak, maite-autorpena egin arren, ez eukan berak nai eukean ariurri edo izakerarik; ez ekian zergatik, baiñan orrela zan. Eta Kerman-en asmoak, Iñeseren uziak gorabeera, ez ziran errez jakitekoak, antza.

Argitasun bat nai eban, bere etorkizunari buruz, nundik edo andik alako ezaugarri berarizkoren bat.

Eta bere buruaz ekin-ekiñean ziarduala, atetako atean aldaba-ots galantak entzunerazo zituen.

Bitartean, gautu eban osoro, eta eskillara-burura urtenaz, dei egin eban gure neskatxak:

—Nor da?

—«Otoiop» portura dala —erantzun eutsen didar zoliz, kaletik.

Soiñeko erroa onak ariñak-arin erantzi, maizago batzuk jantzi ta bizkor bai bizkor joan zan kaigenera Txanton-en alabea.

Atun-pillo polita ekarren untziak. Orregaitik, pozez etozan barruko gizonak, eta berealakoan asi ziran nasaganera egaluze lodi biribil baltz-zidarrezkoak jaurti ta jaurti.

Andrazko mordo batek eta arrantzale batzuk atunok otzaretaratu eta ibillera azkarrez eroaten zituen pisuetara, zenbat ekarri eban beingoan jakin eta gero saltzekoan, euren diru-mukuruaren neurriaz edo sariaz jabetuteko.

Egundoko arrera ona egin eutsen untzikoak euren arduradun eben neskatilla liraiñari. Batez bere, Zingulin-ek. Untzitik legorreratu kaikada batean, ta Zuriñe-ren albotxuraño elduaz, isilmisil esan eutsan berri-ertzeraz:

—Entzuiña: Gorantziak uekana emoteko euri, agindu yeustanan atzo bertan Xirido-k, eta eztakiñala asko euganako gomutea zelakoa yonan berak...!

Itzok entzutean, kerixa eldua baiño gorriago egin yakazan arpegiko koloreak Zuriñe-ri; gaba zanez, osteraz, ez eukeon iñork igarterik edo susmaterik izan.

Leentxoago, arratsaldean Elutzetako jan-edanean izan zituen irri ta barre alaitsuetan, zerbaiten utsunea ete eban uste izanikoa genduan gure neskatoa, baiñan ez ekian une artan utsune ori zerk sortu edo zerk egiña zitekean.

Barri gogoko ori beraganatzean, osteraz; gazte urrundua urrunetiko goraintziak artzean, alako zarrada bigun bat senti eban; alako arnas-aldi bereizi bat barruan; alako ames-laiño-kutsuak igurtzi ebala bere burua uste izan eban...

Bide biren bidaburuan egoan ordutxu bete leenago; aurrez-aur eukoan mutil gazte bi, bietarik bata ere, atsegin osoko ez izan arren.

Eta orain...

Bidaburu orrek irugarren zidor bat agertu eban. Ez eskuma ta ez ezker, erdiko bide argi bat, eguzki gozoak izpizatua: biotzarena.

Eta nork ekian irugarren bide urdin ori, iruren —aita, ama, alaba— gogoko izango ete zantetz?...

—Ai, olakoren bat Antigua-ko Ama-k—zinkurin egin eben Zuriñe-ren ezpaiñak...

XVII

ERREKAKO ESAMESAK

(Vox populi)

Ba dau gure erriak lenengo ikasketen mailaz goitiko beste ikastetxe nagusiago bat.

Bertan iragan mende erdian ikasi izan dabe ainbat eta ainbat erriko semek eta baita inguruetako uri ta errixketako mutil gazte askok ere. Ori esanaz, Itsasketa edo Nautika-ko eskola adirazi nai dogu. Itsas andietan ibilteko bear diran jakingaiak ikasteko etxe bedegarra.

Orraitio, beste ikaste-leku berezi-bereziak ere, oindiño ba dirala autortu bear, dana dan lez argi esateko.

Ikasteleku, edo beintzat, jakite-lekuak bai, naizta jakintza ori erdipurdikoa izan. Zeintzuk ete? Nun ete dira toki ospatsu biok, irakaste-aulki goren biok? Ointxe azaldu bearko, uriko albista ta barri-zabalkunde-gela ta lagunak ta euren lanbide-kera ta iturriak, jakite-iturriak. Zabalkunde aldi ontan, *propa-*

ganda dalako oraingo gar eta ekinbearren sorpuru, bear ba da, esango ditugun lekuak izango ziran.

Tokiz txikiak, lurrez medarrak, goi-bez motzak; baiñan «Unibersidade» bi, emonpidez, erionez, zabalgarritz ugari ta akitu eziñak. Teologia izan ezik, beste eledergai guztiak agertu, aztertu, ikertu eta azaldu ta adirazi oi dira euren lau orma barruan.

Ba dira errian xauleku edo garbiketak egiteko etxe kokkor bi. Aintziña, garbiketak errekan edo ibaian edo iturrian egiten ziranez, etxetxu onciri «Erreka» izena gelditu yake. Bi dira izan: bata Arranegi-ko errekea ta Ate-ko errekea bestea, aundi-maundi betiere erria zati edo alderdi bitan banatzen dalako.

Soiñeko ta oeko miesa-erropak garbituteko lekuak, jatorriz, baiñan denporen aldakuntzaz, baita emakumeak batzeko batzarleku ospatsuak bere.

Etxe txikiak dira, izan. Biak bardiñak, alderdi bakoitzetik amabi-amalauna metro luze, —luze ta zabal, jakiña, kuadrauak edo diralako— aurrean ate bakar bana dituela. Leio estu luzangak ere ba ditue, baña geienbat gogorturik, lo egoten dira, ertsita.

Ate ta leio inguruak arlanduzko, politak izan dira etxetxuok.

Barruan, erdi-erdian ur aska andia, beti urez bete, soiñekoak, eunak, mantak, miesa-erropa zuriak txaboiak edo kuztoreaz garbitu ta joteko. Jote au egiteko, uraren inguru osoan, lau alderdietan bardin bardiñik, arri laban egokiak ditue, —aska-saietsok polito polito izanik aldapatxu edo pikea— joteko oso aukerara jarriak.

Uraska aundi orren neurrian, goia estalki bage

dago, goibakoa da, eta garaitokioan, inguru osoan te-llatua dauanez, utsune ortaz zerua agiri da beraren giñoan.

Lau ormei deutsela, atxikiak, barrukaldetik, beste aska txiki ugari dago, arrizkoak oneik bere, batez be, azkenengo lana egiteko. Aska bakoitzak bere iturria dau, eta emen egiten dabe azkenengo lana, ur garbi-garbia erionez ipinita, eun eta miesak iturriaren txorropen ezarrita, argitu edo «aklarau», gero etxe-ko leioan edo balkoian edo inguruko ormaren batean untze ta kordel batzuetan zintzilik edota sasi-gainetan edo lurrean zabal ipinteko, lenbailen legortu daitezcan.

Dana dala, emakumeak lan egiteko aterpea dabe, bai aska nagusiaren inguruan ta bai bazterreko aske-tan. An ezta euririk sartzen... aterri eztagonean ere.

Lanaldia edo... ikastaldia, egunero izaten da leku bi orreitan. Uda ta negu, oporrik gabe; bai goizean ta bai arratsaldean.

Baiñan goizetakoak, alako gazmin ta gazigeza bereizia izaten dakie, izparringi ta egunkariak izaten daben lez. Goizekoak beti jakin-miñago, opagarriago.

«Eskola» nagusi ontara, beste antzekoetara beze-la, era askotako ikasleak dabe jokera. Gazteak batzuk, beste batzuk areago, asi barriak, isil-samar egoten dakienak, entzule edo «oyente» diralakoak, noski. Eta batez bere, ikasleme gazteen arduradun, begirale ta irakasletzako lez—ikasle ta irakasle, guztiak *emeak* dirala esan dogula uste dogu—emakume aspaldi gara-tuak, andra egiñak, eta urteen bide latzetan zear ibil-taun oituak diranak. Eta naiz-ta adiñez zarko-marko ez izan, erre kara edo ikuztetxera edo... Irakastetxera, «Uni» ortara alegia, joanen joanaz, irakasle soil eze-

zik goi-mailla jagira ere eldu diranak. Erabat esan, oneixek ditugu emengo egiazko ta benetako «Doctor honoris causa» izendunak, maisuandra jator biurtu diranak.

«Doctor-eme» onein artean ba egozan bi, entzute aundikoak biak, ta irakurlearen ezagunak. Ate-aldeko errekea alde batera utziaz, gaurko jarduna, Arranegi-ko errekeaz izango dogu.

Arranegiko erreka ortan, bada, kukurruku zoliak egiten ekiezan *dotoreme* biak, beste askoren artean Timuti Belarri eta Mikela Begi ziran. Erriko eguneroko zeregiña ondo baiño obeto beteten ekienak.

Ez ziran katedratiku bakarrik, baita korresponsalak ere.

Uri osoko, ta inguruko, albista ta barri ta esame-sen BEGI ta BELARRI ziran arren, kaisaldeko arloetan batez bere, Arranegi-ko sailletan ain zuzen, «espezialistak» ziran. Begi-belarrien usmaketa lanak beti betiro alkarrekiko —konbinazioka— egin ondorean, euren MINGAIÑAK emon ta iragarri oi eban azalpen zeatz, biribil eta osoena. Alegia, oraingoek «sintesis» izenez iruntsiten dabena.

Eskolapetik asi eta Talaraiño etzan izango arazo, gorabecera, albista edo jazoerarik euren erakarkiñak edo jasogailuak suma, oratu ta beragandu ez ebanik. Errialde orretako bizi-zirkiñak euren esku ta ardu-rape egozan, kontrolpean nunbait ere.

Ta sarri askotan, ez egitadak bakarrik, baita lagun askoren asmo, burutasun, gogoeta ta biozkadak ere, aurretiaz igarri ta susmauten ekien emakume biok, euren csanak siñestu ezkeru beintzat.

Goiz artan bere, Beeko edo Arranegi-ko errekea

lagunez beterik egoan. Udako legortez ura urri-samar ebillela-ta, ez eben egun oso osoan urik emoten, aurretiaz izentauriko ordu batzuetan baiño.

Ori zala-ta, andra ta neska, ezkondu ta ezkongei ta alargun, bakoitzaren aldia noiz zan zeitekan ez jakiñik, lagunik ugari ta ura eskas izanik, zer gerta ere, taldeka ta erruz yoiazan. Barrua bete samar egin zan arren, oindiño tamalez egozan beste asko kanpoan, sartu eziñik.

Mikela ta Timuti bere, goiz aretan goiztarrenak ez izan-ta, luze eretxian egozan barruratzeko beta noiz izango.

Alakoren baten, sartu ziran ba. Baiña ez barrura orduko, batzu-batzukin asarrezko berba batzuk izan barik.

Barrura ziraneko, errekako atea iragan ebene-koxe, Timuti-k eta Mikela-k laster ikusi zituen... ikasle-irakasle guztien arpegiak. Amalau-amabost urtetik asi ta gorakoak ziran an miesa ta eunak ta beste edozer oial garbigarri eskuetan arturik, euren txukunketa lanean ziarduenak.

Erdiko askan ta inguruetaoetan be bai, oialak iñun diran astiñaldi ta zartakadak artzen zituen, uretan batbatean sartuaz, igurtziaz, arriak jo cragiñaz, biurtuaz, eta guk al dakigu zenbat irabiaketa geiago egiñerazoaz. Iturri guztiak zabalik egozan, gaiñera, emonalean ura erioela.

Zarata ta zaparrada artean, gízalaba langille ta jaseko aen mingaiñak ez egozan alper gozoan, nagi ta bagai. Bai zera! Itzegiteko, alkarrerri norbere barri ta albista ta jakingaiak adierazote, nai ta naiezkoa eben, gaiñera, didarrez, oiuka jardun bearra. Eztarri

ta bular edo auspo onak bear ziran an itzaldi mamintsuak egiteko, buruko argitasunaz batean, jakiña.

Antxen egoan, obeto esan, an ziarduan zetan edo atan atzeko ormaonduan, atearen aurrez aur, askatxu berezian, orduko sasoiari sarrien joaten zan emakume bat. Bear ba da, egunean eguneango bezerua, iñoiz bere utsik egiten ez ebana, ta ori dala-ta-etzala, ¿nor bera baiño egokiagorik, irakasleme azkarren artean, zaarren ta ikasiena nunbait zanez, angó «dekanu» izateko?

Nor zan berau? Artazitzuneko alarguna zan, edo beinbat, izen orregaz ezagutua. Baiña, Berdarakaleko Oraldi-usteleneko atso sorgiñak esaten ekianez, alarguna barik bizi-alarguna edo... ete zanekoa; baiña ondo argitu bako arazoa ei zan.

Mikelari ta Timutiri etxakén nunbait, atsegin, dekanutzakoa.

—Artazitzuneko bizi-alarguna or yagona oin be —esan eutsan isilpean Mikelak bere lagunari. Beste-lako «preata» polita dona ori! Goizeko izarretarako jagi ta etorriko zonan atsuori errekarra, gazteen kontu, ipuin, barriketa, irain eta esamesak lenengotik asi ta azkeneraiñoiko guztiak batu, entzun ta gero or zear balabala zabalduteko asmoz.

—Zaarra don ori! Goizeko kafesnea artzeko baiño be, amurru ta gurari ta gutar andiango yon orrek emengoxe izkimizkiak jakiteko. Batzu batzuk barriketa utsez manteniduten ei donaz—geitu eutsan Timuti-k.

—Ori bai, beñepein. Arpegiko narrua ez yakiñat garbitu yonentz, baiña miinganeko zikiñak onzkeró aldendurik izango yonaz berbearen berbeaz. Orren

mingaiñak, ba, onzkeró, txopo-ostroak ipar-aizetan baiño zirkin geiango egin izango yonan-ta.

—Bai, gero! Isildu gaitzean, osterá, emen dagon lagunén lagunak amaika zer-esan ta barritsukeri izango yon-ta. Ia zer entzuten dogun.

Buru-buruan eroiezan burdiñorritzko kankarruak eratsi ebezan gure neskaraz biok. Eta or saka ta emen bultza, bientzako lain tarte ta leku egin eben, erdiko uraska nagusiaren biran egin be.

Norbaitek, orraitíño, erremuskada asarrea egin eutsen, berba garratzak azalduaz. Eldu-barriak leen egozanen kaltez sartu zireala, alkarrengandik urreegi egonik, besuak erabilteko leku aiserik ezebela izango-ta.

—Leen egon gareanok, txarto, geure lanak amaituteko, ukondoak gorputzari deutzaguzala egon bearko dogu-ta. Eta etorri diranak, bardin. Eztogu orrelan ezer aurretatuko geure eginbearretan.

Ori ta guzti be, ez eben etorribarriak amoremon, ta isilik baiña, sartu ziran; ta lanean asi be bai, ontzi zabaletatik euren miesak atarauaz; iñori jaramon egi-teke, edota etxamon eginde.

Erabateko gauzak ziran une artan, elebide ta barriketa-gai. Urteko atuneta gorabeerak; zeintzuk erabillen arraiñik geien, eta abar. Eta batzun iritxiz, Auporrandiñekoak ziran jo ta ke ebiltzanak, ikatz-zorrak ordukoxe ordainduta eukezalako, ta ganera etxebizitza barri bat erosteko tratuetan ebiltzalako. Beste batzun ustez, Ogimerkenekoei urrik emotekorik ez zan, eurak erakutsirik ez emon arren. Ta Ondobiziñeko untzi barria? Onexek bai ekarrela bitsa! Astean astean, zortzian bein ala sarriango etorria zan kaira eta beti beterik, egaluzez plenplen.

«Otoiopo» bere, ondo baiño obeto asi ei zan egaluzetan, ta ori, ezbearra zala-ta, Txanton lemazaiña legorrean geldituta.

Geroago, ortik urten eban Zingulin-en autuak. Onen emaztegeiak ei eukan egiten sekulako arrio eder-rra, eztatik nik zenbat izara ta badakit zenbat atorra ta praka labur... Mariñe, Besolodiñeko alaba zaarrena bera.

Urrengo, egun batzuk leenago auzo-errian izan zan erromeriako kontuak eta erromeria ostekoak. Dantzaketa aretatik asko bai asko beranduegi barik etxeratu ei zirean, batzuk oiñez bidebarritik, beste batzuk beribilletan etorriaz. Baiñan... alako ta onako, urlia ta sandia, bidezaretetik eta zidorretatik bere, ibili ete zireanekoa. Beartu ezker, esango ei zituen izen ta abizenak be. An, Zerengapean, ibili ei ziran bai, gabardi inguruan edo... —neko neskatillea ta aren adiskide...—nekoa be; ta mutillak ez jakin errikoak ziran ala kanpotarrak.

Orduan asi zan eztabaida gogorra. *Debate*-aldi, nunbait.

Sargori astun geldiaren ondoren asi oi dan erabateko galarren aize indartsua zirudian.

Errekan egozan guztiak talde bi egin zituen, geienbat, targo bitan banandu ziran, batezbateko edo neutralak guztiz gitxi izanik. Batzuk aitaturiko neskatillen izen onaren alde, orrelakorik sinistu be egitea irain gordiña zala adirazoaz. Eta beste aldekoak, ori ta geiago be, premiña aundirik ba'litz, mundu guztiaren agiri, egiak zirti-zarta esateko bildurrik ez lotsarik ez leukeela izango zifioenak.

Makalenak, eta lotsakorrek isilik egozan.

Naaste ta iskanbil aretako talde edo alderdi bieie beingoan agertu yakezan bakoitzaren buruzagiak. Kukuruku ta garai egiten oituak egozan oillartzakoak.

Salatarien sailleko buru, Artazitxuneko bizi-alar-guna. Izen onaren aldekoen buruzagi, oster, Mikela ta Timuti jarri ziran.

Artectan, ez dakigu ziur ziur, izena ain zuzen ez eben aitatu-ta, ez bata zein neskatxa zan ez bestea ere, nungoak ziran bakar bakarrik. Zezatasun orren ardurarik bear ez-ta, bego: izenok isillean.

Ekiñaren ekiñaz —nork jaso an esan ziranak guztiak, manetofonikaz izan ezik—, bai aldra batekoak eta bai bestekoak aspertzenago ta moteltzenago yoiazan, banaka banaka isilduaz.

Azkenerako, iru emakume zorrotzen gain gelditu zan buruko edo gueneko eztabaidea. Buruzagiak ziran, izan bere, amaierako ezpatalariak.

Neskazar biak batetik; eta bestetik Artazitxu.

Eldu zan, eldu ere, *thesis-a* argitubearra, eztabaida gorena, zezio bakana.

—Bai. Ezta, erriko lagun guztiak ondotxu ezagutuko ezpa'genduz be! —iñoan bizi-alargunak. Askok emen, arpegia bai ona; baiña... egikerak! Ai, alia, egikerak!

—Iñoren egikerak ezin leiz, askotan, zelakoak izan diran esan, ikusi edota ondo jakin ezik beintzat—erantzun eutsan Timuti-k.

—Eztaukagu ezer esateko berorregaz —geitu eutsan Mikela-k, atsoari sorbalda-gaiñetik erdeiñu ta destaiñazko begirakunea egiañaz.

—Ba, nik, ointxe be, badaukat zer esan barri-

barririk, zuek beti LO ta beti GOR zagozenok ez-takizuen arren.

—Ene! Ara osterakoa! Zer dakizula zuk, gero, guk eztakigunik?

—Neuk zer dakidan? Ona entzun, bart bertan jakin nebana. Azkenengo orduko albistea. Karrabasueneko andra gaztea, Durdukiñeko Maribizar bat eta neure burua, irurok gengoan Artaloraneke etxurretik ez urrun. Badakizue etxe au, etxebakarra, nun dagon. Ba andixek urtetan ikusi genduan gau beranduan Salome Umegiña, ta sasoi aretan eta leku aretan ikusteaz, arritu egin giñean iru androk, eta zerbait susmauz, galdez joan gaiakozan Salomeri:

—«Erdia, Salome, entzuizu. Nun izan zara edo zetan zabiltz emen?

—Zetan nabillen? —erantzun euskun, eta onetxek dira aren herbak, Jaungoikorako!—. Neure ogibideko zeregiñetan. Ortxe etxeon izan naiz, eta egun asko barik etorri bearko dot barriro be.

—Ene ba!—esan geuntsan. Zelan etxe orretan zeure arazoak egiten, or neskatilla bat baiño ezta bizi-ta?

—Neskea? Ez yagon or orain neskarik. Gabonak baiño leen galdu zonan.

Zer diñon? Artaloraneke Trini...

—Sasilora esatea, egokiago litzaken, nunbait be...! Tira, ba, androk; gabon bat deigula gure Jaungoikoak.

—Ta orixe esanaz, joan zan joan Salome, geiegi dan berbarik esatea ez yako areri gustaten-ta.»

Erreka osoan mundu guztia isildu zan.

Iturriak bere, ertsi edo sarratu egin zitucla esan zeintekcan.

Entzungarria ta ardurazkoa zan, beraz, Dekanoaren epaia.

—Laster arin jakin genduzan ganetiko kontu ta zeetasunak-jarraitu eban patxaraz ta maisukeraz, argi ta geldiro, ikasguko lagun guztiak adi adi egokiozala konturatzean—. Erbestean egoan aspaldion aren nebea, Trinirena —azaldu eban Artazitzu-k—, eta bart bertan, etxeratzean eta bere arreba ezkongeia itxura aretan, —astun ta tuntur—, ikustean, bertan jo ta garbitu bear ebala-ta, gogor bai gogor artu ei eban. Ta orduan, neskea didar ta garraixika kaleko leioa edegiten asi zanean, etxetik iges egin ei eban aren nebeak. Baiña, gero, arrebeaz errukituta, Salome bialdu ari lagun egitera, ta jazorikoaren zertzelada guztiak bear dan begiramenez jakin eta berberari adirazo egikiozan.

—Ta ori emengo iñork be, eztozue jakin—esan cutsen Artazitzuneko bizi-alargunak inguruko guztiei, aoa zabalik eukazan inguruko entzulei arro-arroki begiratuaz—. Baiña are gitxiago dakizue —jarraiki eban— mundu onetara laster yatorkun sein errubagearen aitatzakoa nor dan, diñoenez beintzat. Orretxegaitik esan dot ba, nik ba, askok arpegia ona, baiña egikerak...

Eta Artazitzu atso barrabanak bere entzuleak isil, otzan ta eskurakoi jarri zituala igarri ebanean, jaurti eban, jaurtiguraz eukana:

—Badakizue nor dan aitatzakuori? Arrantzale kolore gorri, begi zuri bat. Izenez, Xirido.

—Guzurra be, berbea da-ta! —didar egin cutsan Timuti-k.

—Olakorik entzuteko be! Zelan diñozu iñon izenik, egia dan ala ez jakiteke—zirika ekin eutsan Mikelak, erreta.

—Atso zorgin guzurtia!

—Amaika amaika ta erdiko ibili izango ziran or!

—Ezta guzurra, kontxo! —iñoan atso piperrak.

—Zure aotik beti be, sugeak eta zapoak urteten ikusten oituta gagoz-ta!...

—Gauza zindorik edo garbirik sekula esan ete dau, gero, berorrek!

—Garbirik? Ez esan, ta ez egin. Bere antzekoak dirala guztiak uste dau orrek.

—Zer da ba nik egin dodana? —oiu egin eban atso nabarmenak.

—Zer egin? Talako Sankuan atzeko ormak berbetan ba'lekie!...

—Bai orixe! Ondarزابalekoak ba lekie be!...

—Nik gauza loirik? —atsoak gero ta estutuago.

—Nork ba, zeuk baiño? Entzuizu: zeure gizontzakoa be, edo gizontzako zenduana be, nundik nora artu zenduan eta nundik nora aldendu?

—Neeek?... Zuek baiño garbiago daukat nik barrua, ta soñekoak, be bai, ganeko zein azpiko! Ikusi, ikusi!...—ta ori adirazoaz, gonak jaso, eta azpiko gona zuri ta atorra muturra erakutsi nai eutsen an inguruko emakumei, orrelako naspilletan arranegitar andra lotsagabe *batzuk* egin oi ebenez.

—Bai, zalea don errotaria!...

—...arto orde, emoten garia.

—Turrit!...—esan eutsen azkenean neskazar «letradu»biak atso gaizto zimelari. Emen gagoz gu nes-

kazaarrik, orixe bai, baiña geure iztarrak iñork ikusi, ez ikutu barik!

Mutillak! Une onetan asi zan benetako ekaitza.

Batzuk atsoaren alde zerbait egin nairik, geienak aren kaltez, egundoko zaparrada, naste ta iskanbilla sortu eben. Ango irain, destaiña, ezespén, erdeiñu, garraxi, didar ta baita zantzoak be!

Batbatean, orraitño, teillatuan zear edo, trumoiaren antzeko zarata lodia entzun eben, burruun!... burrun!... eta gero, ¡plausa! gauza andiren bat edo luzeren bat jausi zan erreka-erdiko askako uretara, baztarrak urez ta txipriztiñez beteaz!

Ene penea bada-ta!... Zeruak ete etozan goiak beera?

Orduko ikarak eta estutasunak! Ango bildur-izu, txilio ta didarrak!

Berealakoan amaitu zan eztabaida gordiña.

Zer zan jazo zana? Zer zan jausi zana? Piñuanpor luze bat, bilinbalaunka teillatuan beera. Zerutik jausi ete zan —Jovis-en ta ugarasioen eztabaida barriratua— andra lotsagaldukoen mingaiña atertu ta isil zedin?

Bai zera! Emakumerik geienak ate ondora eldu ziranean ezin ikusi aal izan zituen an urrunean orduko, ariñeketan yoiazan lau txerrenkumak, Basotxurako bidean zear; arako Aken, Zozpal eta beste multiko biak.

Mutil biurri aei bururatu yaken okerreria, ondore onekoa ta onuragarria izan zan, atsoen barriketa likitsa eten-erazoteko.

Ta biurrikeri orreri esker, ez zan egun aretau, Arranegiko errekan, odolik isuri.

Baiña, norbaiten izen ona bai, zikindu zan edo...

XVIII

ORBANA

Zingulin-ek emon eutsazan goraintzi-agurrak ziralata, egun bi edo irutan, amesez beterik bizi izan zan Zuriñe.

Egia gozo biurtuko ete ziran barruan erabillezan gogoetak? Alakoren batean, bere irudimenako zerak, izakera itxuraz jantziko ete ziran? Edota, zakur-ames edo katu-ames biurturik, utsean geldituko ete? Bere uzi, joran ta gurariak loratu ostean, antzu aldatuko?

Aita geisotu zanik arrezkero, ez ebezan etxe artan entzun, leenago oi ziran kanta samur atsegingarriak. Kabi artako txoria mutu edo mintzul gelditu izan bai'litzan, txinta guragarri ta txio soñuen orde, isilikako oiartzuna besterik ez zan nabari inguruan.

Baiñan aitaturiko egun bi ala irutan, barriro bere, soñu alaiak, kanta zoragarriak entzun zituen ormarte artakoak. Ostera be, txoria, leengo senera ta taiura itzuliaz, aintziña bezin pozkiro, ifioiz ez aiñako doiñu pozkorrek joten asia zan.

Gazteen ta umeen jokabide ta ibillerak zaarra-
goei ta gurasoei barrenean zirkin ta zaustada eragin
oi ba'dautse, egun aetan etxeko senar-emazteai ere,
gogo ta biotzak zuzpeltu ta jasoerazoko eutsezan,
nunbait, alaba maitearen kanta liluragarriak entzu-
tean.

Nik ba dut maiteño bat,
ai, eta zelako!
ez da tipi, ez da andi,
bai bien arteko.

Begia dau ederra, argi, gozo, urdin...

biotzean sartu yat, ta nik kendu ezin.

Etxeko zeregiñak egiten zituan bitartean, alde-
batetik eta bestera, sukaldetik eta gizategira, eta gela
batetik bestera, bizilekuaren lau aldeetan ebiltzan
txoriak, txori alaiak... inguragia samurtasunez gain-
dituaz.

—Gure neskeak darabilen aidea!—iñuan Iñese-k.
Aspaldion eztogu, egia esan, gurean, olako kanturik
aditu. Auzoko kardantxilloaren ots zoliak utsa dira
gure urretxindorraren ondoan. Urretxindorra esan
dot, gero? Tira ba, urretxindor-eme kantaria or-
duan... Olakorik!

Barriro be, neskatillearen aots bigunak ziarduan:

Ene mutil ederra,
nire gogokoa,
aspaldion zaukadaz nik
txito urrundua,
laster elduko zara
¡txiker da mundua!
zuretzat dot biotza
maitez lurrundua...

Barruan poza ganezka dogunean, gure kolkuan
zorion-apurrak irakiten diarduenean, olantxe urten
oi dabe urten be, atsegiñaren itur-burutik eresizko
iturriak, kanta mee, intziri samur uxterren igesiak,
arako atsekabe-aldiko taupada makal ta guztiabea-
rrekoak urrundurazoaz.

Amesetzko abia txairo egiten ziarduan Zuriñek
bere barruan. Zori-egokerako egun argiak zituan.
Aste erdi ez zan zalantzaz ta kezkaz bizi zala. Arako
gauza ez-ezagunak beregan toki ta bazter-txoko aur-
kitu eban, antza.

Arestian, aurtemein, maitetasunari nor zan gal-
dezka ekin eutsan neska politik, bere barrena maite-
miñez edo ebala siñistuten eben. Besterenganako za-
letasun bizia, joera berezia, isurki ezagun ta jita,
bere baitan ekusan Zuriñe-k egun aetan. Iñorentzako
leraz egotea zer zan ez ekian neskato pertxentak, zio
ta errorik ba eban bere gain, argiro; ukatu ezifia
zan ori.

Edertasuna, dirua ta indarra gordetea ez ei da
lanbide erreza. Ezta, arean maitetasun-griña estaltzea
bere.

Eta orregaitik, ez ziarduan neskatxa arek bere
amodioaren agerpena gordeten. Bestera ziarduan:
abesti zoli entzungarriez adirazoten eban biotzaren
esangurea.

Zuriñe-k norbait maite eban. Errotik, sustarretik,
barruko gunetik ete? Negu-ondoko losorro ostean
zuaitzak esnatu, esnetu ta itzarri oi diranez, loraz ta
orritz, ostoz ta liliz, eze, apain ta mardul agiri zan,
nunbait, neskato arrasoillaren biotz-kuskua.

Zuriñe-k Xirido eban maite. Arrantzale lerdan,
gazte begiko, kolore gorri, begi zuria.

Azkenengo ikustorduan ain berariz itzezin eutsana; gueneko itsasoratean, egundoko txera samur ta agur beroa egin eutsana. Arako irribarre gozoak, arako begirakune samurrak zerbait adirazten eban.

Eta orain barrero be, urrunetik, goraintzi bizi-biziak bialdutako mutilla... axe, eban maite.

Zerualdeko atadian égoan, ausaz, Txanton-en alabea, zoriontegiko atea erdikusten ebalarik edo. Azkenean, sirats onak aldameneko laguntzat ekarri nai eutsan berak nai eban norbait.

* * *

Mundu ontako adua, makurra, osteral Ez izan ba, erbesteko negar-ibarrean gure amesak, osoketarik ez betegunerik. Eztau izango, ez, —eguno, izan eztauan lez—, gizonaren lilura orok egiaren jantzirik.

Ez dago, agian, gure eskuan amaika bideren mugarik, ez gure asmo soilletan gertakuntzen oiñarririk.

Errekan esandako aobeteko berba gordin eta esakera likitsak lasterrean zabaldu ziran errian. Ango albistak isil-misil, belarririk belarri barreatu ziran. Antziñako esakuneak esan ba ba diño-ta; «Guzurra esan eban median, neu baiño leen zan errian»...

Garaitikoen entzumenetara bide egiten ondotxu dakie gizonen itzak.

Arratsalde belua zan.

Itsasaldeko etsaritik sukalderantz joan zan Zurriñe.

Ama kanpoan zala-ta, sutondoan egiten ziarduen jatekoai jaramon egin nairik yoian. Gelarte edo pasillua iragotean, zurubian, eskillaretan berba-zurru-

murrua entzun eban, eta emakumea izanik, jakingureak geiago egin eutsan. Atea edegi barik, geldi lotu zan, zerbait entzun nairik, asnasea isil, belarriak adi.

Mailladian, auzoko emakume bik autu jardunean ziarduen.

Itz banakak baiño ez zituan jasoten. Ezin ezelan be, aririk artu andren arloari. Alperrik entzumena erneagotu.

Orraitiñoko, zeezer entzuten, edo aituteko berba batzuk artzen asi zan.

«Artaloraneke neskea... neba zarrak il nai... tun-tuixa... jamaika amaika ta erdikol... gitxien uste dana».

Itzok alkarregaz jostea ez zan lanbide argia izan lenengotan. Baiñan, emakumeen berezko zerak ulertu-erazoten ekian, arranotan.

Azken itza bai, argiroegi, lar zorrotz jaso eban neskatzak. Bala indartsua bai'litzan, zital, mingarri zatzatu yakon barru-barruan.

«Xirido... ete danekoa».

Eztakigu, zorigaiztoak artuta, bertan zelan jausi etzan luze, neskatilla errugabea. Ezin jakin nundik atarau eban indarra ta kemena bere gelarañño eltze-ko, eta an, oiaren ganean bere burua bertanbeera uzteko.

Ez eutsan, alan bear-ta, barruak lerregin. Ez yakon bularra urratu ta edegi, ez biotza erdibi egin-da gelditu.

Naikoa mirari izan zan bizitzagabe ez lotzea. Arnasea, betiko ez etentea. Odolaren takadak sekulakotz ez atertutea.

Neskatilla maitemindu-barria! Zerk ekarri dautzu orrelako sari txar ori? Zer egin aal dozu, orrelako esku-erakutsi doillorra zureganatzeko? Zelako bezuza zirtzil ta zekena egin dautzue adu ziztrin erraia-bakoak?...

Zelan, ostera, gizon guztiak guzurti alenak izatea? Aintziñako Salomon erregeak esana, egia biribil ete zan, mendeak mende, betierekotz, gizonen artean?

Zein musika illun baltz miñezkok egiten dau orain durundu zure belarrietan, Zuriñe eder?

Norberak maitatu izan dauan gizon gazte batek, zelan, baiña, orrelako petralkeria okerrik egin? Ain andur eta doillorrek ete, giza-semeak?...

Maitetasunaren arantza, oiñaze ta atsekabeak! Zer dala-ta orren goiz agertu, maite-etzia gozartuten asteneko?

Benetan ete zan, Ume Itsu orrek, gizaseme-ema-kumeak, bazterrik bazter, zauriz beteten ziarduana, egun eta eguzki? Cupido ori, itsua izanez gaiñera, gaizto anker purtzil baiño ez ete zan?

Bai, maitetasuna etzan ziur asko, atsegin-baratzeko ate zabal, paradisuako sartzeiera apain.

Maitetasuna odola zan, zauria, miña, eriotzaren deia. Madarikagarria ete zan?

Ai, ei, ai, eta milletan ail Neska zoragarria atsekabe latzaren jopu bihurturik dogu; oiñaze ta samiiñaren mirabe ta jostaillu, agian.

Illunabar artan, zerualdea ozkorri ezarri eban eguzkiak, bere orduko azken-txera adiguritsua egitean. Ozkorri, egoaize errearen zantzu ta agerkai.

Ortzialde odoltsu arek, Zuriñe-ren maite-zauria zirudian.

XIX

UDAKO EKAITZA

Illunabar gorritzearen iragarpenak egia urten eban osoro. Gabaz sartu zan egoaize biribillaren indarrak ez ziran makalak izan. Eten barik ekin eutsan gau osoan puzka. Zabalik aurkitu zituan leio ta bal-koe-ateak edertotxu astindu zituan.

Blisti-blasta entzuten zan egur-otsa an, or, emen. Eta noiezan bein bateko edo besteko kristal ausien kliskadea, lenengo austen zan lekuan, eta urrengo, kalean, beeko arrietara jaustean. Teilla banakak eta tximini erdi-lokak ere, tutarrez jo ta eratsi ta errotik atarauaz, egundoko zaparradan yoiazan lurreraifio.

Amaika lagunen loa galerazi eban, aize zatarraren amaibako burrundara arek. Umeak lo egin eben nasai ta ederto, umeen lo bedeinkatua uixatuteko laingo aizerik izan ere zorionez gure lurraldeetan izaten eztalako. Baiña umezaroari aintxiñatxu agur-egindakoak, luze bai luze iritzi eutsen udako gau labur-samar areri.

Eta norbaitek, luze ezezik, gau larri aren iraupe-

na betikotasuna ete zan bein baiño sarriagotan galdegin eutsan bere buruari.

Nor zan errukarri ori? Nor izan zeitekean, ba, Zuriñe baiño besterik?

Atsekabe andiak negarraren bidez arindu ta ibitu oi diranean, ainbestean egoten dakie gizasemeak. Ostera, negarrrik eskatzen ez dauan oiñazea, begiak iturri biurtu eziñik, legor ta idor daukazan samin erre zitala, nork eta zelan arindu? Nundik eta nora samurragotu? Zein era ta jokabidez bigundu?

Gogorra da benetan, malkoak isuri-eziñeko oiñazea.

Begiak lakar, idor oi diranean, samiña sumin bilakatu oi da, atsekabea asarre, oiñazea gorroto.

Gizonaren biotza izan ere, osin sakona da, leze zingotsua, aintzira malkor, zolik bageko zulo, ondorik eztauan itsaso.

Maitasunaren katai meea eten oi danean, eta zio astun larriz egin ere, ikusi eziñaren irudi motz ta ezañiak laster baiño lasterrago dakiz erakusten bere belarri ta begitarte iguingarriak; laster egitan, gorrotuaren antzeko taiu zirriborroduna agertu izan oi da gure biotzetan.

Baiña ibai guztiak ei dauke euren amaia; gau guztiak euren biaramon-goiz txoria, argitsua.

Ta alantxe izan ere. Egun-sentiak ez eban utsik egin.

Astiro astiro etorren Argimutil nagusia, tontorrik tontor, muiñoz-muiño, ibarrez ibar, gau bildurgarria urrezko izpi beroz uixaturik, bazterrak oro pitxiztatuz. Artean, baretu samar zan ego-aize indartsua.

Zidarrez dirdai agertzen eban itsasoko urak bere bizkarra, eguzkiak jaurtitzen eutsazan mun eta laztanekaz. Izpillu apain artan ikusten eban bere burua arro arro, eder, eguzki musu zabalak.

Zerualdea soñeko panpiñez atondu zan, oso oztin, dundu oro, alderen alde, odei garau batek ere orbanik txikiena egiteke.

Giroa, berosko zan, ostera. Eguantzeko epel-bear arek, egun astun, bero, larri, kixkalgarriaren atadi zirudian.

Eguzkiak, Talaia-zaarrean gora agertu zaneokxe, argi-urratzeko sasoia baiño eguerdi aldeko galda-antza geiago ekarren.

Bero egoan kalean, bero etxeetan; aize gorriskatua itsasegian ere.

Eta leen biotz zoribete izandakoa, zauri bizi, miñez erre biurturik. Lore-kusku mardul ezea, lorrindutako hili-orri zimel egin-urren.

Zuriñe gaixoa! Nundik eta nora billatu dozu orain, zeure ames-bizitsa ipui-kutsuzko ori, goizetik gabera maskildu ta txigortu daikezun eden zitala? Zein adu, siats, azturu edo sorgiñek egin eutzun begizkoa, onen goiz ezereztuteko, zeure irudimen-biotzetan erro-barri zan gurari gurbilla? Abea ete eukan zorigaiztoko aberen bat bere sendiak, aitaren ezbearraren ondorik, alabearen oiñaze bizia agertzeko?

Erdiloak arturik egoala entzun zituan egunabarreko kanpai otsak. Begiak zabal zabal edegi zituan Zuriñe-k. Taupadaka asi yakon biotza, zertzuk kanpai ete ziraneko arrenkuraz, baiña bederatzi danganden ondoren txilin txilin zolia astean, osoro itzarriaz, bere artean: —«Ene ba! —esan eban— egunsentia el-

dua da onezkero; aingeru txiliñok gaur larunbata dala adirazoten daustelako. Laba gori izan yat gau osoan, bestetan kabi gozo izaten yatan oe biguna. Txiliñok, baiña deiez daukadaz, nire nagü alperren zirikatzaile ditut, neure deitzaille, neure aspaldiko adiskidetu beti bai beti adiguritsu, erreguz ta txeraz diarduenok. Jagi nadin, eta noian, atsekabetuen atsegin, mingostanunen ezti-abaraska dan Andra zoragarriagana; noian aren oiñetara, eta aren magalean ta altzoan aztu-erazoko dot oe onen berotasun kaltegarria. Ta nire zanei darioen inpernuko sua, an beraatu ta ozkirriantzeratuko aal dot».

Orixe esan eta oetik zapart egiñaz, leengo intzi-riak amaituaz, beingo batean jantzi zan Zuriñe, ta amari eleizara yoiala adirazirik, etxetik urten eban.

Baiña, benetan bere, sua ez egoan oe barruan. Oea laster otzitu zan, antza. Berak eukan sua. Aren gorputzean sukarrak dantzak dantza egiten zituan; ta geiso-jorik eukan, nunbait bere soiña, begiak distirant, inguruak baltz-ubel, odolaren tintiña aguro baiño aguroago.

Kalera bizkor urten eban arren, ezan errez elizaratu. Alako astutasun bat ebilkion burutik beatzetarra. Aizearen epela ta barruko garra gorabeera, ozkirri ta otzikara-antza suma eban beregan. Axe bai gorputz-aldiaren latza!

Eleizea noiz edegiko begira egozan, orduko, atso goiztar batzuk. Alkarrengana batuta autuan ziarduen. Zuriñe-ri, bakar-bakarrük egoteko gogoa geitu yakon; baiña bere senak eraginda ots batean eretxia aldatu ta atsoen aldera joan zan, aren esanbearraz jabetu nairik.

Gabeko aize bolada izugarri arek egin ei ebazan egitekoak! Asi beetik eta goraiño, teillatua ia amaitu-barri eukan etxea, su ta gar, lau ormak ez besteak, etxe osoa ta alboko olabea, serra ta anporrak, erre ta kixkali egin ei eutsazan Jon arotzari, Basotxura bi-dean, iñork ezer egiteko astirik bage, ots batean.

—Jaungoiko errukiorra!—esan eban agin-artean neskatilla izutuak. Zer ikusi bearrean ete gagoz? Zorritxarra besterik ez yabilkit inguru-minguru. Nunbait ere kalte-zaiki edo golordepe euki izango eban Jon-ek, suaren arriskutik, baiña, dana dala, ez datorkioz oker ta galtzaiak makalak. Eta galordepe euki ez baldin ba'dau? Ainbat txarrago. Ta aitak gureak bere, bestelako naigabea beraganduko dau, arako etxe-barri amesa eginda egonik!

Atsoen artean egoala, edegi ebazan ateak, goiko ta beeko, eleiz-jagoleak ta bata besteen ondoren sartu ziran andrazkoak eta gizon banaken bat elizara.

Aintziñetako irudi maitagarria, Andra Mariaren irudi zaar miraritsua, argiz inguraturik, agirian ipiñia egoan, estalki-oiñala jasota. Apaizak urten eban gelatik altzarantz, albakuko mezea esateko.

Txanton-en alabea, otzikareak eraginda belauniko egon eziñik, jesarri egin zan aulkian, eta etxera joateko asmoa artu. Ez eban nai, ostera, Ama zerukoari etxean eskeiñitako arren edo erregua, bere oiñetan auzpezturik, barriztau bage biurtu.

Itsaso asarreak bigunduten ekian Ama aaltsuari, bere barruko itsaso asaldaua baretu egikiola eskatu eutsan, Zuriñe-k. Barreneko itsaso nastau murgilla, naretu, gozatu, emetu, ekurutu egikiola leenbaileen. Eta errian zabal zan laido edo irain baltza egia baldin ba'ledi, ez egiala, arren, iñork ez iñork jakin, ber-

berak Xirdo-gana izaniko jita, joera edo eraspena. Eta ostantzean... bertatik argituerazo ta garbituerazo egiala, bazterretan atso musker sorgin arek sakabana-tutako guzur biribil, laidogura zikin, iraingogo makur zeitekeana...

Meza erdira eldutea neke andi izan yakon arren, gure Jaunaren zerutikako jatsiera doatsua berretu arte, antxen irauñ eban, bero ta makal, otz eta larri; ta luzarogago egon eziñik, guenez aldegin eban Zurriñe-k.

Ez zan beingoan eldu etxera, ta orduan, ama jagita arkitu eban.

Aren itzak entzutean, bildurtu zan ama, eta bertatik oera-erazo eban bere alaba maitea. Oe estalkiak, berotu zedin, ugaritu eutsazan erruz, ta berealakoan sua isiotuaz, kafesne erdi irakiña edanarazi eutsan, txetxu bete kaiña edo edari gogorrez onduta.

Ez zan, ez beingoan asi berotuten neskatillea. Barruan beroaldia etenbarik eukala uste eban arren, sekulako ikaraz ta dardaraz ebilkion gorputza; otzikareak gorputz osoa iñarrosten eutsan.

Oiñak bere, otzak zituala, bonbilla totolo, ginebra edarigaillu lurrezkoak ur goriz beterik, izara artean ipini eutsazan.

Andik geroetan, zerbait obeto ei egoan. Eta igarri be egin barik lo samur batek bere besoetan artu eban, nunbait.

Amak, osagilleari ots-egitea erabagi eban, eta geiagoko barik kalera urten eban. Leentxuago alabeak adierazia entzun eban: «Jon arotzaren etxe barri ta olabe barriak, suak ezereztu zituala».

* * *

Madalen eta Irene aiztak, Arranegiko zabalean gora yoiazan, eta Zurriñe-ren amak berbaldi labur egin eban eurekin.

Aizta biok Arantza-nera eldutean, an aurkitu eben Jon ederra, guztizko atsekabe aundiz jausia, mandoak ilda, eratsia, isilik.

Irene, baiña batez bere Madalen, asi yakozan bere gogo erkindua indartu guraz.

—Leen egin dauanak, Jon —esan eutsan Madalen-ek bero bero— barriro here, egin lei. Leengo beste, edo bear ba'da, leen baiño geiago. Ezta atzera begira beti egon bear, gerorantz baiño. Eztaukazu, ba, zeri estutu orrenbestean. Gaiñera, merke samar baiña, galordepe euki dozuz etxeok, eta ezta dana galdua. Apurretik egin oi da mordoia, ta orrelan ba... aurrera, mutil. Ez, txotxo, orrengiñoan larritu. Ekin barriren barri, Jon, geroetan be, aal dauanak, esan oi dan lez, Prantzian be, karabia egiten daki ta!...

Eredu ortan, eta gero ta sutsuago ekin eutsan emakume arek mutil gaztearen adore galdua indarbarritzen. Emakumeak oi dauan barnelera, indar, kemen eta seta tinkoa, asmo sendo baten garra kolko-pean irakiten daukanean! Amaika ibillera, joan-etorri, akiakula ta jokabide ba dakie egiten andrazkoak euren txima ta uziaz garaitu arte!

Olantxe ziarduan Madalen-ek. Jonen-gana eban joera ta jita beiñola igarri genduanez, iñoiz baiño argiago ikusi zeitekean zoritxar ondoko goiz onetan. Eta joera ta eraspén ori guk baiño obeto ikusi aal izan eban egun orretan, etxe artan egoan edozeiñek.

Madalenen berbok zaletasun-garrak eragiñak baldin ba ziran ere, goiz itzaleko ordu samietan seme-

ama-arreben biotzetan zeruetako mana bezin beratz, goitiko ezta baizen guri, zuzpertzaille ta gozagarri izan ziran. Eta batez bere, zerbait geiago ikusi eban, arteetan lañope egokiona: Madalen-ek maite ebalu. Orixe ikusi eban Jon-ek, etorkizuna geroago ta ar-gi-ago ikusiaz batean.

Ezin eukean emakume adoretzu arek, gizonezko kutunari barruan ikutzeko aukera oberik itxaron.

Biotz bigunberaak —barne gaztanbera ta bupe-rak— iretargi zuritan, isil-misil, izpi its makalpean izaten ditue euren maitetasun inkesa ta asperenak. Baiña berru sendoak, gizaseme kementsuak, alkar-bideetan bat egiteko, jazoera gogor ta gertari gordi-ñak bear izan oi ditue. Noraezko egoera latzetan gelditzen dira alkar-lotuak, ariurri sendoko gizase-meen biotz-lokarri murtuak.

Une artan, alanbearrez, otu yakon Jon-i ordurar-teko maitekeri-aria matasa biurtzea zergaitik izan zeitekan; agian, okerreko asmo ta buruerak zirafako, egokiezak nunbait.

Eta berekiko jardunik, iraganiko gauzak gomuta zituan. Zuriñeri maite-eske ebilkionean —ez bein, bai birritan— maite-xintak alperrikako izatea. Geroago, laster-bide amarrutsua aukeraturik, aen gura-soei eder egin bearrez ari izan zanean, etxe barri es-kaillera bakoa eskeñiaz... Eta orra, asmo guztiak goikoaz beera, iruntzietara jarri.

Eta leengo burubide ta xedeak aldaturik, beste batengan pentsaten asi; beste aingeru bat begiz jo. Iparralde barririk ba egoala auteman eben Jon-en begiak.

Une artatik beraz, beste anzkeru batez etorkion

begi-ninietara Jon-eri, Madalen-en irudia. Arinkeri-zale ta aizezbetektzat eukan Madalen, berba zuur, itz eder ta ele zentzunezkoduna zala auturtu bear izan eban mutillak, argi ta garbi, bere kolkoan.

Ez egoan oker.

* * *

Eguraldiak, ito jarraitzen eban. Sua erioen eguzkitan egozan arriei. Lurrinak igoten eban beetik gora. Ozkarbi egoan; odei zuri-illun opilduak, boro-bilduak, bakanka, soil soillik.

Ezatariko aize putzik ez egoan. Txopo ta eltzun orriak eta arkazien ostoa ere, geldi ta bare egozan. Eguzkitan ezin zeitekan inñor egon, bertan zorabiatu-ta edo buruko miñez geldituteko arrisku bage.

Orrela yoiazan joan, egun artako ordu luzeak. Eguerdiko amabiak, ordu bata, ordubiak, irurak, laurak...

Orraitiño gerotxoago, odei kaxkarren orde gero ta andiangoak, baltzagoak, gizenagoak, larriangoak, illunagoak etozan, Otoio aldetik, Illuntzar aldetik.

Erabatera, otoz-otoan, bapatean, aize zurrunbi-lloa asi zan, eta lurrean egozan orri, papertxu, saskara, zikin eta bizarrak bira-biraka asiaz, egundoko aize-gurpil eta txirimolak egiten zituen kale zokondoetan, arbola-ondoetan, plazearen erdian; ta dantzaketa zoro biribillak egin ondorean, iges egiten eben beste leku batera, an be biribillaketak egin ostean, barrero be ara ta orra joanaz, azkenen buruan sakon-une batean edo ondartzan edo uretara jausita euren sorgin-irradakoa, loka ta zoroa, bertan beera amaituteko.

Arteetan, kaian egozan arrantzale zaar begikoak laster bota eben euren ebatzia: «An, galarrena sartu dau». Eta betozkoa jarriaz, sudurrak astindu ta ezpanak okertu.

Galarrena da udako ekaitza, ainbat eta ainbat gizon eder galdu dituana. Bizkaiko itsas-kolkoak orren bidez jakin izan dau euskaldun arrantzale asko galzten. Ekaitz zorrotz, bapatetkoa; labur eta ankerra.

Oraingo aldian, ontziak dituen makiña bikain indartsuak dirala-ta, leen baizen izugarri eztan arren, galarrena beti bildurgarri, untziak, aundi edo txikiak, itsasoan diranean. Eta, olantxe zan, izan bere.

Gau osoan ta goizean ere bai, egoi-aldera begira egona zan kanpatorreko aize-orratz andiak, intziri lazkarria egiñaz bira-egin eban, Aixurdi ingururantz gitxigorabeera geldituaz.

Etxeetatik urtenaz, emakumerik geienak, Arranegikoak beintzat, kaiganeetan agiri ziran, etxean egozanez jantzita, iñungo apainkeririk bage, ume batzuk eskutxuetatik ebezala, eta beste batzuk besoan dindilizka edota altzoan erdilo be bai askok.

Gizonezko zaarrak Tala alderantz yoiazan, an urrunera begira parauta, geldi, adi, isilik egoteko, nun zer ikusiko, itsas irakiñean enbarkaziñoen baltzunetxuak nun susmauko.

Aize gogor arek katxoi zuri, beso apartsuak, koska bitsezkoak edonun edonun agertzen zituan ur gain. Osoro illundu zan, goi-aldea. Odei baltz arre, ur loia-
ren kolorekoz bete zan zeru ingurua, eta gaua bestetan baiño leen elduko zan, nunbait.

Talaja zaarreko tantaiak sekulako zambuluak egi-
ten ebezan, aizearen putz sendoak eraginda. Ugiñak, olatuak arrotu egin ziran, ta ugarte edo izaroa bitsez

inguratu eben, euren bularrak edo bizkarrak geroago ta jasoago ta astinduago erakutsiaz.

Itsaskolko edo barran egozan jolas-ontziak, (txurri, urdin, baltzak) ikaragarritzko aruntz-onuntz eta alamandak egiten zituen, begira egozanei tirabira egiteko keiñuak zirala iruditu-erazoaz.

Izugarria zan zeruaren, lurraren ta itsasoaren bertea, arpegial

Kai-orma sendoen inguru ta babespean kataiez loturik eta arrankillea jota egozan untziak ikustea bildurgarri baldin ba'zan, zer ete an urrunean, olatu edo bagak eskerga ta izugarri agiri ziran urrunean, iñungo aizebe ez abaro barik, lokarri ez lagungarri bage, intxaurrazala bezin galerrez ta erkin egozan untzi ta gizonetaz? Zer izango ete zan mariñel gaisoetaz?

Leenago, onelako ereti zoritxarrekoetan bazan ementxe, ain zuzen ere, ekandu eder bat. Eskolumeak, irakasleak buruan izanik, aurretik agertoial edo lauburu bat gora jasota eroiela, eskoletatik urten eta moillan zear Tala-ko Donianen elizatxu edo ermitaraiño joaten ziran, otoiak egiñaz, zeruari bake ta errukia eskatuaz. Euren guraso, anai ta errikide ta enparaukoen alde, itsasoaren baretzea ta itsas-gizonen etxeratzea arren bai arren erregu egiñaz, guztia aal dauan Jaungoikoa-ri. Eta orrelan, sarri askotan esker eder esan-eziñak lortuaz.

Ekaitzak gero ta gogorrago jotan eban.

Ugiñak arro, anpatu, aziak, gora igoten eben. Urrunean banaka banaka agertu ziran untzi batzuk, urrun ez egozanak, nunbait. An ebiltzan, batean gora bestean beera, ointxe agertu, gero ostendu; azal bizian etenbako zauadak egiñaz.

Odeiak tantaka asi ziran, tanta andi, lodi, astun, usaintsuak jaurtiaz. Beingoan zaparrada mamin gizen gogor biurtu ziran. Euri-truixuak botaten ekin eutsan pare bat orduan. Tximista oiñeztuak ere ikusgarri ziran, eta nunnai uriol ederrik agiri zan, kale guztiak urez beterik.

Untzi askok, lerrenak egin ondoren, lortu eben kaieratzea. An urretxuan ebiltzan potiñak ere, *senperrenak* ikusita gero, ba etozan kaieruntz. Beste untzi asko, urren euken porturantz joan izanak izango ziran, nunbait.

Aal eukean untzirik etzeitean legorrera barik geldituko. Batzuentzat, ordea, eziña izango zan tamalez.

Galarrenak eztau iñor adiskide ez magaleko.

Aalegiñez ez bedi iñor itsasoan geldi, alako aldietan urak egundoko aoa zabaltzen daualako, bere erraitera amaikatxu untzi ta gizon iruntsi nairik.

Erbesteko portuetara jo ebenak, urrutizkiñez azaldu eben laster be laster euren egoera, nun eta zelan egozan adierazoaz.

Barri pozgarriak bala bala, tximistea baiño leen zabaldu ziran erri osoan, bakoitzaren etxean ta guttienean be bai, poztasuna nagusiturik. Geien geienak onik eta osorik egozan.

Untzi bat oraitiño, galdu egin zan, untzikoak, batto ezik, onik urtenda.

«Otoiopo» zan iñungo kaiera azaldu etzana. Itsasoak iruntsi eban bere lemazain ta guzti. «Laba» gisaisoa, bere bizitza osoa itsasoan emonda, bere zaarrean antxen obiratu zan, laguntzar bateri mesede egitearren.

XX

KANPAIAK

Ez-bear andi bat artu ba dagigu; zoritxarreko gertaeraren batek gure bizkar-gane arri astuna ezarri ba dagisku, ai orduan, urrenko letorkiguzan atsekabe ta okerrak ere, nasaiago, barcago, egonarri andiagoz, patxada ederrez artu eta jasan oi ditugu.

Zorion-antzeko biziera baketsu ta goserik bagean iraun dagigunean, lenengo oiñazea —naiz-ta arin xamarra izan— azta larri ta pixu astuntzat etsi oi dogu.

Orrelantxe, patxadaz, —lenengoa ez zan-ta— artu eban, bada, Txanton-en sendi zintzoak ere, euren untzi-galtzea, «Otoiopo»-ren ondapena. Lendabiziko oiñazea, aren eria edo geisoa izan zan. Gero, Jontxu-k eskeiñitako etxebarriaren azken negargarria; ta batean, Zuriñe-ren ondoeza. Eta orain...

Kaleko zurrumurrua laster arin jaso eban Iñese etxekandra zuurrak. Eta Zuriñe obetoago egoalarik, oneri adirazi eutsan, bere senarrari baiño leen, munduko milla gauzen joanetorriak alantxe zirala-ta, ger-

takune neketsuak aurrera ta ondora eldu dakiguzeanean, gure biotza ta barrua gertu ta adoretzu izan bear ditugula erakutsirik.

Andik gerora, eta iñor etxera etorri baiño leen, bildur izua ainbestekoa izan ez egian, bere senar Txanton-eri apurka apurka jakin-eragitea erabagi eban. Egonarri andiz ta jakituria gelgarriz jaso eban Txanton-ek barri gaiztoa.

Argitasun berarizko bat bialdu eutsan, nunbait, Goiko Jaunak.

—«Laba» zintzoa —iñoan Txanton-ek. Nora joan aiz neuk aginduta, noraiño joan aiz geiago ez biurtzeko? Eure ta neure kaiari betiko agur egiñik! «Otoiop»-ren lemazaiña neu nintzuan, neu izan nok beti, eta aurtengo atunetan eu joan baizen laster, agur egiñaz aldegin daustak «Otoiop» ta guzti. Aita gure eder bat esango yeutzut eure biderako lagungarritzat; betikotasun-egarriz, emengo gauza guztiei etxamon eginda betiko kai eder bare baketsu eta ekaitzik bakoan sartzea, leenbaileen lortu daikan!

Biaramonean, kanpaiak illarra jo ebenean, sekulako zauskadea egin eutsan Txanton-eri bere gorputz osoan,

Don, dan, din! Don, dan, din!...

Illara erbestean edo itsasoan il ala galdutakoari joten yakon iltamuko kanpai-ots bereixia da; oiar-tzun itzal eta lazgarria sortzen dauana, entzule guztien biotzetan.

Eta Txanton-ek illar axe berea izan zeitekeala sinistutean, zeruko Jaunari eskerrak emon bearrean egoala adirazi eutsan bere emazteari. Beraren illarra,

ziñez ere, illabete leenago eldu izan yakon geisosa, eldu izan ezpa'litzakion.

—Ondatu da «Otoiop», itto da ontziburua; baiña... Txanton oindiño bizi da. Nork daki gero jakin, gure Jaunaren zador ta ezkutuko gauzarik?

Egia aundia arrantzale jator esan ori. Zeinbat bidar oker txiki bategaitik estututen garean, sarri askotan geure onerako izan ete leitekean, buruak orrelakorik emon bere egin gabe?

Bai, Txanton bizirik egoan. Alabea ere, makal samar baiñan ez txarto. Emaztea, oso onik. Untzia ere, kalte-zaiñak kalte-ordeazkoa emon ezkeron... Diru ederrak irabazteko ereti egokienean galdu zan arren...

Untzi-jaubekideak, Egiluz gizon pozkarria ta Koiskorreneko gizon gaztea eldu yakazan etxera untziatzako gorabeerak erabagitera, jazoerak eta gertakariak arraltsalderantz zuzendu orde beti egunsentira, argiaren etor-iturrirantzatuaz; euskal-arrantzalearen gogoa eta izakerca zeatz ezagunerazten dauana, orixe dalako: Itxaropena.

Bai esakera eder baiño ederragoa dala gure portuetan, untziak ezetariko arraiñik artzeke, kaiera utsik biurtzean, eta ezer ekarri daben galdetzean, gure kaiganeko emakumeak nasai ta egonarriz erantzun oi dabena:

—«Bai. Jaungoikoaren grazia!...»

* * *

Illarra jo ta urrengo egunean, galduaren arimearen aldeko elizkizuna izan zan. Gorpulorra edo lurremotea egin ezin danean, ildakoaren etxetik urten oi dau aoku edo illeta-gizataldeak, abade bat baltzez

jantzia buru dala. Onen jarraian gizonezkoak joaten dira, senide guztiak, banan banan, apaizaren orpo orpo eta gero garaitikakoak, aldran. Bitartean, ilkanpaia jo ta jo ekiten dautse.

Ordu ori baiño leen, Txanton-ek etxetik urten eban, geiso-ondoaz lenengo aldiz. Etxekoak gura ez eben arren, bakerik izango ba'zan, lagatea baiño beste zeregiñik ez eben izan-ta.

Txanton-ek, laguntzar maiteari eleizan bertan otoiak eskeintzeko gogoia ebalako, antxen, eleiza-aurrean itxaron eutsen abade ta gizatalde izugarriari. Kaleak betean yoian gizonezkoa etzan makala; erri osoa eleizondora batu zala esan zeitekean.

"Laba" zintzoari agurra, betiko agurra.

Txanton, makilla bat eskuan, txapela bestean, burutsik ta zutunik ta bakar-bakarrik ikustean askoren biotzak samurtu ta beratu egin ziran, eta beste askoren begiak negarrari emon eutsen, aek lako adiskide kutun bi alkarrengandik banandu eziñik ikustean.

Adiskide zintzo izanak, erio-orduan ere orrelakoxeak ziran!

Alkar maite dabenen biotz-arimeri banandu bearreko unea eltzean zer gerta oi yaken esatea, ezta iñoiaz ere gauza erreza.

Erdiragarritzko une, benetan ere, oso dan zerbait edo oso antzeko, erdibi egiten baita. Adiskidetasunaren alkar-erantzueria oi dalakoa, urratu, ausi eta eten egiten dalako. Bizitza uneko edozein aldekeran orixe izanik, zelan ezta izango betiko agurrez alden-dutean?

Ipar-aize meeak dantzan ziarduan enparantzako

zuaitz goraeetan. Bezperako ekaitz gogor izukorraren ostean, ortzea aratz eta garbi agiri zan, eguzkiaren dirdaipean, esandako erauntziari garai egiñik, nagusi agertuaz. Onelan, «Laba»-ren gudaketa, ekaitzak adirazi eban bezela, zero ozkarbiak aren gurenda-ordua iragarten eban, nekezko itsaso onetatik aldegiñaz, azkenbako egun zoritsuak gozartzeko gai egin zan-ta.

Erriko uso zuri ta berunkarak, lagunpillo ikaragarria ikusirik, ara onaka asi ziran inguru osoan egadaka. «Laba» azkenengo arnasetan, albetan egoala, kalatxori ta kaioak aren onduan ibili ziran antzean, elizkizunetara ere, erriko txori apal maitegarriak etorkiozan; uso bakun baketsuak, joakerako agurra egin nai bai'leutsen.

Ikusi ebanak eta entzun ebanak zauskada aundia egin eutsen Txanton gizon aul erkiñaren biotzari, eta zelan edo alan, ozta, doi-doi eldu zan geroago etxeko atetara.

Andik gorako bidea, etxerako maillak, laugarren oiñeragiñokoak, amaitu eziñekoak iruditu yakozen. Oso nekatua, zero unaturik jo eban sukaldera. Izerdi patza erion bekokitik, eta gorputz guztiko indarrak bat eginda bere, etzan gauza izan lenengo idoro eban aulkian jesarri zan tokitik jagi aal izateko.

Benetan bere, ez eutsan bapere onik egin kalera urteiera arek. Baiñan etxean geldi lotu izan ba'litz ere, lagun ta adiskide zintzoaren illetetara joan izan ezpa'litz, ez eukean aren barruak nasaitasunik izango, ez etxekoak arezaz bakerik.

Ganeko egunetan ere, naiko larri ta estu samar ibili zan; gerorantz, baiña, zerbait itxura ohea eban aren taiuak.

Etxe batean zoritxarra auzokide eta maiztar izaten asten danean, ez ei dau aldi batean albotik igesik egiten.

Olantxe kanpaiak ere, dinbi-danba asi oi direanean, okerraren gain adirazi daroe. Okerra, jakifia ba, munduko arpeikeraz oartua; betikotasunari begira ezker, egoki zer dan eta zer ez, sarri askotan gizonak tautik jakiten ez daualako.

Andik egun asko bage, kanpaiak aide erabili eban barrero bere.

Arratsalde barea zan, illuntxe aurretua.

Kanpantorreko ezkillioiak dilin-dalan ekin eutsan ez-ordu zan sasoiari. Zer adirazoten ete eban joale iraulketa arek? Norbaiten etxeokak edo adiskide mamiñak Andre Mariari salbe bat eskeintzen eutsela. Nonor geiso egoala, edo arriskuan edo il-zorian...

Berealakoan, ba-etorren laguna baiño etzana Arranegi aldetik plazarantz, elizarantz. Emakumeak geien geienak, etxeetatik iraduz, artega ta ariñketan urtenaz, buruko eliz-zapiak ipinten ziarduen bidean yoiatzala, eta ainbarik yoian andrazkoak ere, atarira eltzean, sudur-zapi zuri garbiren bat zabalik eta aalik politoen ezarten eban buru-gaiñean.

Ama Neketsuaren irudi antzeko ebala bere burua, oiñazez ta armiñez ubel ta kolorga egoan Zuriñe bere, kanpai-ots aren durundia entzutean kalera begira jarri zan, etxeok ikusguratu ta emakumezko ibai edo erreka bizia legor-alderantz urduri yoiala sumatzean, besteren batzuk bere, atsekabepe egozala-ta, aen aldezk izatekotan, bere samin ta nekea eskeintzea otu yakon.

Zuriñe otoi au egiten astean, Nere ezepletatarra

nasan zear etorren, ta bere adiskidea ikusirik, eskuaz ziñu egin eutsan, azkar jetsi zeitela adirazi.

Zetan egoan ez ekiala, neskatilla maratzaren ezkabideari bertatik erantzun eutsan eta eliz-euna arturik, jatsi zan beingo baten. Bere mantillatxua eskuan ebala arrapaladan iragan zituan etxeok maillak.

—Ba al dakizu noren salbea dan? —galdegin eutsan Nere-k.

—Eztakit txistik be, Nere.

—Saander-etik emon dabe albistea, ointxe ointxe. Txarto dagoana Xirido da. Itsasotik eroan ei dabe ariñak arin kai artara, eta ointxe berton Geisotegiko maiganean jarri izango eben ebakuntzea egiteko. Diñenez apendicitis ei dauko, baiña osagilleak, gatxa, ori baiño aurreraxeago ez ete dan bildur edo dira.

—Ene penia, bada-ta!... Orduan... il egingo da; ilgo da...ta... Baiñan, ene Ama Nekeetako ori, zer esaten diardut?

—Axe, peritonitis garbi azaldu ezik, nork daki ba!

Eta itzegin bitartean, itsumustuan yoiazan elizalderantz, larri ta geraka, neskatilla biok.

Zuriñeren barruak bira osoa egin eban. Aldamenean yoian lagunak itz eta pitz eragoion, baiña Zuriñe-k jaramonik gitxi egiten eutsan aren erausiari, aren etorriari.

Txanton-en alabearen biozkadak egundoko zotinburrakak ziran. Ekaitz egunetako itsasoak alakoxe joan-etorri latz, indartsu, mutiriak sortu oi ditu, ugin, bage ta barra-barrak astindu ta arrotuaz.

Joan yoiazan Nere ta Zuriñe beste garaitikoen

bideetaz. Onen gogoan, ostera, alako atzera-biurtze naia erne zan. Ai! alboko lagunari azaldu izan ba' leutsa bere barranean erabilen gudu ta burrukea!

Ezin, baiña.

Atsekabe guzti aek, berak bakarrik isilean eroatea eskeiñi eutsan beiñola zeruko Amari, eta lorrak guztiak barruan itoko zituan, naiz-ta geiago eziñik alakoren batean eztanda egin...

Aurreko egunetan iñoiz baiño sarriago ta maizago gomuta eban Xirido... gaiztoa, une artan begien aurrera etorkion: aren irudi atsegin, aren begirakune goxo, aren txera maitekor, aren agur-egikera samurra.

Eta inkesa erkin bat egiñik, asperen motel bat jaurtiaz: Xirido gizaisua! —esan eban.

Eta arenganik artutako iraiña edota Zuriñek iraintzat etsitakoa, intziri orren ondoren, parkatu egi-tea otu yakon.

Neskatilla lirain biak negarra begian ebela eldu ziran, erriko eliza ederrera. Barrura sartu, eta ainbeste lagunen erditatik aurre-aurreraiño joan ziran biak, eta aldare ondoan belaunikatu.

Zuriñe-ri, inguruko lagun guztiak berari bakarrik begiratuten eutsela iruditu yakon, ta arpegiko koloreak gorri gorri egin yakozanean, bere buruaren lor eta atsekabea an egozan guztiak argi ta garbi jakin ekiela begitandu. Ai, orduan, argiak itzali ta erria basamortu illun biurtu izan ba'litz nai eukean!

Zer zan aren barruan sortu edo sartu zan matxiñada ta zalaparta! Gora-goraka asi yakozan erraiak. Axe zan lotsaria! —bere ustez.

Zeren lotsaria edo aalkeizuna, ostera?

Maite dogun norbaitek dei egiten dauskunean,

dana ta eztana bertan beera utzita, bidezko ez ete da arengana joatea? Zeri zan lotsaria, ba, kanpai arek dei egin baldin ba'eutsan?...

Neska gurbil lotsorra begi guztien ikuskari, berbera zala-ta egoan; eta ingurukoak berazaz izango zituen esatekoak... Armin, arrenkuraz ikusten eban bere burua ta buruko uleak ere latz eukazan, eta bekokian beera izerdi larria erion.

Elizako isillunea urratu zan, alako batean. Eta arako txikot intziriti arek Ama-ren estalkia jaso ta distiraz betea agertzean, gogortuxe ta noiz itoko eukan arnas-estua ezagun ezagunean zabaldu yakon. An eukan betiko Ama Andrea, begirakune samur baiño samurragoz, irripar antzo.

Apaizak, soiñeko zuriz «Agurra» kantaten ziar-duenean, eliza zokondo artako Emakume santuak, irrizuri baltzerana ta txera gozua egiten eutsen erri-tarrai, bere magaleko umeei. Oneik otoika ziarduen.

Zuriñe-ren erregua, barriz, berarizkoa izan zan:

—«Xirdoren arima eder izandakoa —orain dan unean ezpa'litz ere— eriotz-orduan, iltamu-aurrean berriro leen baizen garbi ta zindo geldi daiteala; eta, arean, azken-ordu ori oraindik urrun baldin ba'lego, leenbaileen osatuta... ta garbiturik, el dedilla bere portualdera».

Bare ta nare gelditu yakon barrua; noizbait, eskari bigun orren ondorik, norbaiteri zertxubait parkatzean, edonori gelditu oi yakun lez. Eta beste jendetza mordoak alde egin ebanean, eurekin batean urten eban kalera, leentxuago bere burua lurpean ez-kuta gurarik ebillen neskatilla naigabetuak.

Otoi labur gartsu aren bidez, *dana* parkatu eutsan Xirido-ri, il nai osatu.

XXI

TXORIAK IGESI

Elebarri onetako notin edo lagun gailenen gorabeerak azalduten jardun bitartean, ezagun ditugun beste batzuen barririk eztogu adirazi. Ez ditugu, ostera, aazturik.

Ez dau bizitzaldi onek beti arpegi berbera.

Zerua, batean illun eta ekaitzean agertu arren, urrengoan argi eder zemaigabe ta adu-izpiz janzten daki. Ez dabe begiak oro bateratsu negar-aldi, negariturri izateko soillik egiñak ezdiralako.

Ezpaiñak bere, eztira aldioro muker ta zimel agertzen. Badakie irripar goxorik egiten. Norberentzat eta aldamenekoentzat.

Arantzagabeko lorarik ez dan arren —zaarren itz zuurra baita— arantz artean lore usaingozo, likurtez bete, urrin zoragarrizkoak azi, marduldu ta atson eskeinka dagokiguzana, ezin uka.

Onelantxe, Jon langille aspergaitzak, bere zori-txar-larre-sastraka artean, leen baiño bidexka eroso ta ibillerrezagoa egiten ziarduan.

Beñolako suak egiñiko kaltea zelanbait ainbesteant ordaindu eutsen ezker, bereala asi zan jausi ta ezereztutako olabea iragi ta jasoten; ta zurebateko tresna barriak erakarriaz, leengo arloari ekin.

Etxea bere, erre yakon etxea bere, ez eban osoro galdu. Bai zera osoro galdu! Lau ormak, orma sendoak zut eta lerden eukazan euki.

Ez zituan, egia esan, antolatutako ondasun osoak; baiñan leen ez eukan zerbait —norbait, ziurrago— ba eban orain. Biotz-lagun bat, eske ta galde ibillitako laguna antxen eukan bere alboan. Ez alegia, berak amestu eta naien izan eban neskatillea; bai aren kide zana, ain zuzen.

Badakigu Jon-en maite-amesa aspaldi, Zuriñe izan zana; ames ta gurari ori, osterera, azkenez, Madalengan egiztau zan. Madalen zan, antza, zeruak Jon-entzat aukeratua eukan bizitzarako bidelaguna.

Irakurle zurrak, Madalen, mutil onen atzetik ebillena, aintziña susmau eikean, Jontxuk baiño leen, arranotan.

Baiñan, dana dala. Orain pozik egoan arotza bere zoriaz ta ez eukean ez, bere Madalen beste iñorgaitik aldatuko. Une larrian alkar sakonkiro ezagutu ebenta, gauzak obatuaz yoiazan une onetan, gure gazteok euren izapen ta asmoak alkartzenago zituen.

* * *

Zuriñe-k, Xirido-ren izen ona beztua ta loitua zala erexi eutsanean, onengan zituan uziak bertan beera mazkildu ta illagiñean bazterrera zituan, nairgabez baiña damu aundiz, pena esan-eziñekoz.

Arranegi-ko lora eder onek bere kolkoan egiten

ziarduan maitetasun-abiaturua, sarraski ta urratu egin eban zeoro, tutarrez, arako Errekan urteniko iraua jakitean. Xirido aaztu gura izan eban, aaztu. Ta orretarako, zazpi alegiñak egiten asia zan.

Arako Jon-en biotz-eskabideak gogora yakozan. Eta baita amak bein baiño sarriagotan esaniko Keraman-enganako itz bigungarriak ere. Bata baiño beste obeago ziran mutil galant bioen irudiak, buruan erabiltzan Txanton-en alabeak.

Leen nai ez-ta, ardurazko ez eretxita, izan zitu senargaitzakoak, gero orren ezezagariak ez yakozan begitanduten. Are geiago, begiko ere ba yakozan, jasekoago, ta gogokoago.

Burutapen eta gogoeta oneitan jardun eban ganeke egunetan. Asmoren bat, burubideren bat?

Artean, Xirido ez zan, zorionetan, il. Ostera, ziñoeneguz, osasundutzenago ete zaneko barriak jasoebezan errian. Ebakuntzatik ondo urten ei eban eta aren gorputzak, goraldi ezaguna egin.

Ori zala-ta, errian zabaldu zan zurrumurru nardagarriaz jokabideak argitu bear zirala-ta; bere buruak iñogandik lotsaririk zertan artu ez ebela-ta, arrantzale begi urdiña errira baiño leen, erabagiren bat artu bear ebala sinistarazi eutsan Zuriñe-k bere buruari.

Baiñan egunak joan, egunak etorri... udabarrian kabi epelean lenbizikoz idoro oi ditugun arrautzaturuak, gu urrengo aen billa joan orduko iges egiñak aurkituten ditugunez, beste txori gazteñoak ere, egazka ebiltzan.

Zuriñe-k ames zituan txori narrugorriak ere, lumatu, jantzi, buru-argitu ta ega-bizkortuaz... egan

joan ziran, Txanton-en alaba biozpera arek bere menpe artu baiño leen.

Nor ete zan Bizkarrondo zaldunaren biotz barea, urduri ta pilpiratsu jarri ebana? Erritar neskatilla lirain bat ete zan, ala erbesteko andereño panpiñaren bat?

Aspaldi zala bere amak —ama guztiak oi daben aurre-susmo zorrotzez— orren poliki azalduriko gertakizuna, egiazko itxuraz agertuko ete zan, eta eskuartean lez cukitako txoria, urruneko egutera joango ete zan bere kabi beroa, bere oatze guria egitera?

Mundu onetan egiten ditugun egunak direan lili-ragarri, gero geienetan, eskein-liliak elkortu, zimeldu ta zitu bage deuseztuteko...!

Goizeko eguantz alai, txori ta argitsua, sarri askotan egun goibel eta arrats euritsu aldatu oi dan antzera, geuri eder atsegari iruditutako lendabiziko zantzu ta susmoak, uskor ta antzu ta arnalgabe itzuli oi dira.

Zuriñe-ren gero-asmo-lore irukoitzak ere, bata bestearen ondorik geundu, urdindu, ximurtu ta idortu egin ziran.

Egunak egun eta asteak aste kolkoari maitero iratsita euki eban irudia, miñaren miñez egia esan, baiña azkenerako ere, erautzi, urratu ta ezabatu egin eban. Xirdoganako eukan jita, iñortxuk susma ta igarri orduko, ezereztu ta puxkatuaz, bere barrutik errotik, tutarrez kendu uste eban.

Arako Jon, aurtemein ezetsia, beste emakume baten maite-amarruak bide, aren sareetan jausita ta iotuta ekusan.

Eta Kerman, itz laburreko mutil jatorra, bere

menpe euki zeikela iñoiz uste izanikoa ere, iges yoia-kon, iges, maite-arloari egokionez, begiak neskatxa eder batengana zitualako...

Aita, geisorik; untzia... galduta; biotza... lagunez alargun.

Izan ere, Zuriñe zintzoaren barrua oiñaze-osin mingots egiña egoan. Aintziñekoak, ibar oni, negar-erri erizteko, ziorik naikoa ebela, uste eban gure neskatxa maitagarriak.

Erriko jai ospatsuak ganean ziran, irailaren lengo egunetan oi diranak.

Egun eder pozgarriak. Kanpora joateko zori gogorra izan ez dabenak, pozez itxaroten dituen urteroko jaiak. Erbestean dabilzan erritarrak, euren zokondo maitera eltzeko orduaren begira jarten dituenak. Egun gogoangarriak betiere: «Sarantoliñak»!...

Zelako gogaroa izan eukean Zuriñe-k jaietarako?...

XXII

IZEN ONA DAN EDER

Bai dala pozgarria bakoitzaren sorterriko jaien bezpera! Gabon-egunak mundu osoan atsegin-aldi diranez, erriko jaiak arako gauza berezi ta zoragarria izaten dakie txoko bateko semeentzat.

Gabonetan, bakoitzak bere sendiaz egoteko gogo bizi bizia izaten dau, dagon lekuan dagola.

Baiñan, erri-jaietan besterik da. Orduan, erri-miñak, alako gurari andi, gar itzalgaitz, egarri ase ezin batek zaletzen ta zulatzen dauku biotza. Egun ori eltzean, jaiok urreratzean, errimin orrek zirikatuta, aal dauana beintzat erri-ingururantz asten da, sorterrituaren galdez, kale zaarrak ikusmiñez, laguntzararak agurtu guraz, norbere kabia musuka nairik, bazter maite aantzeziñak barriren barri ikusi, aztertu ta oin bigunez zapaldu orde, igurtzi nairik.

Orrelantxe, agorrilla amaitu-urren danean, udako egunik beroenak igesika astean, lekeitiar semeak dagozan lekuan dagozala, biozmin batek, gogoeta batek, asmo ta gurari batek jo, iñarrosi ta dardarikatzen

ditu: euren uri maiterako bideak egin bearra, orixe da euren buruauste bakarra, orixe euren biozkadarik zoli ta mamiñera.

San Antolin jaietarako jaioterrira eltzeal

Egun aetan kaleak etxe biurtzen dira, erriko seme guztiak anai, auzokideak atxeko, kanpotarrak erriko, ta erbesteratuak... zorionsu.

Pozkariozko lurrinak dardar egiten dau aizearen egoetan, ta inguruko seme jatorren kolkoetan maite-tasun-isurpenak, gaiñez.

Eldu zan ba, irailaren lenengo eguna, jai bezpe-
ra, arean bere.

Ipar-aize baten soiñu ezin entzuneko, zeruaren zola, ortzearen sabai edatsua, izarren zelai gaiña, urdiñez gantzutua agiri zan.

Ugarteko piñu gero ta lerdenagoak, bandera-ma-
killa zut arroak zirudien goiko ortzi-kristalari begira.

Aldereren alde, odei kaxkar baten oztopo .orifiñik ez egoan egun artan eguzkiaren ibillarian. Etxeko seme urrundueri itxaroten egoan ama kutuna zirudian, Lekeitio inguruetako izadi zoragarriak.

Egun artan elduko ziran, bai, «ardi galduak». Ez ardi galduak ziralako, ain zuzen; urian sortu ta andik aldegin da biziaz, geienbat sorterriarentzat galduak izan oi diralako baizik.

Legorrez, aldraka, elika, taldeka elduko ziran semeak. Batzuk, ordu laburretako bideetaz; eta beste asko, barriz, egunetako bideak egin ostean.

Eta garaitikoak itsasoz elduko ziran; zama edo karga-untzietan dabiltzan itsastarrak, eta batez bere, arrantzan oi diarduen untzi guztiak, aldean eukena eukela, errirantz abiauko ziran.

Ta erri osoa jai-eguneko janzten ziarduan une artan, emakumetxu bat bide estu, medar, aldapatsu arritsu batean gora yoian, barrua astuntasun baten menpe ebalarik.

Eztakizua, irakurle on, oiñak uretan eta burua zerrurantzago dituan Lumentxa mendixka zorrotz txuntxur biribilla nun dagoan?

Mendixka orren bidetxua-zear, egoki ta polito eratutako gurutzebidea dauka uritxu orrek. Ta ori dala-ta, gaur egunean Kalbario mendia cristen dautse angoak. Muiño polita da, zerurabide liluragarri!

Amaika bidar zidor orreitan, otoiak gorantz bialdu-ala, malko lodiez ureztatu ta busti oi ditue lurreko arri koixkorak, arrantzale-andren negar gaziak...! Makiña bat aldiz, *aita gure* errukigarri-etaz batean, zizpuru eta inkesak soiñu egin dabe sasiarte, gartxuondo ta elorri-adarretan!

Eztaki kaialdeko emakumeak otoi apal bategaz elizan naiko-egiten, bertan-goxo egiten; ezta ziñez, eleiza baketsu ta isilla, leku egokiena, barreneko antsiari ta min-oiuari ateak zabal uzteko.

Ez.

Kanpoa bear dau, leku edatsua, bakartia, biotza-
ren intziriak aiseki zabaldu ta egaztu daitezcan.

Ama lurraren ikuspegia bear dau, itsaso aundia-
ren neurrieza, bata ta bestea begiztatuz, munduko arantza laar ta lorrak gomutaraziaz, bizitzaldi onetako itobearrak oroituaz, gure buru ta izatearen gain dogun zero urdin ederra ikertu ta ikusiaz, geure kolkoan ditugun atsekabeak oiuz, itz ozenez, aldarriz ta eiagoraz adierazo daikeguzan.

Eta batez ere, arako Ama neketsuaren antzera,

aren miñen ondoan gureok motel eta kaiskarrak ditugularik ere, beraren oiñazeen pare ezarriaz, neke bide medar, arritsu ta arantzaduncan lagun daki-guzan.

Itsas-ertzeko andreari bide zidor ori gogoko yako, barruko oiñazearen laguntzaille egoki yako, soñarentzat nekagarri dan aldatza.

Zidor ortan eskeñi oi ditu bere pekatuen zorkaiak, zidor ortan eskatu zeruari bere utsegiteen parkamena eta garaziaren iturriko ur-tanta batzuk, zorion-egarriaren aringarrizat.

Zidor ortan zear joan yoian goiz esandakoan, Zuriñe doakabea. Bere idekoak bizitzabideetan arrai-ki, pozez ta amesetan ikusten ebazalarik, bitartean bere barrua larri, adoregabe, illun eta bakar ekusan.

Zer eskintzera yoiala, baiña, miñetako Ama-ri egun alai artan, oiñaze-bideetatik? Zein ete zan goiz zardai ta txairo artan egin nai eban eskaria?...

Kurutzeak kurutze iragan ostean, an agertu zan mendiskaren gaillurrean, Kristoren gomutaz zutik dagozan iru kurtzio andien oiñetan auzpez, belauniko, Arranegiko zabaleko lili garbia.

Tontorreko bedar erdi igartuen adar-eskuetan, eguzkiak idortubari zituan intz tantoen ordez, emakume begietako iñontz tanta ederrak dirdiz egien, barriren barri, txirlarri bikaiñiak aiñean.

Gure ibillera zoro galpidezkoen ordaiñez Jesu maiteak egiñiko bide odolez beteak garbitu gurarik, neskaitilla samurraren begieri —iturburu ezea iduri— graziaren gisako ur garbi damuzkoak erioen.

Otoi luze, arren beroa egin ostean, zutundu zan noizbait neskaitilla amultsua. Zeruari luzaro bai tu-

zaro so-egiñaz, lurrera eban, alako batean, bere begien ikusmena.

Eta aldakeraren zoragarria! Izadiaren eder-erdi-tze zirudian.

Zerua ta itsasoa laztan etengabean ikusi zituan. Itsasoa ta legorra alkar-musuka jardun irungarrian. Eta mendi erpin garaiak, goitar dei gozoa entzun bai' leben buruak arro zutiturik egozan, ortzearen magal bero urre-erriñuz betean, maitekiro etzin nairik.

Izadiaren erakusburu zorapenezkoa! Izakien maitte-kanta birloratsua! Jaun eskuzabalaren emaitzeko euri mamia!

Zer gerta ete zan lurrean, edota zer jazo yakon neskatilleari barruan?

An egoan Kantauri itsas-kolko aundia, aratz, txukun, urdin. Antxe kai babesgarria, an ondartzak, ederrak oso, an ibai gardena, an ugarte jasankorra —itsasoari bekoz-beko itsas-gizona iduri itxaropenez gaiñez, etorkizunari begira bai'legoan—; antxen uriko etxe mordoskak, kale estu biurriak, antxen ikusmeneko eleizea, an zumardi berdez jantzia, an Tala-ko arri bakarrek kurutze ederra, an kaigana, an bere etxea...

Dana beti lez, gauza guztiak bestetako antzetan.

Erriko usotxoak egan ebiltzan, eta arantzago kalatxori, kaio ta zantzak ikusgarrizko zirribirroak egiten zituen aizearen uts-zokoetan.

Bare egoan itsasoa, bare izadia, goieneko argiaren distirapen urretan pitxizatua.

Baretu zan, Zuriñe-ren barrua be. Eta ainbeste bidar ikusitako gauzeri, barri eritxen. Barri, eder ta

maitagarri ere bai, galdu-urren dan zeren bat alden-duko ez yakula jakitean, maitagarri oi yakunez.

Bere uri politari, jaioterri kutunari begira ta begira, aspertzeke egoan. Aren begietatik malko guri gori bik iges egin eben, masailletan beera. Negarrok, ostera, pozezko ziran, bakezko, ezkerrezko, nasaigarrizko.

Alabaiña... bat-batean, isilik egoan ibar zulo artatik eiagora, oi, didar batek igon eban, deiadar luze, luzeago, motel, zurrunbillozkoa.

Kaiganera begira jarri zan Zuriñe. Nasatik Arranegi kalerantz eta Zabalerantz lagunak ariñak arin yoiazala ikusten eben.

Zurumurrua geroago ta urreago zan. Udaletzeko zabalune edo Guzurmendin jentea batera bestera nabaritzen eban tontor artatik. Ez ekian zer esan eta ez zer asmau ere. ¿Ez-bearren bat, asarrerren bat, pozkario ete, norbaiten etorrera...?

Ba-zan, arean, ordu artan urira norbait etorteko. Beste askoren artean, jakiña. Osatuta eta onik, Xirido zan etorteko... Ta bizirik etorren gizon gaztea, erioztaren atzaparretatik itzuritako arrantzale lerdena, osasunez etorren arren, aren izen ona gutzia bearrean egoan jaioterri laztanean...

Baiñan gorputzak osatu ta onduten dakianak, gogoan onduten eta izen ona zainduerazoten ere, ba daki.

Xirido-k, errira eltze-ordurako auzira deitua eukan arako Artazitxuneko bizi-alargun makur, beterre, mingain luzea.

Eta Auzitegira joatordua zanean, Xirido errira noiz elduko egoanean, eguerdiko amabietan, usotxoak

janari eske adi-adi egon oi diran orduan, orra nun atso sorgiñak nasazaarreko kaiganean belauniko jarri-rik, oiñak billoizik, —ain zuzen Zuriñe an mendi-ton-torrean malkoz ta otoiez ari zan unean bertan—, aintziñako biraolarien gisan, ainiñgille aen antzera, besoak zabal, baiñan madarikatzeko orde z parkeskeko oiñak egiñaz, hurretik jagi ta ortozik ibiliaz kaleetan barruna didarrez asi zan:

—Parkatu bekit zeruak, Xirido-ri nik egiñiko iraiña!... Mutil ori garbirik egoan, eta olantxe dago gaur, gaur berel...

Eta itzok argi ta zoli bein ta barrero esanik, kaleak kale iragan zituan atso ximur arek, leengo artazien ezten-miztoa, zuzentasun-ezpata biurturik.

Jente gutzia konkortuta egoan, aitearenka, gertakari ori ikustean.

Eta gure itsastar mutil zintzoak Eskolape-an oiña ezarri ebanekoxe, ba ekian erri osoak, ba ekien kaleko arriak bere, arako laidoaren zapokeria, arako aalkeizunaren guzurra, arako lotsariaren zuzenbakokeria.

Xirido-k ori entzutean, atso eztenari bertatik parkatu cutsan, ta Auzitegira bidea artu barik, etxerantz abiau zan, ezagun eta adiskideen agur eta txerak birritako aldiz jaso ostean.

Arranegiko zabalera zanean, begirakune luze galdezgarria egin eban, nun zer ikusiko. An begira eukozan andre mamintsu gizeneri irribarre zabal egitean, bere agin zuri ederrak erakutsiaz, Atxabal kalean gora ekin eutsan, zain egokion amaren besoetara aal bait lenen eldu nairik.

Bitartean, illerrirako mailletan beera etorren Zurriñe, begiak argi, bekokia bare, biotza bakez.

Menditiko jatsieran ez eukan igoerako larripiderik.

Ez ekian, ostera, zergaitik zan.

Baiñan, etxera orduko jakin eban bai jakin, didar ta oiua aen barri.

—Ama bedeinkatua! —esanaz, nun egoan bere ez ekiala jarri zan.

Eta arimea pozarren ebalarik biotza lotsatu lez egin yakon...

XXIII

GURE URIKO IZARRA

Londone Andolin eguneko goizaren pozgarria!

Bekar bakoitzak irudimenera norbere erriko jai-egun nagusia. Bezperan elduriko erriko-semeak orduan alkar ikusten dabe, geienbat, plaza zabal ederean.

Meza nagosi ta ibilketa eleiztarraren ondorik, Zumardiko arbola mardoen orriak egifiko gerizpe ozkirrian, itsas-aize emearen kresal-usaifian, antxen alkarrengana joten dakie beti errian dagozanak eta, damurik, kanpoan bizi bearra daben erritarrak.

Eta musikari taldearen soiñu eder ta eresi bigunak entzun-ala, agurka, kaixioka, esku-joka ta lepoigurtzika jarduten dabe gazte ta zaarrak, gizaseme ta gizalabak. Alako une pozgarririk ezta, bear bada, urte osoan.

Antxen batzen dira bakoitzaren izena ta izana, joana ta etorkizun-amesa, bakoitzaren gomuta ta oroiak, alkarren ezaupide, adiskidetasun eta maite-tasuna.

Bai dala gozo aspaldiko doiñu ezagunak barriro entzutea! Eta are atsegiñago, soiñu bigunon egille, eresi bizkor ta biozkorren asmatzaille errikide argiak izanik.

Azkue-ren «Vizcaitik Bizkaira», «Ortzuri», «Urlo»...

Zapirain-en «Txanton Piperrri», «Anbotoko Damia»...

Biok errikoseme goragarriak, eta gure erriak zor andi bana dautsenak...!

Eresi gozo, musika samur, biotz-izketa, barruko susmur isil...

Antxen egoan beste askoren artean, Xirido etorbarria bere, arrantzalez inguratua. Izan ere, musika edertzale sutsuak ditugu gure arrantzaleok betidanik; belarri oneko, entzumen fiñeko, kanta-samurrentzako ao-zuriak, bertsozaleak iñor izatekotan.

Egun artan ez urrengoetan ere, ez eban Xirido-k ikusi nai eukean emakume gaztea ikusi.

* * *

Baiñan, zaparrada ta iskanbillak, soiñu ta algarak, dantzaketa lar zoroak eta egun alperkerizkoak amaitu-urten ziranean, Andra Maria Antiguakoaren egun sentian, lenengo mezatetik urtetea, etxerantz yoiiala tope egin eben alkar Zuriñek eta Xirido-k.

Zelan adierazo dagike idazleak —biotz otz, alegia— alkar ikusteke alkar-maiteka ziarduen gazte potolo biren aurkitze axe? Zelan azaldu, alkarren billa ta alkarren lotsaz dabilzan lagun bik, aspaldi ez-ta, alkar-bat egiten eben une esan-eziña?

Xirido-k aspaldidanik eukan kolkoan itsasirik ta

iratsirik neskatilla xaloaren irudia. Bere maillarako larregi uste izanik, ostera, etzan iñoiz ausartu barruko morapilloa askatzen. Ez eban aukerarik, obeto esan, ez eban bein bere, adorerik izan ortarako.

Orretaz ganera, Zuriñe-k, guztien isillean maitatutako gazte koloregorria, arako irain doillorra zala bide... ezetsi eta bere gogotik jaurti ta suntsitu nai izan eban ezkerero, lotsagarri erizten eutsan mutilagana urreratzea, azken-aldian bere biotzak Xirido-ri salketa egiñik, leena zanik ez ebalako uste.

Ez ekien nundik izketan asi. Izketarako mingaiñak motel diranean, ostera, biotzak pìpìl diranean, begiak dakie mintzatzen.

Eta eguzkiaren goiztar izpi epeletara lorak zutik arrotuaz, kukulak ideki ta pipillak edatuaz lurin goxo eskeinka ari izaten diran bezela, lili eder orbanbage mardul guri ziran urre-biotz bi aek ere, alkarren argi-izpira, alkarren berotasunera idekiten asi ziran.

Goizeko izarrak klik egin eban zero gardenean, ta erdi lotsaz suntsi ta gorde urdiñaren magalean, gazteen maite begirakunak sumautean.

Xirido-k nundik nora izketan asi ez jakiñik, barruan irakiten ebilkiona zelan kanporatu ezekiala, pirra-pirra egiñaz egan ziarduen iñarai so-egiñaz, jalki eutsan:

—Bai pozik dabiltzana enara oneik! Laster datorkie nunbait, emendik aldegiteko eguna.

—Euron etorrerea izaten dan pozkarria! Joatea, barriz...

—Ta nori ez atsegin negu-giltzarion elduerea, arako biñan biñan agertzen yakuzanean...

Goizaren soñia billoizik egoan ipar aizetan. Iza-diak irribarrea eukan begitar-tean eta usotxo-en urrunarak errez entzun zeitekezan isiltasun aren kolkoan.

Ta eleizara bidean yoizalarik —neskatillea urrunera begira yoian, ta mutilla oneri arpegira begiratz-en ausartuten ez-ta— Zumardiraiño eldu ziran.

—Zuk ba aldakizu gauza bat?—esan eutsan bapatean mutillak.

—Zer, gero?

—Txoriak dakien kanta ori, nork irakasten ete dauksen. Bataren kantuari, besteak orren errez igartea! Ezerezetik sortzen aal dira kanta orreik? Amesetan nabillela uste izaten dot nik neuk, sarritan. Baiñan, ames ori itzarrik nagola egiten dodanean, sinistu egiten dot.

—Zer dozu ba, ames ori? —iñotsan Zuriñe-k, entzun nairik ta ez entzun nairik, liluraz ta bildur-samar.

—Ara, Zuriñe. Ikusten aal dozu an urrunean itsasoak eta zeruak bat egiten daberen ertza, lerroa? Orren antzeko dozu nire guraria bere: neu itsaso naizelarik zeruaren zatiari eldutea, oratutea. Ames ori iristekotz, itsas-barrura joan ta joan egin arren, muga ori eztoz egundo eskuratu. Iñoiz, eldu-urren izanik, ustez, bertara... ta beti iges egin oi daust. Ba al dakizu itsasoa nor dan?... Neu naiz; Xirdo da... Itsaso latz, gogor, arriskutsua. Eta ez al dakizu zerua nor dan, edota nor litzakidan? Zerua... zerua... Zuriñe izeneko bat.

Eta ori esanik, gaiñean eroian zama andi astuna lurrera egotzi izan bai'leban, arnasaz bete zan, atsan-di egiañaz.

Neskatillearen masailletan koloreak dantzaketa zoroan asi ziran. Zumardira elduta, Abaroa zaldunaren arrizko iduriaren ondoko arri-pillaretan gelditu ziran, ta esi oen gaiñean besoak tolestuaz, urrunera begira egozan alkarri so-egiteke.

Xirdok aspaldian bolbol erabillezan gogoetak bigunkiro kanporatuaz, azkenean, bere barruan eztanda ez egitea lortu eban. Bare bare gelditu yakon barrena, ekuruz bete, denduz josia, Tala-aldean ebiltzan kaio zuri-arreak orekan geldi oi diran bezela.

Zuriñe, ostera, amaika bidar ezereztzat utzitako ames gozoak egia biurtu eitekezala oartutean, konorta erdi galdurik edo, tentel samar egoan, barruko tau-padak nekatua.

Plazako zugatz-ostoa orbeldurik, mordoka lurreratzen ziran aroan, gazteon maitetasunak lenengo kimu ta niniak izateko zori zoritsu eban.

—Benetan aal diraustazu, Xirdo?

—Jaungoikorako! —erantzun eutsan mutillak baketsu ta sendoro, arrantzale bulartsuak oi daberen izkera gozo ta artetsuz.

Ori entzunik, zeruan sartu zan neskatoren urrezko uleduna; eztitan egoan, eztegitan arean bere, naiz-ta kanpoz ainbeste ez agertu.

Zumardiko ta Loretegiko zugatzetan milla txoririk eten zituen eztarriak maite-kantak jotzen. Ugiñak, Karrazpio ta Izuntzako ondarzabalak begiztatuaz etozan itsas-barrenetik, legorrenaren ezpaiñak atergabeko jardunean laztanduaz.

Izadiaren maite-abestia zan.

Egun batzuk leenago Zuriñe-k Lumentxa tontoretetik ikusitako aurkientza eder baketsua, axe zan.

Bere sorterri polit zoragarria, bere ametsen tokia, maitetasun-kabi epel izango zan, zifñez. Etorteko zana, eldu bide zan. Bear eban laguna, urreratua zan. Aldameneko izango ebana, alboan eukan, ta maite-itz erionez samurturik, atan bere.

Olerkariak, geienik, illunabarrean dakiez joten maite-minduen zinkuriñak; arratsean ei dira alkar-bearrez diranen aitorpen bigunberaak. Baliteke. Baiñan alkarren billa dabiltzanak edonun eta edonoiz dakie barruko min eta gurariak agertzeko beta ta eretia aurkitzen, iturriko urgardenak maite-soifuketan, gaeuz naiz egunez, isiltzeke jardun oi dauan lez.

Eta olantxe izan zan goiz argi eder artan.

* * *

Antigua-ko Amaren egunaren atadian aizera eben, ba, euren maitakundea Zuriñe-k eta Xirido-k.

Bataren eta bestearen begietan itsas-zeruen urdiñak zelaitxu zoragarriak erosi zituan, ta lenengo urrunera begira ta gero alkarrerri, maitale barriok ezer geiago esan ezinik, isilik, zorionez gafiñezka, to-teldurik lotu ziran.

—Amaika bidar eskatua, egun gogoangarrian emon daust Andra Maria-k—iñoan berekiko neska zorabiatuak.

Andra Maria agertu zan ondartzza zaarreko Elorri Zuriaren ondotxutik igarotean, eskarren ezaugarria mosuz beteteko gogo senti izan eban neskatzak.

Ta ondoren, elizara ziran. Uriko Izarraren etxe eder, erriko sinismendunen gaztelu sendo, uriko betiko Jaunaren jauregi bikaiña! Amabi aldare dituan eleiza arro, zoragarria. Bizkai osoan, gotiko eran

oberik ezagutzen ez dauana. Erakusmeneko Basilika ori, ingelesak egiña dala da esatea, Baionako katedralaren antzekoa baita, aek egiña. Lenengo eleiza zaarra 730 gn. urtean edo, egin ei eben. Gero, 1289 gn. iru obispuk donetsia. Ta 1288 gn. urtean auditu ta barriztaurik, 1512 gn. amaitua. Andra Mariaren irudi baltzerana, bizkaitar irudietarik iru zaarrenen artekoa. Itsasoko ondartzan VIII gn. mendean elorri batean agertutakoa. Aintziñatik, zaar edo antiguako izen ori 1502 urtean ipiña ei da, aldare nagusi barrian beste Andra Mariaren bat egin ebenean.

Erdimendeko bidaztiak, Kompostela, Erroma ta Hierosolymerako erromesetan, bideko geldiune bearezkotzat etsi oi eben, Irudi Zaar onen oiñetan atsegitea. Irudia, 0,40 metro garai da; motza da izan, lan apainga, santugin lenengotarrak oi eben lakoa.

* * *

Eta antxen, betiko Ama-ren oiñetan, otoiez, euren umezaroan bezela, onik, pozik eta atsegiñez egozan, neska-mutil begikoak. Euren ukondo ukondo, antxen egozan Kerman eta Arantza ere.

Aingeruak abestua bai'litzan, kanta gozo, gogo betegarriok entzunarazi zituen, mutikoak korutik kan-tauaz. Kortabitarte batek 1866 gn. urtean asmauriko aspaldiko bertso ezagunok:

«Salbe, Jaungoikoaren Ama orbanakoa,
Lekeitioko Izar, Antiguakoa.

Antiguako Ama, Birjiña Maria,
lekeitiar guztien atsegingarria;
geure itzaropena zeugan ipinirik
Zeuk gordetan gaituzu gaitz guztietatik.

Zeuk bigunduten dozuz itsaso asarriak,
Zeure kontura dagoz mariñel tristiak;
Salbe bat kantau eta besterik bagarik
sarri ikusten doguz libre arriskutik.

Lekeitio-ko plazan bai ordu onian
alba-izar ederra agertu ziñian;
sarri ikusten dogu Elorri ederra,
negua izan arren beti primadera».

Bake aldietan pozez kantau oi diran eresi bigu-
nak. Eta estularrietan eta galorduetan bularrean,
itxaropen txinpartaz goriturik, otoi bero biurtzen da-
kien doiñu ta esangura ao betekoak.

«Negua izan arren, beti udalena...

Azkeneko bertsu orren azala, ta ara bere muiña,
kolko barruan iratsita gelditu yaken gure gaztea,
untza ormari bezela.

Bizitzako bidezka medar ta mergatzetan aurre-
rantz ekiteko, zalantza ta bildur-antzak uzteko akulu
zorrotz izan yakezan, izan itz betegarriok.

Udalenaren arnasea betiere senti aal izatea, Ama-
ren esker-gantzua biotz-erdian nabari aal izatea da;
bizitzaldiko neguaren bildurra bazterrera jaurtitzea,
labur esan.

Ta mutillaren gogo osoa igurtzigai batek goza-
tzen eban artean, Zuriñe-ren barruan aspaldidanik
izetu ta itzali, ager ta oste ebillen itxaropen-izpia,
gar barri batek arnastuta, zuzi dirdai antzo, distira
zorabiakor, begininien zulagarri biurtu zan.

Ibili ta ibili, portubilla ta aterpe eske ari izan
ziran gazte aek, azkenez, euren muga, xede ta gelto-
kira eldu ziran.

Bakezko portu ta kai babespetu ori, alkarren
sentimentu ta barne-miña eben, biak bietara. Mai-
tetasuna! itzik ederrena, soiñu isil unkgarriena. Ezta
besterik, izan ere, izadiaren kantua, uda naiz negu,
ipar ala egoi-aldeetan...

Bein eta barriro ere, bidezidor bardiñak izan di-
tue munduan, ARRANEGI-an sortu ta azitako seme-
alabok, euren biziera jasankor ori aukeraturik.

Arriskuleku dan itsaso izugarri orren urruma latz
eta gozoak txikitandik jasoak eta ikasiak izanik, ez
eben errez izan doiñu ta oiartzun orregandik iges
egitea. Ta antxe gelditu ziran biak, gertakari baltzen
aurrean, etorkizun-laiñoaz bildurtzeke, itxaropentsu.

Iguripen sendoak aizatu ta zuzpertzten ditualako,
emetutako ogeigarren mende ontan ere, aurretikoen
izpiritu-gogoari atxikiak, euren biotz, odol eta zaiñak
ba dabe mendu, jas eta kemena bizitza-itsaso gogor
ta nekatsua igaroteko, untzi zingle ta makal ortan
sarturik, oialak zabal, arraunak sendo, besoak mardo,
biotzak pilpil:

Itxaropen untzian tostarteko, Betikotasun-kaie-
rantz...!

EDIRENGUA

ESKEINTZA	
ATADIAN	5
I Errimin	7
II Txalupetxean	13
III Eder eta gazte	23
IV Zeruetako Giltzari	33
V Arrantzaleen aurrekua	39
VI Maitemiñez	45
VII Treotzarea?	53
VIII Lagunaren begira	65
IX Atsekabe aundi bat	71
X Egaluzetan	77
XI Ama baten ardurak	87
XII Barruak aginduta	93
XIII Iñese-ren uziak argitara	105
XIV Arrantzalearen goraipa	113
XV Larrosatxuak bost orri ditu	119
XVI Bidaburuan	125
XVII Errekako esamesak (Vox populi)	133
XVIII Orbana	147
XIX Udako ekaitza	153
XX Kanpaiak	165
XXI Txoriak igesi	175
XXII Izen ona dan eder	181
XXIII Gure uriko Izarra	189

LABAYRU-INASTEGIA	
BIBLIOTEKA - DEJO	
Sarr	13.454/87
Gaia,	
Tokia.	

Obras de la Editoria

En idioma vasco

- ARGI BIDEA, *Letra aundiko Elizburua*, por A. Zugasti.
- ARGI DONEA, por P. Balzola.
- ARGI DONE LABURRA
- JESU AURRAREN BIZITZA, por Lecuona.
- BASARRI'REN BERTSO SORTA por «Basarri».
- COMPENDIO del EUSKALDUNA por A. Labayen. (Bilingüe).
- OLERKI BERRIZTE, por E. Arre
- JESUS AURTZOAREN LENEN ITZALDIA, por P. Galdos S. J.
- PERNANDO AMEZKETARRA, por Múgica.
- NONI eta MANI, por Svensson Múgica.
- IPUIAK, por L. Jauregui.
- KRESALA, por Domingo de Agu.
- ELEZARRAK - ARRAUN TA AM por A. Sorarrain, J. Galarr J. M. Garayalde y S. Michelen.
- JOANAK-JOAN, por Yon Etxaide
- BIOTZ BEGIETAN, por Lizardi.
- KARTA SORTA Nola idatzi euske por N. Echániz.
- DICCIONARIO VASCO CASTE NO, por Lopez Mendizabal.
- ABARRAK, por Evaristo de Busta «Kirikiño»
- PERU ABARKA, por Juan A. Mo.
- BIDE IZKUTUA, por Hugo W. Itunbe.

EUSKALERRIKO IPUIÑAK.

ARRANEGI, por Eusebio Erkiaga.

En idioma castellano

- MI GUIPUZCOA, por J. de Artec
- CAMINANDO, » »
- LEGAZPI, » »
- MI VIAJE DIARIO » »
- LA PAZ DE MI LAMPARA, » »
- VIDA DE JESUS, » »
- EL ARTE DE CRIAR A LOS H por el Dr. I. Arfeche.
- «ACUARIO», por M. Ciriquiain tarro.
- GUIPUZCOA POR EL SANTO QUE DE GANDIA, por P. G.